

Ss. Cyril and Methodius University, Skopje
Blaže Koneski Faculty of Philology

JOURNAL OF CONTEMPORARY PHILOLOGY

Skopje, June 2022

Publisher:

Ss Cyril and Methodius University, Skopje
Blaže Koneski Faculty of Philology

Editor-in-chief at Blaže Koneski Faculty of Philology:

Aneta Dučevska, Dean

Editorial Board

Kalina Maleska, editor-in-chief
Agim Leka
Ruska Ivanovska-Naskova
Sonja Kitanovska-Kimovska
Boban Karapejovski

International Editorial Board

Natalija Boronnikova, Perm State University, Russia
Eleni Bužarovska, Macedonia
Mohammad Dabir-Moghaddam, Alameh Tabataba'i Tehran University, I. R. Iran
Jean-Marc Defays, University of Liège, Belgium
Slobodanka Dimova, University of Copenhagen, Denmark
Daniela Dinca, University of Craiova, Romania
Victor Friedman, University of Chicago, USA
María Isabel González-Rey, University of Santiago de Compostela, Spain
Alice Henderson, University of Grenoble Alpes, France
Ewa Waniek-Klimczak, University of Łódź, Poland
Zlatko Kramarić, University of Osijek, Croatia
Christina Kramer, University of Toronto, Canada
Iwona Łuczaków, University of Wrocław, Poland
Marjan Markovikj, Ss Cyril and Methodius University, Macedonia
Wolfgang Motsch, University of Mannheim, Germany
Mila Samardžić, University of Belgrade, Serbia
Alla Sheshken, Moscow State University, Russia
Slavica Srbinovska, Ss Cyril and Methodius University, Macedonia
Vanna Zaccaro, University of Bari, Italy

Proofreading:

Boban Karapejovski

Printed by:

Mar-Saž, Skopje

Print run:

100

ISSN 2545-4765 (print)

ISSN 2545-4773 (electronic)

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

СОВРЕМЕНА ФИЛОЛОГИЈА

Скопје, јуни 2022

Издавач:

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

Уредник на издавачката дејност на Филолошки факултет „Блаже Конески“:

Анета Дучевска, декан

Редакциски одбор

Калина Малеска, главен уредник

Агим Лека

Руска Ивановска-Наскова

Соња Китановска-Кимовска

Бобан Карапејовски

Меѓународен редакциски одбор

Наталија Бороникова, Универзитет во Перм, Русија

Елени Бужаровска, Македонија

Ева Ваниек-Климчак, Универзитет во Лоѓ, Полска

Марија Изабел Гонзалес, Универзитет во Сантијаго де Компостела, Шпанија

Мохамад Дабир-Могадам, Универзитет Аламех Табатаба'и во Техеран, Иран

Жан Марк Дефаји, Универзитет во Лиеж, Белгија

Слободанка Димова, Универзитет во Копенхаген, Данска

Даниела Динка, Универзитет во Крајова, Романија

Вана Сакаро, Универзитет во Бари, Италија

Златко Крамариќ, Универзитет во Осиек, Хрватска

Кристина Крамер, Универзитет во Торонто, Канада

Ивона Лучкув, Универзитет во Вроцлав, Полска

Марјан Марковиќ, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје, Македонија

Волфганг Моч, Универзитет во Манхајм, Германија

Мила Самарџиќ, Универзитет во Белград, Србија

Славица Србиновска, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД

Алис Хендерсон, Универзитет во Гренобл, Франција

Ала Шешкен, Московски државен универзитет, Русија

Јазична редакција и компјутерска обработка:

Бобан Карапејовски

Печат:

Мар-саж, Скопје

Тираж:

100

ISSN 2545-4765 (печатена верзија)

ISSN 2545-4773 (електронска верзија)

Table of contents

Содржина

Лилјана Митковска, Февзудина Сарачевиќ Стратегии за искажување убеденост во форумските дискусии Liljana Mitkovska, Fevzudina Saračević Investment Strategies in Forum Discussions	7
Давор Јанкулоски Функциите на парадигмите со <i>има</i> и <i>н/ѝ</i> -партицип во градскиот велешки говор Davor Jankuloski The Functions of the Verb Paradigms with <i>Ima</i> ‘Have’ and <i>N/T</i> Participle in the Veles Dialect	27
Sonja Kitanovska-Kimovska, Silvana Neškovska Translating Medical Terminology: Strategies for Translating Covid-19 Terms from English into Macedonian Соња Китановска-Кимовска, Силвана Нешковска Преведување медицинска терминологија: Стратегии за преведување термини во врска со КОВИД-19 од англиски на македонски јазик	39
Бојан Петревски Депиктивите во збирката раскази <i>Мојот маж</i> од Румена Бужаровска Bojan Petrevski Depictives in the Short Story Collection <i>My Husband</i> By Rumena Buzharovska	59
Ведран Диздаревиќ „Подобро е добро име отколку големо богатство“: Симболичкиот капитал во полето на книжевноста Vedran Dizdarević „A Good Name Is to be Chosen Rather than Great Riches“: Symbolic Capital in the Literary Field	73
Ана Јовковска Популарната култура и декодирањето на родовите стереотипи Ana Jovkovska Popular Culture and Decoding Gender Stereotypes	89
Ана Илиева The Translatability of the Drag Terminology In <i>Rupaul’s Drag Race</i> Ана Илиева Преводливоста на специфичните термини на дрег-уметноста во „ <i>Rupaul’s</i> <i>Drag Race</i> “	105

Лилјана Макаријоска

Вредно лингвистичко издание – прва лексикологија на македонскиот јазик
(Симона Груевска-Маџоска, *Лексикологија на македонскиот јазик*, МИ-
АН, Скопје 2021, 229 стр.)

Liljana Makarijoska

Valuable Linguistic Edition – First Lexicology of the Macedonian Language
(Simona Gruevska-Madjoska, *Lexicology of Macedonian Language*, MI-AN,
Skopje 2021, 229 pp.)

СТРАТЕГИИ ЗА ИСКАЖУВАЊЕ УБЕДНОСТ ВО ФОРУМСКИТЕ ДИСКУСИИ

Лилјана Митковска
АУЕ-ФОН Универзитет, Скопје
liljana55@yahoo.com

Февзудина Сарачевиќ
АУЕ-ФОН Универзитет, Скопје
fevzudina@gmail.com

Во ова истражување испитуваме како учесниците во дискусиите на интернет-форумите искажуваат убеденост во ставовите што ги изнесуваат. Се анализираат дискусии на тема КОВИД-19 на два македонски форуми, *Кајџана* и *Фемина*. Истражувањето се базира на социолингвистички ориентирани толкувања на поимот „искажување став“ (Du Bois 2007, Barton and Lee 2013) и на теоријата за вреднување (Martin and White 2005, Oteíza 2017). И двата приода промовираат дијалогистичка перспектива. Концептот „став“ се однесува на тоа како луѓето се позиционираат во однос на она што е кажано, на другите луѓе и објекти за кои се зборува и во однос на своите соговорници (Barton and Lee 2013: 87). Во интеракциските секвенции ексцерпирани од дискусиите се испитува какви јазични, реторички и прагматичко-дискурсни стратегии користат авторите за да го искажат својот став, убеденост и степен на посветеност на она за што се зборува.

Клучни зборови: дискурс, интернет-форум, искажување став, убеденост, интеракција

INVESTMENT STRATEGIES IN FORUM DISCUSSIONS

Liljana Mitkovska
AUE-FON University, Skopje
liljana55@yahoo.com

Fevzudina Saračević
AUE-FON University, Skopje
fevzudina@gmail.com

In this research, we examine how participants in online forum discussions express commitment to the views they express. Discussions on COVID-19 on two Macedonian fora, *Kajgana* and *Femina*, are analyzed. The research is based on sociolinguistically oriented interpretations of stance (Du Bois 2007, Barton and Lee 2013) and on the Appraisal Framework (Martin and White 2005, Oteiza 2017), both promoting the dialogic perspective. The concept of stancetaking refers to how people position themselves in relation to what is said, other people and objects discussed and in relation to their interlocutors (Barton and Lee 2013: 87). We focus on the linguistic, rhetorical and discourse-pragmatic strategies employed by the authors to express their attitude, conviction and degree of commitment to what is being talked about in the interaction sequences excerpted from the discussions.

Keywords: discourse, online forum, stancetaking, commitment, interaction

1 Вовед

Во оваа статија се прикажани дел од резултатите од истражувањето на две форумски дискусии на македонски јазик на тема поврзана со КОВИД-19. Се фокусираме на интеракциските секвенции во кои учесниците искажуваат мислење во врска со алтернативните објаснувања за различни аспекти од пандемијата. Односно, се работи за т.н. теории на заговор (ТЗ), кои се шират по социјалните мрежи од почетокот на кризата. Анализираме како учесниците заземаат став кон таквите теории во врска со болеста и настанатата ситуација, поконкретно, како учесниците искажуваат убеденост во она што го соопштуваат или за што дискутираат.

Испитуваниот материјал е ексцерпиран од два електронски форуми, *Кајџана*¹ и *Фемина*², на кои од самиот почеток на ковид-кризата беа отворени теми во кои се дискутираше за настанатата ситуација. На *Кајџана* дискусијата беше започната на 26 јануари 2020 година под наслов „Коронавирус (COVID-19)“, а на *Фемина* на 24 јануари 2020 година под наслов „Коронавирус: Состојбата во Македонија и светот“. Двете теми привлекоа големо внимание, бидејќи се дискутираше за актуелни настани и се споделуваа информации за развојот на пандемијата во светот и во земјата. Важно место зазедоа и сознанијата за природата на новото заболување и за вирусот што го предизвикува. За целите на ова истражување беа прегледани сите постирања објавени на оваа тема од 15 март до 15 мај 2020 година на *Кајџана* (околу 8 000) и од 26 јануари до 1 мај 2020 година на *Фемина* (околу 20 000).³ Од нив за анализа беа издвоени оние секвенции во кои се разменуваат мислења за некој вид ТЗ во врска со пандемијата.

Главната цел на ова истражување е да се испита како учесниците во електронските дискусии ги искажуваат своите ставови во врска со ТЗ поврзани со КОВИД-19 и какви стратегии користат за да ги бранат своите ставови во интеракција со другите. Во центарот на вниманието се јазичните и реторичко-дискурсните стратегии што ги употребуваат поддржувачите и противниците на ваквите теории за да ја искажат својата убеденост во содржините и во мислењата што ги споделуваат во интеракција со другите учесници. Статијата е организирана на следниот начин: по теориската рамка (поглавје 2) и методологијата на истражувањето (поглавје 3), во поглавјето 4 ги презентираме резултатите од квантитативната анализа; детален опис на стратегиите за убедување е прикажан во поглавјето 5, проследено со заклучни забелешки (поглавје 6).

¹ <https://forum.kajgana.com/>

² <https://forum.femina.mk/>

³ Оваа временска рамка беше избрана, затоа што, по првичното разгледување на дискусиите, јасно беше дека на *Кајџана* во почетокот не се расправа за теми во врска со теориите на заговорот (таа дискусија е поставена на темата *Здравје*), но се појавуваат подоцна, додека по 20 мај започнуваат други дискусии за различни проблеми во врска со пандемијата.

2 Теориска рамка

Убеденоста во она што се соопштува е една од компонентите на искажувањето став кон темата што се дискутира. Во ова истражување поаѓаме од толкувањата за искажување став што се ориентирани социолингвистички (Du Bois 2007, Barton and Lee 2013, Kiesling et al. 2018), во комбинација со рамката за вреднување („Appraisal Framework“, Martin and White 2005, Oteiza 2017). Според двете теории искажувањето став е комплексен општествен феномен што се развива во текот на комуникацијата, па покрај искажувањето мислење, ставот има и прагматичка цел да покаже однос кон соговорниците и тоа што го кажуваат тие (Myers 2010). Луѓето употребуваат одредени јазични форми и други дискурсно-прагматички и социолингвистички средства за да се постават во однос на темата и на соговорниците во дадената ситуација.

Познато е дека ова поставување/позиционирање е комплексен феномен, кој бил предмет на истражување во различни теориски пристапи под различни називи, како на пример, „евиденцијалност“, „афект“, „ублажување“, „евалуација“, „вреднување“ и „став“ (Gray and Biber 2012: 15, и референците таму). Фактот дека искажувањето став функционира на повеќе нивоа е забележан уште во пораните студии на оваа тема. Маерс (Myers 2010: 96) разликува три категории став (кои ги презема од *Longman Grammar of Spoken and Written English*): епистемички (маркирање на степенот на сигурност во исказот), оценувачки (личните естетски и морални оценки и емоционални реакции во врска со темата) и стилистички (начинот на кој се искажува содржината). Според Ду Боа (Du Bois 2007: 139), со заземањето одреден став учесниците во комуникацијата даваат процена за ентитетите, ги позиционираат општествените актери, градат релации меѓу учесниците и се повикуваат на одредени општествени вредности. Според неговиот триаголен модел (triangular model), искажувањето став се одвива преку три меѓусебно поврзани нивоа, кои ги нарекува „димензии“ (dimensions of stance): евалуација, позиционирање и поврзување (evaluation, positioning and alignment) (Du Bois 2007).

Теориските поставки на Ду Боа за природата на поимот „став“ се широко прифатени и разработувани во студиите за искажување став што се ориентирани социолингвистички (види, на пример, Kiesling 2009, 2011, Kiesling et al. 2018, Jaffe 2009, Barton and Lee 2013). Кислинг (Kiesling 2011) го прифаќа тридимензионалниот модел на меѓусебно поврзани оски, при што ги редефинира трите димензии: афектот (Affect) се однесува на процената или на евалуацијата, поврзувањето (Alignment) подразбира позитивен или негативен однос кон соговорниците (епистемички и интеракциски), а убеденоста (Investment) – колку е говорителот сигурен во своето тврдење и колку е подготвен да го брани тоа тврдење.

Социолингвистичките пристапи за искажувањето став се блиски со Рамката за вреднување (Appraisal Framework): функционален семиотички пристап развиен од Мартин и Вајт (Martin and White 2005), кој се базира на системската функционална лингвистика. И тие заземаат дијаложска перспектива со тоа што вербалната интеракција се смета за општествен чин што треба да се толкува во контекст. Трите главни компоненти на оценувањето се: процената (Attitude),

која се состои од емоции, евалуативна и морална проценка; ангажираноста (Engagement), интересубјективноста на авторот во изразувањето убеденост во исказот; и, градирањето (Graduation), нивото на сила или јасност на исказот. Оваа рамка, главно, се користи за анализа на пишани текстови, но се претпоставува дека гласот на писателот секогаш е насочен кон одредена публика.

Нашето истражување, исто така, беше под влијание на поставките на испитувањата на комуникацијата преку интернет (Computer-Mediated Communication – СМС), студиите за создавање меѓусебни релации и градење идентитет, како и дискурзната прагматика на заедниците на социјалните медиуми (Crystal 2001, Locher 2010, Myers 2010, Arendholz 2013, Ehrhardt 2014, Locher et al. 2015, Hoffmann and Bublitz 2017). Заземањето став се смета за важен елемент на комуникацијата на социјалните мрежи. Бартон и Ли (Barton and Lee 2013: 87–88) забележуваат:

Заземањето став стана клучен дискурсен чин во онлајн-интеракцијата. Не само што се сигнализираат мислењата на искажувачите преку внимателен избор на вокабулар и други ресурси, туку некои можеби ќе сакаат да покажат посебна самодоверба за да се истакнат во пошироката заедница на учесници. Со други зборови, ставот е и јавен чин. Ова е особено точно во јавните онлајн-простори, какви што се *YouTube* и блоговите.⁴

И во овој тип истражувања, исто така, преовладува мислењето дека ставот произлегува во интеракцијата и се приспособува во зависност од темата и од соговорниците. Ресурсите на кои се потпираат соговорниците се под влијание на медиумот: јазичните (изборот на зборовите, структурите и дискурсните стратегии) се дополнуваат со специфични нејазични средства: на пример, со паравербални средства (големи букви, интерпукциски знаци) се компензира прозодијата во оралната интеракција, а со визуелните ресурси, какви што се сликите, графиките, емотиконите, видеата, се додаваат специјални ефекти.

Во форумските дискусии луѓето не само што споделуваат информации туку често и ги оценуваат настаните, идеите и лицата, откривајќи го својот став кон нив и својата убеденост во содржината на пораката.⁵ Во своите објави учесниците реагираат и на она што е соопштено од другите и нивното позиционирање во однос на соопштеното. Токму таквите секвенции на интеракција, во кои се дискутира за некое алтернативно објаснување на ситуацијата со КОВИД-19, т. е. некоја теорија на заговор, беа избрани за анализа на искажувањето став во интеракцијата на онлајн-форумите. Нашето истражување е мотивирано од сфаќањата на Кислинг, кои се објаснети погоре, а во оваа статија даваме подетален приказ на димензијата за искажување убеденост.⁶

⁴ “Stance-taking has become a key discursive act in online interaction. Not only does it signal the stance-takers’ opinions, through careful choice of vocabulary and other resources, some may also want to assert a unique sense of self in order to stand out in a larger community of stance-takers. In other words, stance is also a public act. This is particularly true in public online spaces such as YouTube and blogs.” (Barton and Lee 2013: 87–88)

⁵ За интеракцијата во една форумска дискусија, види: Митковска и Сарачевиќ (2021).

⁶ Интегрален приказ на сите три димензии е даден во Митковска и Сарачевиќ (Mitkovska and Saračević in print).

3 Метод на истражувањето

Основните единици на анализа за ова истражување беа комуникациските секвенции што содржат разговори поврзани со ТЗ. Тие беа ексцерпирани од назначените делови од двете теми за дискусија (на *Кајџана* и на *Фемина*). Ова беше помогнато од алатките за цитирање, кои означуваат на која порака или дел од порака одговараат учесниците. На крајот, за анализа беа издвоени 109 секвенции (66 од *Кајџана* и 43 од *Фемина*) со 621 објава (пост) (302 од *Кајџана* и 319 од *Фемина*). Секоја секвенција се анализираше како посебна единица на интеракцијата, при што се разгледуваше придонесот на секоја објава во таа интеракција. Во зависност од изразените ставови кон ТЗ за кои се дискутира, секој учесник беше карактеризиран како поддржувач или противник, но се појавија и одреден број недефинирани учесници, кои ги нарековме „неодредени“. Поддржувачите (254 постирања/објави) изразуваат верување во едно или во повеќе од контроверзните толкувања, додека противниците (280 постирања/објави) се јасно против барем една од теориите. Во групата „неодредени“ (87 постирања/објави) се вклучени и оние што се експлицитно неутрални и оние што придонесуваат со една или со две објави без јасно искажано мислење.

Секоја објава беше рачно аотирана за дефинираните параметри на искажување став, земајќи го предвид контекстот на околниот дискурс. Прво се одредуваше идентитетот на учесникот во дискусијата како поддржувач, како противник или како неодреден. Потоа трите димензии на ставот беа аотирани за дополнително дефинирани поткатегории.

Како што истакнавме погоре, нашата дефиниција на компонентите на поимот „искажување став“ се базира на Кислинг (Kiesling 2011, Kiesling et al. 2018), според кој ставот е интегрален производ на димензиите афект, убеденост и поврзување. Во овој труд ја разгледуваме димензијата убеденост, односно како учесниците во дискусијата искажуваат сигурност во своите искази/тврдења во врска со различните теории за вирусот и настанатата ситуација на глобално и на локално ниво, било да ги поддржуваат или да ги одбиваат. Се зема предвид и односот кон веродостојноста или сигурноста на исказот (епистемичките показатели) и изворот на информации/знаење (евиденцијалните показатели). Според тоа, во рамките на димензијата убеденост издвојуваме четири поткатегории: засилено тврдење, ублажено тврдење, немаркирано тврдење и прекажано тврдење.

Исказите што подразбираат поголема доверба или убедување на говорителот беа означени како „засилено тврдење“. Тие се претставени како категорични тврдења, кои се спротивставуваат на можното противење од учесниците што имаат поинакво мислење и оставаат мала можност за негирање или за ревидирање. Исказите наречени „ублажено тврдење“ содржат различни маркери за ублажување, со што се ослабнува категоричноста на исказот и се дозволуваат други можни толкувања. Тврдењата искажани со декларативни реченици без дополнителен коментар беа означени како „немаркирано тврдење“. Од дијалоска гледна точка, ваквите изјави не се сметаат за неутрални. Прифаќајќи го овој став, ние ги сметаме немаркираните тврдења како прилично силни изјави. И, на крајот, категоријата „прекажано тврдење“ е изјава

претставена од гледна точка на надворешен субјект, кога е изворот експлицитно споменат (*X рече/изјави; сѝоред X*) или само нејасно навестен (*некои луѓе велат; сѝоред некои; се тврди дека*).

Да сумираме, општо земено, претпоставувавме дека засилените и немаркираните тврдења укажуваат на поголема убеденост, додека ублажените и прекажаните сигнализираат понизок степен на убеденост во однос на изразените ставови за проблематиката што се дискутира. На дискурсно ниво, вторите, главно, ги ублажуваат говорните чинови што го загрозуваат лицето, какво што е несогласувањето, и сигнализираат позитивно поврзување со соговорниците, со што се дава можност за конструктивен дијалог. Со тоа тие се слични на поткатегиите за проширување (expansion) во рамките на категоријата „ангажман“ (engagement) на Мартин и Вајт (Martin and White 2005). Сепак, овие четири категории не се секогаш јасно разграничени. Понекогаш тие се користат паралелно, па крајниот реторички ефект зависи од ситуацијата и од тоа на што ќе обрнат повеќе внимание соговорниците.

Истражувањето на стратегиите со кои учесниците во дискусиите за теориите на заговор поврзани со КОВИД-19 искажуваат убеденост го започнавме со следните хипотези:

1. Бидејќи учесниците во дискусијата имаат различни мислења за предметот, се очекува дека ќе користат повеќе средства што укажуваат на посилна убеденост отколку средства со кои се намалува ефектот на убеденоста.

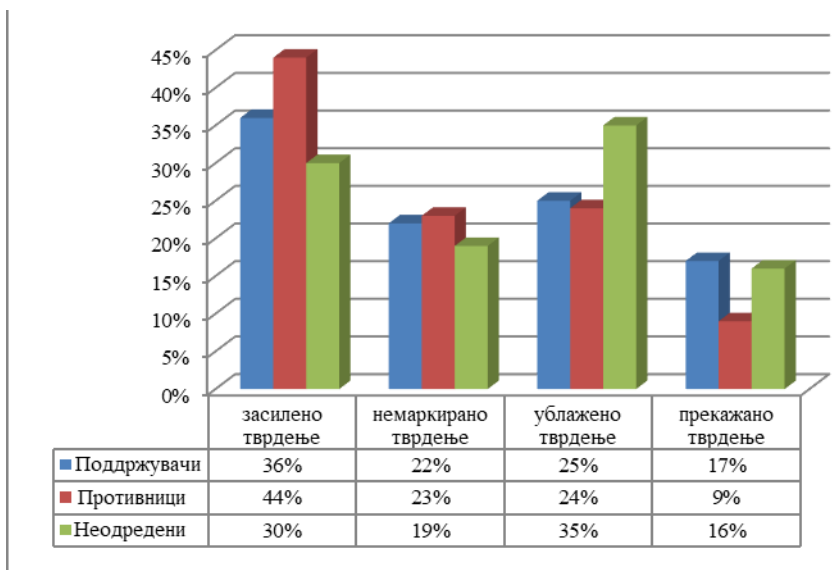
2. Поаѓајќи од претпоставката дека поддржувачите имаат посилна мотивираност да го наметнат своето мислење, тие ќе ги артикулираат своите ставови со поголема убеденост во споредба со противниците, односно ќе користат повеќе засилувачки стратегии.

4 Свкупни резултати

Овде ќе биде прикажана застапеноста на четирите поткатегиите што беа дефинирани погоре, кои ја карактеризираат димензијата убеденост: засилено тврдење, ублажено тврдење, немаркирано тврдење и прекажано тврдење. Нив ги обележувавме во корпусот според јазичните, паравербалните и дискурсно-реторичките средства употребени во исказот, водејќи сметка за интеракциската функција и значењето на тој исказ во контекст на дискусијата. Резултатите се прикажани во графиконот 1. Квантитативните податоци беа добиени преку сортирање во ексел-табела. Процентите на поткатегиите се пресметани според бројот на аотациите, а не според бројот на постирања/објави, бидејќи една објава може да содржи повеќе од еден аспект од секоја димензија. Во ова поглавје ги презентираме и ги толкуваме квантитативните податоци од аотацијата.

Од вкупниот број аотации, најголем процент отпаѓа на засилените тврдења (39 %), потоа следуваат ублажените (26 %) и немаркираните (22 %), а најмалку се застапени прекажаните тврдења (13 %). Податоците во графиконот 1 покажуваат дека и поддржувачите и противниците најчесто применуваат стратегии за засилување на убеденоста во своите ставови, со што се потврдува првата хипотеза. Меѓутоа, тоа е поизразено во групата противници, што

може да се толкува како побивање на нашата хипотеза дека поддржувачите ќе изразуваат повисок степен на убеденост од противниците. Една од причините за ова може да биде фактот што и на двата форума се создава атмосфера дека темата на дискусијата не се однесува на ТЗ, па затоа таквите објави се сметаат за одвлекување на вниманието.⁷ Така, понекогаш поддржувачите користеле други стратегии за да ја изнесат својата поента со цел да избегнат напади или дури и отстранување на нивната објава.

Графикон 1. Дистрибуција на појкаитегоорииите за убеденост

Процентите на немаркирани и ублажени тврдења се приближно исти кај поддржувачите и кај противниците, но поддржувачите повеќе се потпираат на надворешни извори за да ги поткрепат своите тврдења. Една од причините е, секако, да се ублажи ставот со тоа што се прикажува индиректно, при што се остава впечаток на воздржаност и дистанцираност. Меѓутоа, сите прекажани тврдења не се со еднонасочен ефект, што ќе биде појаснето подолу во 5.4.

Неодредените учесници малку почесто применуваат стратегии за ублажување, но засилувањето е, исто така, прилично често. Свкупниот највисок процент на засилени тврдења, секако, се должи на контроверзноста и на вжештената природа на темите што се дискутираат, но исто така, може да се должи и на тенденцијата кај македонските говорители почесто да користат стратегии за засилување на исказот отколку за ублажување, во различни говорни чинови (види Кусевска 2012 за чинот на несогласување).

⁷ На почетокот на пандемијата целта на отворените дискусии е размена на информации за членовите полесно да се снајдат во ситуацијата, која е нова и непозната, а вртоглаво брзо се развива. Теориите на заговор во врска со таа ситуација бргу продираат и во македонската средина, па стануваат неизбежен дел од таа размена. По неколку месеци, кога тоа зачестува, отворени се дискусии на конкретни теми за одредени теории, на пример, во врска со потеклото на вирусот, поврзаноста со 5Г-мрежата и слично.

5 Стратегиите за искажување убеденост

Во ова поглавје, преку квалитативна анализа, разгледуваме како се користат одредени стратегии за сигнализирање различни степени на убеденост во искажаното.

5.1 Засилени тврдења

Со користење на средствата за засилување на исказот авторот има цел да се претстави себеси како авторитет на темата, да покаже моќ и да доминира во дискусијата или да се спротивстави на нечие тврдење со критикување, исмејување или дури и навредување на соговорникот. На тој начин, покрај засилувањето на исказот, се засилува и интензитетот на вреднувањата и на емоциите (афект). Во испитуваните дискусии и поддржувачите и противниците најчесто изразуваат негативен афект, при што доминираат чувства на несигурност, на загриженост и на страв (Saračević and Mitkovska 2021). Изјавите што го засилуваат тврдењето обично се означени со вообичаените засилувачки прилози (1) или придавки (2), предикати што изразуваат сигурност (3), адверсативни маркери, негација, повторување.

- (1) *Бројкаџа е **заранџ** милиони бидејќи вирусот не го донесоа вчера од Кина џуку ...*⁸ (поддржувач)
- (2) ***Одлично** видео од Vox, би џребало да се џреведе и да се џушџа на џтелевизија и кај нас.* (противник)
- (3) *Не мислам дека кријаџ, јас **знам** дека кријаџ.* (поддржувач)

Освен овие граматички маркери, учесниците користат и засилувачки дискурсни честички (4) и извици (5), типични за говорниот јазик. За поддржување на изговорот и сигнализирање на прозодијата, тие користат различни паравербални средства: интерпункција, големи букви, повеќе букви итн. (6) и графички средства, најчесто емотикони (7). Лексичките единици со изразено негативна семантика, исто така, упатуваат на високо ниво на убеденост (8). Често се насобираат повеќе вакви маркери во една објава, со што се зголемува интензитетот (на пример, 7 и 8).

- (4) ***Добро** бе кажи ми **џи** дали истџот не го џравеа во џериодот од 2008 до 2010 година.* (поддржувач)
- (5) ***Леле** џеорџи на заговори **бре бре** све аналиџџчари, ке умреме сџџе.* (противник)
- (6) *Сџанува збор за **СМРТНОСЕН** вирус, не за кашлица или мрсулав нос.* (поддржувач)
- (7) *Пренаџумџана рабоџа 🙄. [...] Психолошкџ ексџерименџ?! 🙄* (поддржувач)
- (8) ***Ај** иди чџџај џа fake news и џишувај џа **џлуџостџи**. Е* народот е** (противник)

⁸ Примерите се даваат во форматот во кој се забележени во корпусот, без ревизија на формата и на јазикот. Затемнувањата се додадени за истакнување на разгледуваните елементи.

Реторичките прашања (РП) исто така често се користат како стратегија за засилување (White 2003: 269). РП се прашања за кои не се очекува одговор или затоа што се очигледни или затоа што се претпоставува дека му се познати на адресатот. Шпаго (Špago 2020: 74) ја предлага следнава дефиниција: „РП е пристрасно прашање, кое подразбира одговор наметнат од говорителот како очигледен, без разлика дали навистина адресатот мисли исто или не.“ РП може да имаат различни функции, меѓу другото, и да се нагласи мислењето на авторот како оној што го контролира одговорот; агресивниот поттип, особено, има таква интензивирачка функција (Špago 2020: 75). На сличен заклучок наведува и забелешката на Дејвис и Бруер (Davis and Brewer 1994: 142) во нивното проучување за електронската интеракција меѓу група студенти ангажирани на проект. Тие забележуваат дека во својот корпус студентите користеле РП, главно, ако имале намера со конфронтација да ги наведат другите учесници да се поколебаат и на тој начин да ја задржат контролата врз дискурсот.

И во дискусиите што ги анализираме реторичките прашања се користат најчесто со цел да се искаже несогласување и спротиставување на некои искажани ставови. Ова е особено карактеристично за противниците (9 и 10), кои на тој начин често искажуваат омаловажување и презир кон темата или кон соопштувачот. Доминацијата се покажува и со тоа што во некои ситуации одговорот веднаш се сугерира, како во овие примери:

- (9) *И не ве разбираам **што** изигравате со тоа дека ги ишувале лажно дека се смртни случаи од корона ако не се? **Што ќе добијат** со тоа, златно сујер бинџо, џофејино 5€? (противник)*
- (10) *Која ти е шебе џоенштајна, **всушност!**? [...] Дека е сечено, лејено и монтирано од Илуминајштите за да џаоне кријшто-берзајта, за да можат да се џоварат како бродови, џо ниски цени? (противник)*

И поддржувачите користат реторички прашања за да го наметнат своето мислење, но често тие звучат како заклучоци што се подразбираат и со нив се поттикнува сомнение. Прашањето (11), всушност, претставува факт за авторот и тоа се потврдува со текстот што следува. Забелешката на крајот сугерира дека се работи за општопозната работа.

- (11) ***Зошто мислите** дека за се сме информирани ние народој?
Колку ли има лажни весџи, џрикривања, чудно е што никаде ни џра-
џа ни глас од тоаа докџорка. Пројаџанда, реклами, џари.. **се разби-**
раме. (подржувач)*

Друга вообичаена реторичка стратегија за засилување на тврдењето е иронијата, односно користењето искази што имаат спротивно значење од она што авторот го има на ум во дадената ситуација. Поради тоа, се создава комичен ефект, а со тоа пораката особено се нагласува. Така, во примерот (12) сосема е јасно дека за авторот ситуацијата е сериозна, но со ваквата формулација има цел да упати критика до оние што мислат дека се работи за вештачки создадена паника со некоја задна намера. Иронијата често се користи за потенцирање

на несогласувањето со исказите од спротивставената страна, па дури и да се потцени и да се исмее другата страна. Примерот (13) е реакција на претходните искази дека во земјата се работи тајно на штета на народот, „додека некој дебело изгледа заработува“, а ефектот е особено истакната критика и потсмев. Ироничните искази понекогаш може да имаат цел не само да упатат критика на духовит начин туку и да навредат, кога содржат позајадливи, цинични забелешки, како во (14). Тогаш се работи за сарказам, меѓутоа границата меѓу овие две стратегии не е остра.

- (12) *Сиџе вие шџо тврдџџе дека коронавирусот е мачџи кашаљ би ве сџавила да работџџе на инфекџџивно [...] Пошџо **нели**, џаника е **само**, вирусот е џолесен од кивавиџа, **не знам шџо шџолку хисџериџа се џрави**. 🤔🤔 (противник)*
- (13) *Ама, се' **мислам** дека Македониџа е избрана земџа за еџџенџарот џа за џговорот да се случува баш овде 🙄. (противник)*
- (14) *Не џџи шџеба шџебе вакцина, земџи си џа лажџкаџџа од црква и мука немаџи. (противник)*

Забележуваме дека реторичките прашања често се комбинираат со иронични искази (15), со што уште повеќе се истакнува поентата.⁹ Дополнително, ироничните искази често содржат и други маркери на засилување, вербални, дискурсни, паравербални или графички. Покрај засилувањето на убеденоста, овие стратегии придонесуваат за искажување силни чувства и оценки за адресатите и за надворешните актери и објекти во темите што се дискутираат.

- (15) *Колку џари најџрави фармаџџаџџа од џаникаџџа и хисџериџаџџа на народот?*
Ц. Не е до фармаџџаџџа џ. 😊 (поддржувач)

5.2 Немаркирани тврдења

Мислењата изразени во декларативните реченици без дополнителен коментар се сметаат за „немаркирани тврдења“. Од дијалогистичка гледна точка, Мартин и Вајт (Martin and White 2005: 99) ги категоризираат како „моногласични“, т. е. „неотворено упатување на други искази или препознавање алтернативни позиции“. Немаркираните изјави искажуваат некои факти без заземање посебна позиција во однос на соговорниците, но тие не се целосно неутрални од аспект на убеденоста на авторот кон кажаното. Ваквите искази содржат информација дека е говорителот убеден во вистинитоста на кажаното, бидејќи смета дека има доволно информации за таков заклучок (Faller 2009: 4). Според Вајт (White 2003: 263–264), тие искажуваат општоприфатени факти, познати подеднакво за сите учесници во говорната ситуација. Меѓутоа, ако исказот има евалуативен тон, со таквата формулација се наметнува ставот на

⁹ Често и самите РП имаат ироничен тон, како на пример во (11). Шпаго (Špaго 2020: 76) и Дејвис и Бруер (Davis and Brewer 1994: 144) забележуваат дека постои преклопување меѓу иронијата и РП, кои често содржат преносни и парадоксални искази.

авторот. Поради тоа, тврдењата во (16) и (17), со кои се наметнува негативна процена на ситуацијата, звучат како прилично цврст став, кој говорителот е подготвен да го брани.

- (16) *Секој ден расијѝ бројоѝ на умрени, денеска ѝоминаа 250 умрени на милион жиѝтели, имааѝ 21 000 заболени и само 1000 излечени.* (противник)
- (17) *Вешѝачки сѝворени болесѝи и вируси со цел да се намали населениѝто, ѝорасѝоѝ е во ѝодем.* (подржувач)

Немаркираните искази може некогаш да добијат иронично толкување. Во (18) авторот го искажува своето неодобрување на шпекулациите во врска со гласините за нудење пари да се пријави дека некој починал од корона. Критиката во ваквите иронични искази е поблага и обично нема ефект на потсмев или навреда.

- (18) *Две-ѝри недели наназад се врѝаѝ исѝиѝе муабетѝи, некаде 1000, некаде 2000, а во Краѝово дури и 5000 евра за да ѝе ѝишаѝ ѝочинаѝ од корона. Досаѝно е ѝо дома...* (неодреден)

5.3 Ублажени тврдења

Изјавите што содржат некој вид маркер за намалување на категоричноста на исказот ги нарекуваме „ублажени тврдења“. Во анализираните низи ублажувањето најмногу се означува со епистемички глаголи (*мислам, изгледа, не знам, ...*) и затврдени дискурсни изрази. Поретко се користат модални глаголи (претежно *може*) и други модални конструкции (можен начин со *би*, кондиционални и хипотетички реченици), а има и помалку прилози за намалена сигурност (*можеби, веројатно*) или други прилози со апроксимативно значење (*малку, нешѝо, некако*) (19). Понекогаш има комбинација од повеќе од еден маркер во една објава, како во (20), каде што еден дел од исказот особено се субјективизира, со цел да се неутрализира негативната оценка за постапките на официјалните власти.

- (19) *XX Вирусоѝ ѝосѝои, ѝеѝка ми е ѝозиѝивна и е на домашно лекување. Ама, дека си иѝрааѝ малку со нас и ѝоа е ѝочно.* (подржувач)
- (20) *Некако, шѝо знам, како да си иѝрааѝ иѝрачки оржавиве. Мноѝу не-сериозно, мноѝу некоординирано, да не речам незрело за вирус кој зема свеѝски размери, а е на сцена само 2 месеци и не се знае мноѝу (нишѝо) за исѝиоѝ.* (неодреден)

Конструкциите со датив се користат како средства за ублажување во сите словенски јазици. Упатувајќи на себе како доживувач во датив, говорителот се дистанцира од искажаниот став, омекнувајќи го тврдењето (*ми изгледа, ми се чини, ми личи, ми е X*). Но, во повеќето од овие изрази, како и кај оние со директен објект (*ме чуѝи*), освен клитиката, учесниците во дискусиите ја

користат и долгата форма на заменката (21). Во македонскиот јазик ваквото удвојување на предметните заменки се користи за нагласување или за контраст. Така, иако дативните структури обично имаат ублажувачка функција во интеракцијата, акцентирањето укажува на сигурност во она што е кажано. Бидејќи најчесто се работи за прво лице, тоа значи дека, всушност, авторот се потенцира себеси како авторитативен извор.

- (21) **Мене ова ми изглеа** ко од Кинезиите да е иушиен, не Американциите.
(подржувач)

Таквото комбинирање на ублажувачки и засилувачки стратегии во искажување на едно мислење се чини дека е вообичаена стратегија, применувана од сите учесници во дискусијата за различни интеракциски цели. Во (22) исказот почнува со засилен став дека мерките во текот на пандемијата зависат од еден центар, но во третата реченица таа категоричност се ублажува со субјективниот израз: *колку што знам јас*, што го ослободува авторот од одговорност за тврдењето, ако се покаже дека не е така. Слична контрадикција има и во (23), каде што на почетокот и на крајот авторот искажува резервираност, но во средината е категоричен. Всушност, ова е вообичаено во дискусиите на контроверзни теми, каде што има спротивставени мислења. Исто така, кога се користат во ироничен или во саркастичен контекст, стратегиите за ублажување предизвикуваат спротивен ефект (види пр. 12 и 13 погоре).

- (22) **Знајш што е жално??** Шо СЗО ни ги диктира правилата. Нашиите не донесуваат одлуки. **Колку што знам** се по иројокол се работи.
(подржувач)

- (23) **Не знам стварно**, ирејлавени сме со информации но сејак **мојот став останува на тоа** дека **голема каша се кува во светов** и други работи се кријат позади пандемјава, **можеби грешам** но ќе видиме ќе кажи времето. (подржувач)

Стратегијата на комбинирање на засилувачки и ублажувачки средства е особено забележителна кај подржувачите. Како што беше напоменато погоре (во 4), дискутирањето на ТЗ е, главно, спротивно на општоприфатената политика на дискусиите, што на неколку наврати и експлицитно се изнесува. Со ублажувањето подржувачите ја намалуваат силата на своите тврдења и избегнуваат критика. Покрај тоа, се чини дека е тоа начин да го наметнат својот став, со тоа што нема да создадат антагонизам, а ќе побудат сомнение во официјалните објаснувања. Веројатно поради тоа кај подржувачите среќаваме повеќе ублажување отколку кај противниците (графикон 1).

5.4 Прекажани тврдења

Упатувањето на изворот на информацијата што се пренесува спаѓа во семантичката категорија евиденцијалност, „што може да укажува на ставот на говорителот кон настанот што го кажува“ (Петроска 2011: 30). Кога информа-

цијата се прикажува како прекажана, таа може да потекнува од различни извори. Учесниците во дискусијата упатуваат на медиуми, различни авторитети, свои познати или, пак, на гласини без конкретен извор. Вкупните податоци прикажани во графиконот 1 покажуваат дека прекажувањето е речиси двојно повеќе застапено кај поддржувачите и кај неутралните учесници. Според податоците во табелата 1, сите групи најчесто се повикуваат на медиумски извори или на авторитети, а поретко на гласини или на некој што лично го познаваат.

Табела 1. Приказ на извориште на прекажани тврдeња по групи

извор	поддржувачи		противници		неопределени		вкупно
медиуми	22	47 %	11	52 %	3	30 %	36 46 %
авторитети	5	11 %	1	5 %	0	0 %	6 8 %
лични врски	14	30 %	6	29 %	3	30 %	23 29 %
гласини	6	12 %	3	14 %	4	40 %	13 17 %
вкупно:	47	100 %	21	100 %	10	100 %	78 100%

Кога се потпираат на некој извор, учесниците во дискусиите на интернет укажуваат на тоа на различни начини. Некои само ја ставаат адресата до изворот, која може да биде придружена со коментар (24), со цитат или со слика. Изворите може да се означат и со лексички маркери (*гемек, наводно*), глаголи за зборување (*X вели/кажува/ишишува*) или попрецизни фрази за прекажување (*сјоред X*), или со многу општи фрази, како: *се мисли/зборува, ионајшо е, слушнав/чишав*.

- (24) *Во однос на смртните случаи од срцев удар еве добро видео од Бриџански кардиолог* <https://www.youtube.com/watch?v=SHfSSlcKuq0> (неопределен)

Дополнително, во македонскиот јазик глаголските форми со л-партицип се користат како граматички маркери за да означат некаков вид дистанцирање, незасведоченост, сами по себе или во комбинација со лексичките маркери (пример 25 и 26). Најпогодно за тоа е минатото неопределено време (МНВ), чија функција за изразување незасведоченост (прекажаност, дистанцираност) е предмет на проучување во повеќе студии (на пример, Конески 1967, Фридман 2009, Фридман 2011, Петроска 2011, Макарцев 2014, Павлова 2015).

- (25) *Сјоред овој само 2% умреле само од корона.* (поддржувач)
 (26) *Пред 1-2 години чишав дека Земјаша била „многу населена“ иин.* (поддржувач)

Учесниците во испитуваните дискусии се потпираат на некој извор на информации од различни причини, кои може да се групираат во три општи цели.

(а) Говорителот/авторот сака да го поткрепи своето тврдење со информации што ги смета за веродостојни. Мартин и Вајт (Martin and White 2005) ова го нарекуваат *endorsement* „одобрување, потврдување“, со што се засилува убеденоста. Во (27) и (28) упатувањето на авторитети – „познат епидемиолог“ и „сите доктори“ – и дава поголем кредибилитет на информацијата, а убеденоста во искажуваното посилно се нагласува и со интензивирачка лексика (*убаво, едногласно*). Во (28) и експлицитно е изразено целосното прифаќање на тврдењето од страна на авторот.

- (27) *Нашиот љознај епидемиолог Даниловски Драган, ..., убаво објаснува дека вакви мутиации на вируси со промена на климата ќе бидат се почестиа појава.* (противник)
- (28) *Сите доктори (не се знаат, некои од нив се од различна област) исто едногласно рекоа. Фармацијата мора да живее, затоа е фавора. Им верувам.* (подржувач)

(б) Понекогаш се прави упатување на некој извор со цел тој да се дискредитира и на тој начин да се поткрепи убеденоста во сопствениот став. Во (29) евиденцијалните маркери „демек“ и „наводно“ означуваат дека информацијата што следува е прекажана, без да се наведе изворот. Тие самите сигнализираат дистанцирање на авторот, но со употребата на неопределеното време сомневањето се зацврстува. Во следните реченици се споменуваат и изворите, кои, иако се работи за авторитети, понатаму се дискредитираат, со тоа што преку неопределеното време со дубитативна интерпретација се искажува недоверба во искреноста на нивните намери. Во (30) се искажува силно несогласување со најавените мерки. Со употреба на идното прекажано време (*ќе + сум + л-партицип*) авторот сигнализира изненадување (адмиратив), бидејќи мерките ги смета за нелогични и неоправдани, а истовремено, и со неверување дека тоа може да се оствари (дубитатив).¹⁰ Директен извор се очигледно медиумите, но неодобрувањето и критиката се упатени до властите, од каде што потекнуваат информациите. Со тоа авторот силно го наметнува својот став во однос на најавените мерки.

- (29) *Слично на коронава ваква ситуација имаше во периодот од 2008-2010 година... Демек „наводно“ имало илчичји жриј, ја пошоа свински жриј...*
Прејораките на тогашниот министер за здравство и на лекарите беа воопшто да не се конзумира ни илчешко ни свинско месо... За да сме се заштитиле... (подржувач)
- (30) *Lelle kakvi gluposti covek ke procita za otvranjevo na kafanive posle Kovid, ke se sedelo samo po dvjaca pa kelnerov ke doagal samo so maska neznam sto.* (подржувач)

(в) Упатување на некој извор се прави и со цел да се намали сопствената одговорност за тврдењето, со тоа што авторот се дистанцира од него и остава

¹⁰ За слични употреби на идното прекажано време, види: Тофоска 2011: 49–50.

простор за други мислења. На тој начин се ублажува тонот на тврдењето и се избегнува конфликт. Во такви случаи кога се зборува за минати настани се користи МНВ, бидејќи другата опција, определеното минато време, означува засведоченост. Често тоа е придружено со лексички маркер или со фраза за прекажување (32), но самата глаголска форма сигнализира информација од втора рака, а изворот може, но не мора, да биде даден. Во примерот (32) не се упатува директно на изворот, но даден е линк до веб-страницата. Ваквите искази функционираат како неутрално прекажани информации, кои говорителот ги прифаќа. Ако сака да изрази сомнение или неприфаќање, тоа ќе го сигнализира во контекстот.

- (31) *Прочитав ѝреска на некој американски сајт дека во сад измислиле иџесѝ вакцина. (подржувач)*
- (32) *Само иџо авѝорот во 1981ва вирусот ѓо **викал** Горки-400, и е наѝравен во Горки во Русија. Во некое од изданијата од крај на 90ѝиите години [...], некој издавач ѓо **сменил** во Вухан-400 и ѓо **смесѝил** во Кина. (противник)*

Ситуацијата е поинаква кога се прекажуваат сегашни или омнитемпорални настани. Говорителот може да избере дали ќе употреби или нема да употреби неопределено време. Во такви случаи неопределеното време ја нагласува незасведоченоста, а дали ќе се протолкува како поголем степен на дистанцирање станува јасно само со познавање на ситуацијата и на поширокиот контекст (Конески 1967: 480, Фридман 2009: 59–60, Тофоска 2011: 47–49). Во испитуваниот материјал најчесто такво прекажување се врши со сегашното време. Во некои случаи, кога е употребено неопределено време, може да се почувствува поголема резервираност (па, и сомневање), како во примерот (33). Меѓутоа во (34) нема други сигнали што упатуваат на сомневање. Напротив, авторот го прикажува изворот како авторитет на кој му верува и целосно е убеден во тоа што го кажува, што се потврдува со засилувачките придавки и немаркираното тврдење како заклучок. Целиот текст има функција на добронамерен предлог. Се чини дека во таков контекст употребата на неопределеното време, наместо сегашното (*се ѝренесувал*), има функција да се нагласи тоа дејство, кое е клучно во пораката.

- (33) *А иѝочно е дека вирусот 3-4 дена во ѓрло **седел** ѝред да слезе во белиите гробови? И наводно **можел** да се исчисти со ѓрѓара со бетиадин или др? (неодреден)*
- (34) *Zosto e vazno da se vozdrzite od nepotrebni kontakti so drugi lugje? Prof. Dorsten, **najistaknat** germanski virulog dava odgovor. Spored **najnovi** istrazuvanja, lugjeto vekje nekolku dena pred da se pojavat simptomi mozat da go prenesat virusot na drugi. Vo prosek 5-6 dena pred prvite simptomi **se prenesuval** virusot. Znaci ke mislite дека сте здрави, posto nemate nikakvi simptomi, a vsusnost samo ne znaete i ste potencijalni prenesuvaci. (противник)*

Со овој преглед на прекажани тврдења покажавме дека со оваа стратегија убеденоста во кажаното може не само да се ублажи но и посебно да се засили. Поради тоа, засилувачките и ублажувачките ефекти ги забележувавме дополнително во другите две категории.

6 Заклучни забелешки

Во оваа статија покажавме како учесниците во форумските дискусии користат различни стратегии за да го покажат степенот на убеденост во она што го соопштуваат, со цел да споделат мислење, да наметнат свој став или да се спротивстават на изразеното мислење и да го разубедат соговорникот. Иако се во пишувана форма, објавите во форумските дискусии (особено во секвенциите што ги испитувавме) имаат интеракциска функција, што се гледа и од јазичните средства, кои во голема мера имаат говорни црти. Со своите реакции учесниците градат релации меѓу себе и се идентификуваат со една од групите – поддржувачи или противници на теориите, а помал број остануваат неопределени.

Темите во врска со теориите на заговор поврзани со пандемијата предизвикана од корона-вирусот предизвикуваат бурни реакции и спротивставени мислења, па затоа нашата прва хипотеза, дека во таквата дискусија ќе доминираат средства за засилена убеденост, се потврди целосно. Видовме дека, покрај засилените, и немаркираните тврдења најчесто ја засилуваат илокуциската сила на исказот, а овие два типа искази доминираат во испитуваните секвенции. Резултатите од ова истражување се во согласност со согледувањата во други студии за јазикот на социјалните мрежи, особено кога се работи за контроверзни теми, кои покажуваат дека тие избилуваат со поларизирани мислења, вреднувања и силна убеденост, најчесто паралелно со негативен однос и силен емоционален набој (на пример, Barton and Lee 2013, Lee in print).

Нашата втора хипотеза, дека поддржувачите користат повеќе засилувачки тврдења отколку противниците, не се потврди сосема. Процентот на засилувачките средства во објавите на противниците е малку поголем, додека кај немаркираните тврдења разликата е занемарлива. Тоа значи дека противниците посилно го наметнуваат својот став, но видовме дека поддржувачите користат различни стратегии да го истакнат своето мислење, а да избегнат напад, како на пример, комбинирање со ублажување, прикажување на тврдењето како субјективен став или како преземено од друг извор. Ограничувањата на оваа статија не дозволуваат подлабоко испитување на интеракциските ефекти од овие стратегии.

Оваа статија е мал придонес кон испитувањето на јазикот на социјалните мрежи и, посебно, искажувањето став во дискусиите на македонски јазик. Се покажува дека е тоа погодено поле за јазични, дискурсно-прагматички и социолошки истражувања.

Библиографија

- Конески, Б. (1967). *Грамајтика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура. [Koneski, B. (1967). *Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik*. Skopje: Kultura.]
- Кусевска, М. (2012). *Меѓукултурна прагмајтика. Несогласување во усната комуникација: англиски и македонски*. Скопје: Академски печат. [Kusevska, M. (2012). *Meĝukulturna pragmatika. Nesoglasuvanje vo usnata komunikacija: angliski i makedonski*. Skopje: Akademski pečat.]
- Макарцев, М. М. (2014). *Евиденцијалност во пространскиот балкански текст*. Москва, Санкт-Петербург: Нестор-История. [Makarcev, M. M. (2014). *Evidencialnost v prostranstve balkanskoĝo tekst*. Moskva, Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija.]
- Митковска, Л. и Сарачевиќ, Ф. (2021). Дискурсна динамика на една форумска дискусија. Во: М. Кусевска и Б. Ивановска (Уред.) *Прагмајтички испитувања*, 135–156. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“. [Mitkovska, L. i Saračevik, F. (2021). Diskursnata dinamika na edna forumska diskusija. Vo: M. Kusevska i B. Ivanovska (Ured.) *Pragmatički istražuvanja*, 135–156. Štip: Univerzitet „Goce Dekčev“.]
- Павлова, А. (2015). *Усвојување на минатото определено и на минатото неопрделено време во македонскиот јазик како странски* (необјавен магистерски труд). Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје. [Pavlova, A. (2015). *Usvojuvanje na minatoto opredeleno i na minatoto neopredeleno vreme vo makedonskiot jazik kako stranski* (neobjaven magisterski trud). Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Filološki fakultet „Blaže Koneski“ – Skopje.]
- Петроска, Е. (2011). Евиденцијалноста и евиденцијалните стратегии во македонскиот јазик, *Морфосинтаксички студии* 2, 29–40. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите. [Petroska, E. (2011). Evidencialnosta i evidencialnite strategii vo makedonskiot jazik, *Morfosintaksički studii* 2, 29–40. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.]
- Тофоска, С. (2011). VERBA DICENDI како лексички показатели на евиденцијалноста и нивниот сооднос со граматичките показатели за евиденцијалност во македонскиот јазик. *Морфосинтаксички студии* 2, 41–53. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите. [Tofoska, S. (2011). VERBA DICENDI kako leksički pokazатели na evidencialnosta i nivniot soodnos so gramatičkite pokazатели za evidencialnost vo makedonskiot jazik. *Morfosintaksički studii* 2, 41–53. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.]
- Фридман, В. (2011). Некои забелешки за индиректниот говор и прекажувањето во македонскиот и албанскиот јазик. *Македонски студии*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 32–39. [Fridman, V. (2011). Nekoі zabeleški za indirektniот govor i prekažuvanjeto vo makedonskiот i albanskiот jazik. *Makedonski studii*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 32–39.]
- Фридман, В. (2009). Граматичките категории на исказниот начин во македонскиот јазик. *Делото на академик Виктор Фридман*. Скопје: Абакус комерц, 13–133. [Fridman, V. (2009). Gramatičkite kategorii na iskazniот način vo makedonskiот jazik. *Deloto na akademik Viktor Fridman*. Skopje: Abakus komerc, 13–133.]
- Arendholz, J. (2013). *(In)Appropriate online behavior. A pragmatic analysis of message board relations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Barton, D. and Lee, C. (2013). *Language online*. London: Routledge.
- Crystal, D. (2001). *Language and the Internet*. Cambridge, UK: CUP.
- Biber, D. and Finegan, E. (1989). Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of eventuality and affect. *Text*, 9(1), 93–124. <https://doi.org/10.1515/text.1.1989.9.1.93>

- Davis, B. H. and Brewer, J. P. (1997). *Electronic discourse: Linguistic individuals in virtual space*. Albany: State University of New York Press.
- Du Bois, J. W. (2007). The stance triangle. In R. Englebretson (Ed.), *Stance taking in Discourse: Subjectivity, Evaluation, Interaction*, 139–182. Amsterdam: John Benjamins.
- Ehrhardt, C. (2014). Politeness and face work in German forum communication. In K. Bedijs, G. Held, & C. Maaß (eds.). *Face Work and Social Media*, 84–107. Münster: Lit-Verlag.
- Faller, M. (2019). The discourse commitments of illocutionary reportatives. *Semantics and Pragmatics* 12(8), 1–46.
- Hoffmann, C., & Bublitz, W. (eds.). (2017). *Pragmatics of social media*. Mouton De Gruyter.
- Gray, B. and Biber, D. (2012). Current conceptions of stance. In K. Hyland & C. S. Guinda (eds.). *Stance and voice in written academic genres*. Palgrave Macmillan, 15–33.
- Jaffe, A. (ed.). (2009). *Stance: Sociolinguistic perspectives*. Oxford Scholarship Online. DOI:10.1093/acprof:oso/9780195331646.001.0001
- Kiesling, S. F. (2009). Style as stance: Stance as the explanation for patterns of sociolinguistic variation. In A. Jaffe, (ed.). *Stance: Sociolinguistic perspectives*, Oxford University Press, 171–194.
- Kiesling, S. F. (2011). Stance in context: Affect, alignment and investment in the analysis of stancetaking. Paper presented at the *iMean 2 conference*, Bristol, UK. [Google Scholar](#)
- Kiesling, S. F., Pavalanathan, U., Fitzpatrick, J., Han, X. and Eisenstein, J. (2018). Interactional stancetaking in online fora. *Computational Linguistics*, Volume 44, Issue 4: 683–718.
- Lee, C. (in print). COVID-19 Conspiracy theories as affective discourse. In M. Demata, V. Zorzi and A. Zottola (eds.). *Conspiracy Theory Discourses*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Locher, M. A. (ed.). (2010). Special issue: politeness and impoliteness in computer-mediated communication. *Journal of Politeness Research*, 6(1), 1–5.
- Locher, M. A., Bolander, B. and Höhn, N. (2015). Introducing relational work in Facebook and discussion boards. *Pragmatics*, 25(1), 1–21.
- Martin, J. R. and White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation: appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Mitkovska, L. and Saračević, F. (in print). Expressing stance towards COVID-19 conspiracy theories in Macedonian online forum discussions. In M. Demata, V. Zorzi and A. Zottola (eds.). *Conspiracy Theory Discourses*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Myers, G. (2010). *The discourse of blogs and wikis*. London: Continuum.
- Oteiza, T. (2017). The appraisal framework and discourse analysis. In T. Bartlett, & G. O'Grady (Eds.), *The Routledge Handbook of Systemic Functional Linguistics*, 457–472. London: Routledge.
- Saračević, F. and L. Mitkovska (2021). Affective positioning in Macedonian internet forum discussions. *Journal of Contemporary Philology* 4 (2), 7–23.
- Špago, Dž. (2020). Rhetorical questions as aggressive, friendly or sarcastic/ironical questions with imposed answers. *Explorations in English Language and Linguistics (EXELL)* 8.1, 68–82.
- White, P.R.R. (2003). Beyond modality and hedging: A dialogic view of the language of intersubjective stance. *Text* 23(2): 259–84.

ФУНКЦИИТЕ НА ПАРАДИГМИТЕ СО ИМА И Н/Т-ПАРТИЦИП ВО ГРАДСКИОТ ВЕЛЕШКИ ГОВОР

Давор Јанкулоски

Македонска академија на науките и уметностите, Скопје
jankuloski@manu.edu.mk

Глаголскиот систем на македонскиот јазик е еден од најбогатите и од најразвиените во рамките на словенскиот јазичен свет. Од една страна, македонскиот јазик во својата структура ги чува наследените словенски карактеристики, но, од друга, во својот систем вградил особености мотивирани од непосредниот контакт со другите балкански јазици. Тој е единствениот словенски јазик што во својот систем ги вградил перифрастичните конструкции со *има* и *н/т*-партицип како регуларни парадигми. Овие конструкции се разгрануваат во цела паралелна конјугација со сите други сложени глаголски форми. Покрај тоа, македонскиот јазик не ги отфрлил наследените конструкции со *сум* и *л*-формата, туку сè повеќе ги поместувал во модалната сфера на употреба. Употребата на *има*-конструкциите е карактеристична за југозападното македонско наречје, а гледајќи од денешна перспектива, зема сè поголем замав во современиот македонски јазик. Овој текст се осврнува на состојбата на конструкциите со *има* во рамките на говорот на градот Велес, како дел од централните говори на западното македонско наречје. Во фокусот на интерес е поставена функционално-семантичка анализа на овие конструкции, особено наспроти конкурентните парадигми со *сум* и *л*-формата.

Клучни зборови: македонски јазик, велешки говор, има-конструкции, перфект, плусквамперфект

THE FUNCTIONS OF THE VERB PARADIGMS WITH *IMA* 'HAVE' AND *N/T* PARTICIPLE IN THE VELES DIALECT

Davor Jankuloski
Macedonian Academy of Sciences and Arts, Skopje
jankuloski@manu.edu.mk

The verbal system of the Macedonian language is one of the most complex among the Slavic languages. On the one hand, the inherited Slavic characteristics are preserved in the structure of the Macedonian language, but, on the other hand, it has incorporated features motivated by the direct contact with the Balkan non-Slavic languages. Macedonian is the only Slavic language that has incorporated periphrastic constructions with *ima* 'have' and *n/t* participle as regular paradigms. These constructions participate in a number of temporal paradigms, especially in the system of past tenses. In addition, Macedonian did not reject the inherited Slavic perfect constructions with *sum* 'be' and *l*-participle, but moved them into the modal sphere of use. The 'have' perfects, which originated in the southern and western parts of the Macedonian dialect area, are spreading from the southwest to the northeast. In this paper, the author analyzes the paradigms with *ima* and *n/t* participle in the speech of Veles, as part of the central group of the western Macedonian dialect. The analysis shows that the grammaticalization of these constructions has advanced in the Macedonian speech of Veles, and their sphere of use is still expanding.

Keywords: Macedonian language, Veles dialect, *ima*-constructions, perfect, plusquamperfect

1 Вовед

Во текот на историските процеси на балканската јазична територија, македонскиот јазик поминал специфичен развоен пат, кој во голема мера придонел за негова јасна диференцијација во однос на другите словенски јазици. Согледувајќи ја неговата јазична еволуција, се забележуваат две тенденции. Едната од нив оди во правец на зачувување и континуирање на наследените словенски карактеристики, како во граматичкиот така и во лексичкиот систем, додека другата тенденција оди во правец на постојана адаптација на јазичната структура мотивирана од непосредниот контакт со другите балкански јазици. Граматичкиот систем се модификува и се појавуваат потранспарентни граматички показатели за оние семантички категории што се најважни за воспоставување поеднозначна и појасна комуникација. Македонскиот јазик е единствениот словенски јазик што во својот систем ги вградил перифрастичните конструкции со *има* и *н/ӣ* партицип како регуларни парадигми.

Во *Грамаџикајџа на македонскиот литературен јазик* на Конески (1999), како можни комбинации во кои влегува глаголот *има* со партицип се претставува цела серија во која влегуваат осум различни парадигми: *имам земено; имав земено; сум имал земено; беше сум имал земено; ќе имам земено; ќе имав земено; ќе сум имал земено; би (сум) имал земено*. Во однос на употребата во стандардот, Велковска (1998) ги издвојува формите од типот: *имам дојдено, имаше дојдено, имал дојдено* и *ќе има дојдено*. Македонскиот стандарден јазик денес ги употребува овие конструкции, но на дијалектно рамниште нивната употреба се припишува како својствена за западните македонски говори. Впрочем, овие форми целосно се граматикализирале на македонскиот југозападен ареал, каде што контактите со балканските несловенски јазици биле најинтензивни.

Во овој текст ќе ја разгледаме сферата на употреба и функциите на парадигмите со *има* и *н/ӣ*-партицип во рамките на градскиот велешки говор. Со оглед на тоа што овие конструкции се најфреквентни на македонската западна периферија, од една страна, а земаат сè поголем замав во современиот македонски јазик, од друга, се јави потребата за истражување на нивната состојба во велешкиот говор, како најисточен претставник на западната група говори. Велешкото говорно подрачје ѝ припаѓа на групата централни говори на западното наречје на македонскиот јазик. Ова подрачје не е единствено – има два говорни типа. Говорот на селата што се наоѓаат западно од Вардар од патот Велес – Прилеп и градскиот говор формираат една посебна говорна целина, тоа би бил „правиот велешки говор“ (Видоески 1998: 205). Другата говорна целина ја претставуваат селата во областа Клепа, која се јавува како преодна меѓу централната и тиквешката група говори. За велешкиот градски говор ќе го користиме дијалектниот материјал објавен во изданието *Така се зборува во Велес* (Петрова-Џамбазова 2007).

2 Формален приказ

Во овие конструкции носител на клитиките е глаголот *има*, и тие се сврзуваат со него како што се сврзуваат со секој друг глагол, т. е. стојат секогаш во проклиза (Корубин 1985: 98). Ваква ситуација е редовна во велешкиот говор. Помошниот глагол *има*, исто така, може да биде одделен од партиципот со предметот, со прилошката определба, со субјектот и сл. Оваа појава ја регистрираме во повеќе примери: *и ја имам година врзано ...; имам нешто ишинуено за ишјано; немам ништо везено; има она едино осшанашо; има вака нареде-но; има шаму изучено... итн.*

Иако граматикализацијата на овие конструкции е многу напредната, во корпусот пронајдовме неколку примери на неграматикализирани *има*-конструкции, во кои среќаваме согласување по род и број на партиципот со предметот во реченицата: *има синови уше некои осшанашо; може само кокошка да има ичечена; имаше серши онадени; ние имаавме некои книги осшанашо од нешо; зниди имаше уше изумрени; у шолешо имаше една зграда најравена; шшој доле имаше мост изграден кај шврдинаша; од околу имаа сшавени или клуши или сшолчиња; за време на Илинденскиот период имало доста ошшидени најшаму; имаше ошшшшаша двајца човеци шлашени каншарши.* Овие случаи изразуваат постара состојба – според Конески (1982: 28) – од која подоцна се развил системот во кој глаголската придавка на *н/ш* е непроменлива и секогаш се употребува во среден род еднина. Впрочем, балканското влијание се одразило и врз развојот на пасивниот партицип на перфектот, а најсуштвената промена во развојот е неговото образување не само од преодни и повратни глаголи туку и од непреодни (Гајдова 2002: 43). Глаголската придавка на *н/ш* во состав на конструкциите со *има* „се сведува до прост знак на глаголското дејство, таа дури ги губи обележјата за родот и бројот, бидејќи влегува во нив само со формата за среден род еднина“ (Конески 1999: 436).

Во однос на фреквентноста на различните парадигми во нашиот корпус, неспорно е дека најзастапена е конструкцијата со *има* во презент и *н/ш*-партиципот. По неа се среќаваат формите со *има* во имперфект, а во помал број примери се појавува и конструкцијата образувана од глаголот *има* во перфект. Парадигмите со *ке* и *има*-конструкција се теоретски можни, но не се јавуваат во дијалектниот материјал од велешкиот градски говор (во обем од околу 200 страници).

3 Функционално-семантичка анализа

3.1. Конструкцијата образувана од помошниот глагол *има* во презент и *н/ш*-партиципот е најфреквентната парадигма од овој тип во нашиот материјал од велешкиот говор. Според Конески (1999: 503–504), оваа парадигма служи за искажување дејство извршено воопшто во минатото до моментот на соопштувањето. Минова-Гуркова (2007: 280) смета дека основното значење на *има*-конструкциите е резултативното, односно дека станува збор за актуелен резултат на конкретно или, пак, на обопштено дејство. Фридман (2009: 63) подвлекува дека ваквите форми означуваат сегашна резултативна состој-

ба. За нивниот резултативен карактер во македонските дијалекти пишува Тополињска (1995) и потенцира дека во југозападните говори резултативноста е само една од функциите на ваквите конструкции, кои ги презеле сите функции на стариот словенски перфект. Лаброска (2002) ја анализира состојбата на перфектот во кичевскиот и во битолскиот говор – и двата ѝ припаѓаат на групата централни говори, како и велешкиот – при што констатира дека во битолскиот говор едно од носечките времиња за раскажување, покрај аористот и имперфектот, е перфектот со *има*, додека конкурентните форми на класичниот *л*-перфект многу ретко се употребуваат. Но, тоа се должи на неоформеноста на категоријата прекажаност во овој говор. За разлика од него, во приказните во велешкиот говор (Видоески 2000: 50–57), како и во приказните од другите централни говори, при искажувањето непотврдени глаголски дејства, воопшто, забележуваме дека носечко време е *л*-перфектот. Конструкцијата со *има* во презент и *н/ӣ*-партиципот најчесто ја регистрираме во функција на резултативен перфект, односно означува резултат од временски нефиксирано дејство во минатото. Сп:

- (1) *Ја ѓо знаев ӣој нели... и ја бев роден нели... и ја сум расӣен... и ја **имам** ѓодини **врзано**...*
- (2) *Монџе Карло факаше и уше ӣоѓаш, ӣоѓаш ӣрвѣаӣ како деџе ѓо **имам чуено** Монџе Карло...*
- (3) ***Имам најишано** и уше друѓи композициѣ, **имам** нешѣо ӣишуено за ӣијано, за виолина и ӣијано и некои скици незавршени, меѓуйѣо, зоравје, ако даде Госѣод – ке се завршай̄...*
- (4) *А **имам слушано** за... ѓоре за Иѓнови, Лазо Иѓнов, ӣаӣко му Ѓошо, ѓубреѣија беше...*
- (5) *... у Бразилија, ӣаму **има добиено** ӣрва наѓрада...*
- (6) *Зорейѣо шо е, браӣучедава, **има** она едино **осѣанатӣо** една икона од Анѓелко ӣодарок на ӣаӣко и.*
- (7) *Она **има завршено** на времейѣо... осми клас, само без маӣура и она не рабѣеше... мајка ми...*
- (8) *Поѣадичеѣо, ӣознай̄, да кажам, револуционер, комуниста уше ӣрег рай̄, на млади ѓодини, на дваесе – двес и една ѓодина **има лежено** у заӣвор заради ӣше идеѣ, да кажам, нели...*
- (9) *Он **има** ӣаму **изучено** Војна хемиска...*
- (10) *... и у чес на ӣаа црква, ӣодоѣна доле **имааӣ изѓрадено** и училишиѣе „Свеѣи Горѓи“.*
- (11) *Има една меснос, на ридоѣӣ ӣаму, звано, викано нели, Свеѣи’Илија, има како црквиче ӣака, малечко беше ӣоѓаш, сеѓа **има** досѣа **изна-ӣравено**, јавори имаше, ӣоѣоли ... и се одеше од... вечер...*
- (12) *На сабајле сѣани, ӣално **има** вака **наредено** околу лисјаӣа, не можай̄ да мрдааӣ.*
- (13) *Па ке оди, ӣа у друѓ дуќан, шо **има наредено** дуќани насекаде...*

Од примерите бележиме дека најзастапени се формите на третото лице, почесто во еднина. Ова се должи на тоа што овие форми ја пренесуваат ин-

формацијата како факт (Markovikj and Topolińska, 2016: 49–55), без разлика дали е тој потврден или не е потврден. Конфирмативноста е релевантна само за првото лице – кој е логички сведок на дејството. Второто лице не се јавува во нашиот материјал, затоа што е обусловено ситуациски, кога имаме директно обраќање.

Да ги проследиме и примерите во продолжение:

- (14) *Орѓаил многу ученици... Бил дириџент на многу дувачки оркестри и во Велес и во Скопје, автор на композиции за дувачки оркестар и има обработено досѝа и народни ѝесни.*

Од поширокиот контекст на примерот (14) забележуваме дека информаторот прво го употребува класичниот л-перфект при раскажувањето, со цел изземање од одговорноста за вистинитоста на исказот. Во продолжение ја употребува формата на има-перфектот, за што се чини дека е пресудна веродостојноста на информацијата што ја пренесува. Опозицијата конфирмативност – неконфирмативност, која е ирелевантна за оваа форма, е во директен контраст со неконфирмативноста на класичниот л-перфект.

- (15) *Куката и едно нивче, два декара, има оставено. Друго, сити ниви ѝ ги зел, а имале досѝа ниви.*

И во примерот (15) избрана е конструкцијата со има за да се претстави резултат од временски нефиксирано дејство во минатото. Раскажувањето во следната реченица продолжува со л-перфектот, при што говорителот се дистанцира од вистинитоста на информациите што ги изнесува.

- (16) *После ѝоа, на нашава, лева сѝрана, кај сегашиноѝ училишиѝе „Ци-ноѝ“ ѝриес шестѝа година имаѝѝ направено од Меѓународнаѝа организација после Прваѝа свейска војна, мислам, ѝриес-ѝейѝа или ѝриес-шестѝа година антиималарична сѝаница.*

Во примерот (16) среќаваме употреба на конструкцијата со има за минат настан со конкретна временска референца. Резултатот се актуализира при раскажувањето, а се чини дека говорителот ја избира оваа форма за да го претстави дејството како општопознат факт.

Во продолжение ќе ги разгледаме примерите со негирани форми:

- (17) *Сеа немам нишиѝо везено. Еве има воа ѝкаено половче. Еве го воа везено е...*
- (18) *Не сме си згрешиле, го ден-денеска немаме згрешено нишиѝо... како сестѝри сме...*
- (19) *Нова населба беше и ѝогаши „Нова населба“, ... мислам, го нема ѝро-менейѝо имейѝо со ѝоа шѝо, ѝоа беа годиниѝе на оформување на оваа населба.*

Прилозите *се(̄)а* и *ден-денеска* во примерите (17) и (18) го специфицираат времето до моментот на настанот, а перфектната форма со *нема* и *н/ӣ*-партиципот се избира со цел да се нагласи сегашната референца. Во примерот (19) од контекстот се подразбира дека се работи за ‘состојба што продолжува во сегашноста’.

Во примерот (18) среќаваме паралелна употреба на две перфектни конструкции за пренесување на истата информација. И покрај тоа што исказот е во прво лице, информаторот ја повторува информацијата со *има*-перфектот, која првично ја искажува со класичниот перфект, со цел засилување на ефектот во однос на веродостојноста на пренесената информација.

3.2. Плусквамперфектот е време со кое се означува дејство што е извршено или, пак, вршено пред некое друго минато дејство, односно „се воспоставува однос помеѓу две или повеќе минати дејства при што со посебни форми се нагласува нивната антериорност односно постериорност“ (Гајдова 2002: 96). Плусквамперфектот во македонскиот јазик може да се изрази со две различни форми – едната образувана од имперфектот на помошниот глагол *сум* и глаголската *л*-форма, додека другата – од имперфектот на помошниот глагол *има* и *н/ӣ*-партиципот.

Според дијалектниот материјал, во градскиот велешки говор конструкцијата формирана од имперфектот на помошниот глагол *има* и *н/ӣ*-партиципот е мошне пофреквентна од конструкцијата формирана од имперфектот на помошниот глагол *сум* и глаголската *л*-форма, која ја среќаваме единствено во примерот:

(20) ... *ӣо̄гаш*, у *ӣо̄а* време, *ак̄ӣуелни* беа некои *ӣакмичења* меѓу *џрадови-ӣе*: „*Вӣе ӣред микрофонӣ*“, „*Такмичење на џрадови*“ и... *Предраж беше најправил многу убав оркестар, којшито многу убаво свиреше...*

Веројатно реткоста на оваа конструкција се должи на тоа дека плусквамперфектот од словенски тип е „категија кон која почесто се прибегнува во директен разговор отколку во раскажување“ (Тополињска 1995: 231). Од извадокот погоре не можеме временски да го локализираме настанот што би требало да претставува ориентациона точка во минатото (... у *ӣо̄а* време, *ак̄ӣуелни* беа некои *ӣакмичења*...), во однос на настанот формализиран со плусквамперфектот. Од друга страна, редоследот на настаните во исказот: *Предраж беше најправил многу убав оркестар, којшито многу убаво свиреше...*, корелира со редоследот на кажувањето што претставува природен редослед на нивното одвивање во минатото. Примерот се чини дека ја потврдува тенденцијата, регистрирана во *Грамаишкајта* на Конески (1999: 485), дека во живиот говор конструкцијата образувана од имперфектот на помошниот глагол *сум* и *л*-формата сè повеќе се сведува на стилска разновидност на минатото неопределено време, а во ваква употреба може да изразува и значење на прекажаност.

За конструкциите со *има* во имперфект и глаголскиот *н/ӣ*-партицип, Конески (ibid., 503) подвлекува дека означуваат дејството што се извршило до одреден момент во минатото, додека Фридман (2009: 76) смета дека тие ја оп-

ишуваат минатата состојба како резултат од некое друго претходно дејство во минатото, а маркирањето за таксис го смета за ирелевантно. Меѓутоа, во дел од примерите од велешкиот говор се чини дека овие форми го пазат значењето на предминатост. Сп.:

- (21) *Е, ми се роди дејшево шо се роди, бабицаџаа џука, шо џребеше – се најрави, ми зо избања дејшешо, се си **имав** ја **сџремено** и џелени и се убаво ...*
- (22) *Најнајред Жџиџниоџ џазар беше кај шо е денешниов џазар, џука, и џука... еве, сеа кај шо се касаџниџиџе, кај на Сурија дукаџоџ, џука **имаше најравено** една барака од џиџиџи и внаџре имаше оџиџиџинаџа, имаше оџиџиџинаџа дваџца човеџи џлаџшени канџарџиџи.*

Од примерот (21) експлицитно се гледа дека прво среќаваме временски линеарен распоред на кажувањето, а дури по линеарната низа следува антериорниот настан формализиран со помош на плусквамперфектот со *има*. И во примерот (22) прво се именува состојбата што претставува ориентациона точка, а по неа – антериорниот настан. Слична ситуација бележиме уште во неколку примери:

- (23) *И џи кажуам... сламени џерџиџи, ке си леџнеме, навечер ке се џрибе- реме ... **имаше** роџужи **џосла**но одозрџла...*
- (24) *...а снаа ми учџиџелка исџшо и она мобилиџирана учџиџелка џаџу, она **имаше** две џодџни учџиџелска школа **учено**...*
- (25) *... коо деџе сум одел чеџшо џаџи кај манасџиџроџи „Свеџи Дџмиџиџриџ“, а исџшо џака сме се качувале и на сџарџа џвџрџина, велешка џвџрџина, за која **имав** вака, **џроучено**... заџшо џшо мноџу смеџааџи дека е џука Вџла Зџра.*

Покрај плусквамперфектното значење, среќаваме и изразито нагласена резултативност, што, можеби, претставува и причина за изборот на раскажувачите на оваа парадигма пред формите со сум. Во преостанатите примери од нашиот корпус не среќаваме изразена антериорност на планот на минатото. Конструкцијата со *има* во имперфект и *н/џи*-партиципот се употребува за да ја опише минатата состојба како последица на некое друго претходно минато дејство. Сп.:

- (26) *Тоџаџ џосџоеше едно друџиџво „Горски“ и џоа **имаше орџанизирано** еден ноџу убав оркесџар и џоа од нашеџо маало сџиџе скоро шо свџреа у „Горски“, беа од наше маало...*
- (27) *Аџаџа се вџкаше џоа и џаџу имаше еден џодем Јавор, наоколу од Јаворџи, џо џри мџџра-чеџиџи мџџра наоколу **имаше** џлоча **наџраено**...*
- (28) *Варџар мноџу џаџи зимно време замрзнувал и ние сме се скиџале џо- крај обалаџа на Варџар. Дури и ја **имав** еднаш и **џроџаџнаџо** во Варџар...*

- (29) Срби директори – ѝочнаа Срби о'идати... наши не. Дали нашиѝе **немаше завршено**, шо знам, ѝовише Срби и ѝочнаа ѝовише да зборуаѝ на срѝски, да не учаѝ срѝски да учиме.
- (30) Имаше еден кларинейѝс Сабри зо викаа, ѝо а беше, само шо **немаше завршено** факулѝеѝ за свирење – немаше неѝшо шо не умееше он да свири.

Иако се тврдело дека одречните перфекти не можат да бидат резултативни, затоа што немаат последица, според Фридман (2009: 66), одречниот перфект, како во примерите (29) и (30), го разбираме како негација на последицата и на тој начин се вклучува во концептот на резултативност.

Оваа конструкција во одредени контексти ја забележуваме и при соопштување резултати актуелни во сегашноста:

- (31) Таму сме ... одамнашни... кај мене, нашата куќа е ... ѝа на деда ми, на ѝаѝка ми ѝаѝко му **имаше резбано**, на ѝорѝаѝа ѝишуе: А. Х. – Андреа Хрисиѝов...

Во примерот (31) имаме паралелна употреба на конструкцијата со *имаше* и формата на презентот, при што последиците се видливи и во сегашноста. Се чини дека говорителот се определил за оваа конструкција пред конструкцијата со *има* во презент за да ја опише минатата состојба не само како фактивна туку и како конфирмативна (ја потврдува). При избор на формата со *има* во презент говорителот би го пренел дејството како фактивно, но не и како потврдено, затоа што оваа парадигма не влегува во опозицијата конфирмативност – неконфирмативност (сп. ...на ѝаѝка ми ѝаѝко му **има резбано**, на ѝорѝаѝа ѝишуе...).

3.3. Уште една парадигма со помошниот глагол *има* присутна во нашиот корпус градат конструкциите образувани со *има* во перфект и *н/и*-партиципот. Карактеристично за оваа форма е што се јавува само во 3 лице, а тоа е условено од нејзината основна функција – имперцептивот или прекажаноста. Прва и основна конструкција за изразување на имперцептивот во македонскиот јазик е формата на класичниот *л*-перфект, но со оглед на фактот дека постојат и конструкции со *има* во функција на перфект, се развила оваа форма (сп. Велковска 1998: 58–59; Лаброска 2008: 79–80). Да ги проследиме примерите:

- (32) Он беше ѝрофесор на Архѝекѝонски факулѝеѝ, он **имал зрадено** ѝознаѝи објекѝи низ Јуѝославија...
- (33) Најсѝар лекар у Велес беше оокѝор Васков, нели, којшо **имал завршено** на Медицински факулѝеѝ у Цариѝрад...
- (34) Со мене заедно учѝиелка имав Кафеѝиска – беровка, она **имала учено** учѝиелска школа за време на Буѝарско ѝаму...
- (35) ... у ѝросвейѝаѝа зо зеле бидејќи **имал завршено** учѝиелска школа.

Во примерите (32), (33) и (34) говорителите во првата дел-реченица ги употребуваат соодветните форми за изразување конфирмативни дејства, кои слушателот би ги прифатил како факти. Во втората дел-реченица, во сите три примери, со изборот на конструкцијата со *имал* регистрираме суспендирање на фактивноста, односно информацијата ја примаеме како непотврдена и прекажана.

Особено е интересен примерот (35), затоа што среќаваме паралелна употреба на *л*-перфектот и конструкцијата со *има* во перфект и *н/ӣ*-партиципот. И двете форми изразуваат прекажано дејство, така што информаторот можел да го избере *л*-перфектот за да ја пренесе истата информација во втората реченица. Ефектот би бил сличен, но не идентичен, затоа што со *има*-конструкцијата се потенцира резултатот од дејството, нефиксирано во однос на минатото.

Заклучок

Од спроведената анализа врз примерите од велешкиот градски говор како заклучоци во врска со конструкцијата со *има* во презент и *н/ӣ*-партицип се издвојуваат:

Оваа конструкција, самата по себе, не сигнализира потврденост или непотврденост на дејството. Почесто се пренесуваат конфирмативни дејства, но зависно од контекстот, може да се пренесат и неконфирмативни дејства.

Модалната маркираност на конструкцијата со *сум* и *л*-формата предизвикува нејзино повлекување од примарното значење на неопределеност на планот на минатото и оставаат простор за ширење на перфектот со *има* и *н/ӣ*-партицип во таа функција. Тенденцијата за развој на перфектот со *има* до немаркирано минато, во некои случаи ја избледува неговата резултативна обоеност. Неспорно е дека резултативното значење присуствува во најголемиот број ситуации во кои се употребува конструкцијата со *има* и *н/ӣ*-партиципот, но се чини дека веќе не би можеле да се согласиме дека би го вградиле како примарно и единствено обележје при неговото дефинирање.

Има-перфектот, самиот по себе, не ја суспендира фактивноста, туку напротив, го сигнализира дејството како факт во менталниот свет на говорителот, без разлика дали е засведочен или не е засведочен. Тоа значи дека овозможува пренесување на информацијата без внесување личен став на говорителот. За разлика од *има*-перфектот, кој е носител на информацијата како факт, во *л*-перфектот се чини дека личниот став на говорителот е вграден при пренесувањето на информацијата и со тоа изразува суспендирање на фактивното значење.

Конструкцијата со *имаше* и *н/ӣ*-партицип во велешкиот градски говор во одредени ситуации се употребува за изразување антериорност на планот на минатото. Но, пред сè, ја опишува минатата состојбата како резултативна, конфирмативна и фактивна, за разлика од конструкцијата со *беше* и *л*-форма, која се поместува кон модалната сфера на употреба. Формите со *имаше* може

да означуваат и резултати со сегашна референца, а, се чини, конфирмативноста на дејството е единствениот критериум при изборот на оваа парадигма пред онаа со *има* во презент.

Конструкцијата со *има* во перфект и *н/ӣ*-партицип не е прецизен показател на претходноста, туку ја потенцира самата состојба што изнесува резултат на планот на минатото. Иако се врзува со минат настан и со подоцнежна состојба што произлегла во минатото, во центарот на вниманието на оваа конструкција се наоѓа прекажувањето. Конструкциите со *имаше*, односно *имал* се разликуваат една од друга преку опозицијата потврденост – непотврденост.

Библиографија

- Велковска, С. (1998). *Изразување на резултативноста во македонскиот стандарден јазик*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“. [Velkovska, S. (1998). *Izrazuvanje na rezultativnosta vo makedonskiot standarden jazik*. Skopje: IMJ “Krstе Misirkov“.]
- Видоески, Б. (1998). *Дијалектите на македонскиот јазик*, т. 1. Скопје: МАНУ. [Vidoeski, B. (1998). *Dijalektite na makedonskiot jazik*, t. 1. Skopje: MANU.]
- Видоески, Б. (2000). *Текстови од дијалектите на македонскиот јазик*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“. [Vidoeski, B. (2000). *Tekstovi od dijalektite na makedonskiot jazik*. Skopje: IMJ “Krstе Misirkov“.]
- Гајдова, У. (2002). *Темпоралната карактеристика на финитните глаголски конструкции во југоисточните македонски говори*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“. [Gajdova, U. (2002). *Temporalnata karakteristika na finitnite glagolski konstrukcii vo jugoistočnite makedonski govori*. Skopje: IMJ “Krstе Misirkov“.]
- Конески, Б. (1982). Јазични белешки за приказните од Солунско од збирката на Верковиќ. *Прилози МАНУ: Одделение за лингвистика и литературна наука*, VII (1), 21–35. [Koneski, B. (1982). Jazični beleški za prikaznite od Solunsko od zbirkata na Verkovič. *Prilozi MANU: Oddelenie za lingvistika i literaturna nauka*, VII (1), 21–35.]
- Конески, Б. (1999). *Грамајика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура. [Koneski, B. (1999). *Gramatika na makedonskiot literaturne jazik*. Skopje: Kultura.]
- Корубин, Б. (1985). Перфектот и конструкциите со сум и со има во врска со местото на клитиките. *II научна дискусија (Охрид, 19–21 август 1975)*, Семинар за македонски јазик, литература и култура, 95–99. [Korubin, B. (1985). Perfektot i konstrukciite so sum i so ima vo vrska so mestoto na klitikite. *II naučna diskusija (Ohrid, 19–21 avgust 1975)*, Seminar za makedonski jazik, literatura i kultura, 95–99.]
- Лаброска, В. (2002). Перфектот во кичевскиот и во битолскиот говор (форми и функции). *Славистички студии* 10, 219–228. [Labroska, V. (2002). Perfektot vo kičevskiot i vo bitolskiot govor (formi i funkcii). *Slavistički studii* 10, 219–228.]
- Лаброска, В. (2008). *Кичевскиот говор*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“. [Labroska, V. (2008). *Kičevskiot govor*. Skopje: IMJ “Krstе Misirkov“.]
- Минова-Гуркова, Ј. (2007). *Грамајика на македонскиот стандарден јазик за странци*. Скопје. / Liljana Minova-Gjurkova, L. (2007). *Grammar of the Standard Macedonian Language for Foreign Speakers*. Skopje. [Minova-Gjurkova, L. (2007). *Gramatika na makedonskiot standarden jazik za stranci*. Skopje.]
- Петрова-Џамбазова, С. (уред.) (2007). *Така се зборува во Велес*. Штип: 2-ри Август С. [Petrova-Džambazova, S. (ured.) (2007). *Taka se zboruva vo Veles*. Štip: 2-ri Avgust S.]
- Тополинска, З. (1995). *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, кн. I, Синтакса I. Скопје: МАНУ. [Topolinjska, Z. (1995). *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija*, kn. I, Sintaksa I. Skopje: MANU.]

- Тополинска, З. (2007). *Полско-македонски: граматичка конфронтиација. Развивок на граматичките категории*. Скопје: МАНУ. [Topolinjska, Z. (2007). *Polsko-makedonski: gramatička konfrontacija. Razvitok na gramatičkite kategorii*. Skopje: MANU.]
- Фридман, В. А. (2009). *Дело на академик Виктор Фридман*. уред. В. Стојчевска-Антиќ, едиција Македонија во светската наука. Скопје: Абакус Комерц. [Fridman, V. A. (2009). *Deloto na akademik Viktor Fridman*. Ured. V. Stojchevska-Antik, edicija Makedonija vo svetskata nauka. Skopje: Abakus Komerc.]
- Markovikj, M., Topolińska, Z. (2016). An insight into the history of Balkan Slavic languages Macedonian perspective. *Linguistica Copernicana*, vol 13, 35-65. <http://dx.doi.org/10.12775/LinCop.2016.002>

TRANSLATING MEDICAL TERMINOLOGY: STRATEGIES FOR TRANSLATING COVID-19 TERMS FROM ENGLISH INTO MACEDONIAN

Sonja Kitanovska-Kimovska
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
sonjakitanovska@flf.ukim.edu.mk

Silvana Neškovska
St. Kliment Ohridski University – Bitola
silvanakolevska@yahoo.com

The purpose of this paper is to analyse the vocabulary used to talk about the COVID-19 situation in the Macedonian public space. For the purposes of this study a corpus of 130 Covid-19-related terms in English and their Macedonian counterparts was compiled. The English terms were extracted from the COVID-19 and SARS-CoV-2 Multilingual Terminology Collection found in the European Union terminology database (IATE), as well as other relevant COVID-19 glossaries. Their Macedonian counterparts were extracted from various public sources of information. The analysis is based on Vinay and Darbalnet's (1958/1995 in Venuti 2000) model of translation strategies, complemented by some of Molina and Hurtado Albir's translation techniques (2002). The analysis shows which translation strategies are used to convey COVID-19-related terms into Macedonian and how the terms relate to different audiences. The results stress the importance of conscious and effortful control over terminology adoption and creation.

Keywords: coronavirus, terminology, translation strategies, medicine

ПРЕВЕДУВАЊЕ МЕДИЦИНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА: СТРАТЕГИИ ЗА ПРЕВЕДУВАЊЕ ТЕРМИНИ ВО ВРСКА СО КОВИД-19 ОД АНГЛИСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Соња Китановска-Кимовска
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
sonjakitanovska@flf.ukim.edu.mk

Силвана Нешковска
Универзитет Св. Климент Охридски – Битола
silvanakolevka@yahoo.com

Целта на трудот е да се направи анализа на вокабуларот што се користи за опишување на состојбата со КОВИД-19 во македонскиот јавен простор. За таа цел составивме корпус од 130 термини во врска со КОВИД-19 на англиски јазик и нивните македонски еквиваленти. Англиските термини ги извлековме од Повеќејазичната термилошка збирка за КОВИД-19 и САРС-КоВ-2, што е дел од Темилошката база на податоци на Европската Унија (ИАТЕ), како и од други релевантни поимници за КОВИД-19. Македонските еквиваленти ги извлековме од различни извори на јавно достапни информации. Анализата се заснова врз моделот на преведувачки стратегии од Вине и Дарбалне (Vinay and Darbalnet's (1958/1995) во Venuti 2000), кој е дополнет со некои од преведувачките техники предложени од Молина и Хуртадо Албир (Molina and Hurtado Albir 2002). Анализата покажува кои преведувачки стратегии се користат за пренесување на термините во врска со КОВИД-19 на македонски јазик и како термините комуницираат со различна публика. Резултатите ја истакнуваат важноста на свесната и намерна контрола врз усвојувањето и создавањето терминологија.

Клучни зборови: коронавирус, терминологија, преведувачки стратегии, медицина

1 Introduction

The COVID-19 crisis has had an enormous impact on the lives of millions of people worldwide and as such has created an urgent need for fast and accurate communication and information dissemination within and beyond national borders. Smooth and correct communication is crucial not only for medical researchers, who gain and share new knowledge, for medical and pharmaceutical professionals, who are in the front lines of the fight against the corona virus, but also for the general public and community members who need to understand the danger posed by the virus, the social distancing protocols and what they need to do if they feel sick. In view of the fact that the outbreak of the COVID-19 pandemic has also introduced specific terms and phrases, such communication is possible only if relevant terminology is translated effectively and used consistently. To help achieve timely and consistent information to experts and ordinary people in this time of crisis, a number of international, governmental and independent organisations have compiled COVID-19-related glossaries in different languages. This, however, has not been the case with North Macedonia. So far no official glossary of COVID-19-related concepts has been compiled for Macedonian. It seems that most of the language used to talk about COVID-19 in Macedonian is developed “on the go” rather than in a conscious effort to facilitate accurate, effective and efficient communication for everyone involved (healthcare authorities and staff, the media, translators and the general public).

The purpose of this paper is to make a descriptive analysis of the vocabulary used to talk about the COVID-19 situation and the translation strategies used to convey it in the Macedonian public space. Terms are extracted from relevant international COVID-19 and SARS-CoV-2 termbases and glossaries. Their Macedonian counterparts are extracted from various public sources of information such as the websites of the Ministry of Health and the Public Health Institute of the Republic of North Macedonia as well as news reports and interviews or articles of relevant healthcare authorities. The analysis aims to show which translation strategies are used to convey COVID-19-related terms into Macedonian.

2 Medical translation

The translation of medicine-related content has been present since the beginning of human history. According to Fischbach (1986: 16) medical translation “is the most universal and oldest field of scientific translation because of the homogeneous ubiquity of the human body”. As universal as it is, medical translation presents challenges.

As a specific type of scientific and technical translation focusing on medicine and other related fields, it is performed in a variety of contexts and situations (Montalt 2011: 79). The traditional view of medical translation is that it is restricted to highly specialised texts and difficult medical terminology. However, in recent years it has come to cover other communicative events too, including clinical practice, patient communication, education and popularisation of medical knowledge (ibid.).

This year's COVID-19 pandemic has proved this to be the case. Following Bowker and Pearson (2002: 28), specialised communication, medical communication included, embraces three levels of communication: expert to expert (e.g. publication in research journals); expert to semi-expert (e.g. coursebooks/handbooks written for students) and expert to non-expert (texts written to educate/inform the public). Löning (1981 in Herget & Alegre 2009) adds a fourth level of communication, which seems very relevant in these times of COVID-19 pandemic: non-expert to non-expert (e.g. a journalist writing a newspaper article on COVID-19). The different levels of communication and the different contexts make room for modes of communication other than the written one, including audio-visual and digital communication (Montalt 2011: 79). In the current coronavirus context, this is evident in the variety of video clips and infographics aimed at informing the general public about the symptoms of COVID-19 and ways to protect oneself.

The complexity of medical translation is also due to the different genres used in different medical and other settings. Montalt (*ibid.*) mentions four general categories of medical genres: research (e.g. original scholarly articles), professional (e.g. clinical guidelines), education (e.g. patient information leaflets) and commercial (e.g. drug advertisements). All these genres perform different functions, create participants' expectations and needs, have a typical structure, conventions and make specific use of terminology. Those dealing with translation for medical purposes must be familiar with the different demands of genres and have the skills to deal with them.

Medical language, and particularly medical terminology, is yet another area of special interest to the translation profession. Depending on the setting and the genre, medical language varies in terms of technicality, formality and channel of communication (Pilegaard 1997: 159). It is abundant in words of Greek and Latin origin which very often have counterparts in ordinary everyday language (e.g. haemorrhage vs. bleeding; aedema vs. swelling). Such synonymy may be a source of concern for the medical translator due to the asymmetries between different languages (Montalt 2011: 80). Medical language is also open to everyday words which in a medical context acquire different meanings (e.g. discharge; history). The highly dynamic nature of medical research and the constant discoveries and innovations are reflected in neologisms, too. According to the World Health Organisation, several thousand new terms are created annually as a result of new discoveries, theoretical reorientations or duplications of existing medial concepts (Pilegaard 1997: 162).

In view of the above considerations, a sociolinguistic approach to medical language describing and analysing it in terms of speakers and communicative situations (Pilegaard 1997: 159) seems to be the best way forward when dealing with medical translation. Regarding medical terminology, the sociocognitive approach is also the most relevant one as it takes into consideration the level and type of specialisation of sender and receiver in communication, what is more essential and less essential information, when defining the units of understanding (what is in traditional terminology known as the concept) (Temmerman 2000: 223). This is particularly valid in the current pandemic situation when communication of medical knowledge takes place on different levels where experts and non-experts are both senders and receivers in different contexts and settings. However, before discussing

strategies for translating medical terminology, a more detailed account of the challenges posed by medical terminology, and COVID-19 terminology in particular, is in order.

3 Challenges posed by medical terminology, including COVID-19 terminology

The transfer of medical terminology from one language to another is challenging for a number of reasons. In this section we present the main elements of medical language that are the cause of difficulties for medical translators¹: acronyms, collocations, culture-specific terms, idiomatic expressions, terminological variation, neologisms and false friends. We limit our discussion only to those relevant to our corpus providing examples related to COVID-19 only in both English and Macedonian.

3.1 Acronyms

Medical language, English and Macedonian included, often uses shortenings in the form of acronyms. These shortenings which are usually composed of the initial letters of words which make up long phrases are not inherently meaningful, even for non-medically trained speakers (Peters, Qian & Ding 2018: 107). To be able to choose a strategy of how to deal with them, the translator must first be able to “unpack” them and recover their meaning. As it happens, some may be well known and may not pose a problem, whereas others may be non-transparent and may require research efforts. Depending on the communicative context (whether the acronym is widely known or not; who the audience is), the translator may choose to keep it as it is, translate the phrase and derive an acronym from the translated phrase, “unpack” the acronym and convey the translated multiword phrase or a combination of the different strategies. The following are some acronyms used in the current COVID-19 pandemic from publicly available COVID-19 glossaries²:

- (1)
 - a. *2019-nCoV* (used as such in both English and Macedonian) - 2019 novel coronavirus
 - b. *SARS-CoV-2* (used as such in both English and Macedonian) - severe acute respiratory syndrome coronavirus 2
 - c. *IFN* (in Macedonian ‘ИФН’) – interferon
 - d. *COVID-19* (in Macedonian used as ‘COVID-19’ and ‘КОВИД-19’³) – Coronavirus Disease 2019

¹ Another possible cause of difficulty in translation are eponyms - words used to name anatomical parts, procedures, signs and symptoms, fractures, medical devices and diseases after their discoverers, celebrity patients, fictitious characters or geographical places (Karwacka 2015: 74-275). An example from the glossaries we use would be ‘Ebola virus’, named after the river where it was first discovered.

² All examples presented in this paper are taken from these glossaries.

³ For a more detailed discussion of the new corona and COVID-19-related words in the Macedonian standard language, see Janusheva (in print).

3.2 Collocations

Collocations are combinations of words that usually occur together in different contexts. Due to the intrinsic differences between languages a word combination in one language is not necessarily the same in another language. This can be a challenge for translators. If they are not careful enough, translators can sometimes be so engrossed in the source text that they may produce a very odd collocation in the target language. The COVID-19 crisis has brought some typical collocations that may not work the same way in all languages. In Macedonian they certainly do not as can be seen in the following examples.

- (2)
- a. *to lift lockdown measures* (Macedonian: literal rendering ‘*крева карантински мерки*’; a more natural rendering ‘*укинува карантин*’)
 - b. *to tighten lockdown measures* (Macedonian: literal rendering ‘*сѝеѓа карантински мерки*’; a more natural rendering ‘*заосѝрува карантин*’)
 - c. *herd immunity* (Macedonian: literal rendering ‘*имуниѝеѝ на сѝаго*’; a more natural rendering ‘*колекѝивен имуниѝеѝ*’)
 - d. *to break quarantine* (Macedonian: literal rendering ‘*крши карантин*’; a more natural rendering ‘*не ѝочѝува карантин*’)

3.3 Culture-specific terms

As in all interlinguistic communication, the transfer of culture is important in healthcare too. There are cases when the understanding of cultural elements is essential for health decisions and treatment. The challenges of medical translation and terminology due to cultural differences are evident, perhaps, the most when there are medical conditions which are endemic to certain geographical areas (Trecedor Sánchez & López-Rodríguez 2012: 249). Nevertheless, culture-specific terms pose difficulties even when they are not directly related to medical conditions, but to the broad institutional setting. Differences in the organisational structure and institutional setup of different countries account for such difficulties. For instance, in some European countries there are so-called Centres for Disease Control and Prevention, for which there is no identical structure in the Macedonian healthcare system. The Macedonian Public Health Centre is, perhaps, the institution that performs a similar function. Another example is the UK’s NHS (United Kingdom National Health Service), whose closest Macedonian counterpart is the Health Insurance Fund (the cornerstone of the Macedonian public healthcare system). Which strategy to choose when conveying such terms would depend on the purpose of the translation and the target audience.

3.4 Idiomatic expressions

Idiomatic expressions are notorious for presenting difficulties in interlanguage transfer because word-for-word translation usually distorts the meaning or yields odd results. The difficulties are usually due to the lack of one to one correspondence between idiomatic expressions. The translation of the COVID-19-related expres-

sion “to flatten the curve” is a case in point. If translated literally ‘израмнување на кривата’, it would be unintelligible to the ordinary person. To convey its meaning of “to take measures to slow down the increase in the number of cases of a disease to avoid overwhelming the health care system at the peak of an epidemic” (TERMIUM Plus 2020), a different translation strategy would have to be used.

3.5 Terminological variation

Terminological variation refers to the multiple ways of designating a concept through different lexical manifestations (Trecedor Sánchez & López-Rodríguez 2012: 252). As translators have been typically trained to embrace terminological standardisation, terminological variation presents a challenge (Bowker and Hawkins 2006: 80). This is particularly true in the field of medicine where lexical variation depends on the facet of the concept being underlined, the particular domain, the particular interest of the sender and the communicative setting with its geographic features and register (Trecedor Sánchez & López-Rodríguez 2012: 253). The ranges of variation in medical language are due to the level of technicality, formality and channel of communication (Pilegaard 1997: 159). In interlingual communication of medical knowledge involving English, variation is often due to the so-called doublets formed by technical names (usually of Greek and/or Latin origin) and their popular equivalents, because languages are not symmetrical in the use of such synonyms (Montalt 2011: 80). Thus, the success of health promotion in an intercultural setting depends very much on the terminological variants chosen (ibid.). For example, depending on the particular context, the speaker may choose to use either ‘sputum’ (in Macedonian ‘спутум’), ‘phlegm’ (in Macedonian ‘шлајм’) or ‘expectoration’ (in Macedonian ‘исплювок’) to talk about “the material expelled from the respiratory tract through the mouth by coughing or clearing the throat” (TERMIUM Plus 2020). The difference between the technical term ‘dyspnea’ (in Macedonian ‘диспнеа’) and the popular term ‘shortness of breath’ (in Macedonian ‘тешко дишење’) is another example of the terminological choices that need to be made. The translator who is skilled enough should be able to determine which terminological variant to use depending on the social relation between the participants in the communication and the knowledge shared by them: the specialized term (when an expert is addressing experts) or the lay term (when an expert is addressing non-experts) (Trecedor Sánchez & López-Rodríguez 2012: 255).

3.6 Neologisms

Due to the rapid progress in medicine, there is also rapid change in medical terminology. New phenomena give rise to new concepts which need to acquire new names. The need for exchange of information makes these neologisms travel to new linguistic environments. The current COVID-19 pandemic has given rise to neologisms in English such as: elbow bump, fist bump and foot shake to indicate alternative ways of “greeting each other without shaking hands” (TERMIUM Plus 2020) or “social bubble” to indicate “a closed group of people not necessarily from the same household who agree to create a group in which physical distancing meas-

ures are not mandatory (TERMIUM Plus 2020). How to translate these in another language, in this case Macedonian, is a serious translator's dilemma. Examples of neologisms from Macedonian include: 'инфодемија', 'бустер-доза', 'ковид-болница' (Janusheva in print).

3.7 False friends

As in other areas of language, medical language also contains a number of false friends, i.e. words which are similar in form and pronunciation in the two languages, but, in fact, have a different and often unrelated meaning. The COVID-19 terminology contains such false friends between English and Macedonian. We provide a few examples in Table 1 below:

Table 1. English-Macedonian COVID-19 false friends

English term	Meaning of the English term	Macedonian false friend	Transliteration of the Macedonian term	Meaning of the Macedonian term
drug	medicine	<i>дрoгa</i>	'droga'	illegal substance
viral	related to virus	<i>виpалeн</i>	'viralen'	popular on social media
theatre	operating room	<i>тeaтap</i>	'teatar'	stage where plays are performed

4 Characteristics of COVID-19 terminology

To gain a better insight into the nature of COVID-19 terminology, we present below its main characteristics in terms of content domains and word-formation strategies.

4.1. Content domains

Most of the COVID-19-related terminology falls within the field of medicine. Nevertheless, there are some terms which belong to the general language vocabulary. According to the Chinese COVID Term (Ma et al. 2020: 4), COVID-19 terminology can be classified into 10 broad content domains, as follows: disease, living organism, clinical manifestation, diagnosis and treatment technique, qualifiers, demographic and socioeconomic characteristics, epidemic prevention and control, medical equipment, instruments and materials, psychological assistance and anatomic site. Some examples are presented in the Table 2 below. The examples are provided in English, but the classification is universal and it equally applies to the Macedonian terms as well.

Table 2. Content domains of COVID 19 terminology

Domain	Examples
Disease	2019-nCoV acute respiratory disease, acute interstitial pneumonia, bilateral interstitial pneumonia, COVID-19 infection, upper respiratory infections, comorbidities and complications, pre-existing condition, underlying health condition, ventilator-acquired pneumonia
Living organism	2019 novel coronavirus, Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2, enterovirus, pathogen, Ebola Virus
Clinical manifestation	dyspnea, myalgia, fever, dry cough, nasal congestion, difficulty breathing, shortness of breath
Diagnosis and treatment technique	adaptive clinical trial, antigen test, antibody test, bedside testing, convalescent plasma, extracorporeal life support, interferon, LVP solution, serological test, test negative twice consecutively, saturation of blood oxygen, ECMO (extracorporeal membrane oxygenation), mechanical ventilation, peripheral oxygen saturation
Qualifiers	community transmission, route of transmission, droplet transmission, air-borne transmission, mechanical vector, acute, chronic, close contact, intubated patient
Demographic and socioeconomic characteristics	suspected cases, confirmed cases, imported case, asymptomatic carrier/case/patient/individual, serious patients, those with mild symptoms, welfare institutions, CFR (case fatality rate), morbidity rate
Epidemic prevention and control	active immunisation, epidemiological survey, self-quarantine, civil confinement, cluster, confinement/containment measures, contact tracing, corporate sector purchase programme, de-escalating measures, de-escalation strategy, full-fledged screening mechanism, home isolation, lift lockdown measures, acquired immunity, adaptive immunity, COVID-19 outbreak, epidemic curve, first responder, flatten the curve, frontier worker, herd immunity, epidemic map, staff rotation, daily testing capacity, incubation period, infrared thermal screening, social/physical distancing, protocol, virulence, peak
Medical equipment, instruments and materials	anaesthetic, critical care unit, disposable respirator mask, examination glove, eyewear protection, surgical mask, face mask/shield, hazardous materials suit, hazmat suit, lung ventilator, alcohol-based hand rub, alcohol-based hand sanitiser, decontamination suit, test kit, hand gel
Psychological assistance	emotional response, mental health, social disruption, social stigma
Anatomic site	interstitium, respiratory mucosa, nasal mucosa, mucous membrane

4.2 Word-formation

As far as word-formation is concerned, COVID-19-related terminology follows typical word-formation rules for medical terminology. Terms derived through the processes of affixation, compounding, shortening and clipping can be identified. Below are some examples⁴.

*Affixation*⁵

- (5) a. *asymptomatic (carrier): a – symptom – atic (prefix + root + suffix)*
асимптоматски: а – симптом – аски
 b. *myalgia: my – algia (root + suffix)*
мијалџија: миј - алџија

Compounding

- (6) a. *enterovirus: enter + o + virus (root + linking vowel + root)*
ентеровирус: ентер + о + вирус
 b. *coronavirus: (root + root)*
корона-вирус: корона + вирус
 c. *air-borne (transmission): (root + root)*
ковиџ-шесџ: ковиџ + шесџ

Shortening

- (7) a. *CRP: C-reactive protein*
In Macedonian used as both CRP and ‘ЦРП’
 b. *PCR: polymerase chain reaction*
In Macedonian used as both PCR and ‘ПЦР’

(8) *Clipping*

- a. *corona: corona + virus*
корона: корона-вирус

5 Strategies for translating medical terminology

Our literature review has shown that there are very few studies that have addressed the issue of medical terminology in terms of translation strategies.⁶ Those that do tackle the issue base their analysis on a wide and, rather heterogeneous range of translation strategies.

⁴ For more examples of other medical terms, please see Merriam-Webster's Medical Dictionary (2016) for English and Micevski, B. (1985, 1988), Mitevski (1987) and Nikodinovski, J. (1987, 1988), Doncev (2006) for Macedonian.

⁵ Ivanovska and Ilieva (2011: 142) note that affixation, i.e. adding prefixes and suffixes to a word, is a common word formation process when it comes to deriving new medical terms (e.g. *хипер-тонус* ('hypertonus'), *пери-кард-ит* ('pericarditis'), etc.).

⁶ In translation theory there is some confusion over the use of the terms translation 'strategy', 'method', 'technique', 'procedures'. Whereas some use them interchangeably, others make theoretical distinctions between them (Molina and Hurtado Albir 2002). In this paper the term 'translation strategy' is used as a synonym of 'translation technique'.

Discussing the challenges of medical translation, Montalt Resurrecció and González Davies (2007) provide a comprehensive list of the main translation problems and suggest possible translation strategies and procedures. The translation procedures they mention are the following: paraphrase, exoticism, cultural borrowing, calque, transliteration, communicative translation, cultural transplantation, addition, deletion, illustration, omission, compensation, rewording, explicitation, footnote, generalisation, neutralisation, loan words and explanation.

Lozano & Matamala (2009) base their analysis of the medical terminology in the Spanish dubbed version of an E.R. episode on an extended version of Molina and Hurtado Albir's classification of translation techniques (2002 in *ibid.*: 76), as follows: adaptation, linguistic amplification, amplification, borrowing, calque, compensation, linguistic compression, discursive creation, description, elision, established equivalent, generalization, modulation, particularization, substitution, literal translation, transposition, and variation.

Analysing the translation of AIDS terminology in Ivorian languages, Yao (2017: 21) identifies five main translation techniques to deal with unknown concepts: using a generic term, using a specific term, using a descriptive phrase, cultural substitution and transliteration.

In her analysis of the Nurofen drug instructions, Gapparova Azimbayevna (2020: 7) identifies the following translation techniques: existing lexical equivalent, tracing, explication, transcription and transliteration.

In view of the variation between the translation techniques used in the literature, to make the task manageable, for the purposes of our analysis we use Vinay and Darbelnet's general methodology for translation (1958/1995 in Venuti, 2000), complemented by some of Molina and Hurtado Albir's translation techniques (2002). A summary of the methodology is presented in the section on methodology below.

6 Purpose and methodology

6.1. Aims

This paper aims to identify the translation strategies used to convey COVID-19-related terminology into Macedonian. The purpose of the analysis is to show which translation strategies are used and how they relate to different audiences.

6.2 Corpus

The corpus of the study consists of 130 terms taken from relevant international COVID-19 and SARS-CoV-2 termbases and glossaries. More specifically, terms are extracted from the COVID-19 and SARS-CoV-2 Multilingual Terminology Collection found in the European Union terminology database (IATE), COVID Term of the Chinese Academy of Medical Sciences, as well as other relevant COVID-19 glossaries, such as TERMIUM's Glossary on the COVID-19 pandemic and the Translators without Border's COVID-19 Glossary. Their Macedonian counterparts were extracted from various public sources of information such as the websites of the Ministry of Health and the Public Health Institute of the Republic of

North Macedonia as well as news reports and interviews or articles of relevant healthcare authorities published in the dailies *Nezavisen* and *Večer*, and the online portal *MakPress*.

6.3 Methods

The analysis of the translation strategies is grounded in Vinay and Darbalnet's (1995[1958] in Venuti 2000) model of translation strategies, complemented by some of Molina and Hurtado Albir's translation techniques (2002). A combination of the two was deemed more appropriate because some occurrences in our corpus could not be accounted for by Vinay and Darbalnet's classification only.

According to Vinay and Darbalnet (1995[1958] in Venuti 2000: 128) translators can choose between two methods of translating: direct (or literal) and oblique translation. When the source language (SL) message is based on parallel categories or parallel concepts, i.e. when the two languages are structurally, lexically and morphologically equivalent, it is possible to transpose it into the target language (TL) element by element by so called direct (literal) translation procedures: borrowing, calque and literal translation. When there are structural or metalinguistic differences between the two languages, the syntactic order or the lexis of the target language must be 'upset' by oblique translation methods, such as transposition, modulation, equivalence and adaptation (ibid.). Table 3 presents Vinay and Darbalnet's translation procedures with examples.

Table 3. Vinay and Darbalnet's translation procedures

Translation procedure	Description of procedure	Example
Borrowing	A word taken directly from SL incorporated directly into TL	English 'dollar' – Macedonian <i>долар</i> 'dollar'
Calque	A foreign word or phrase translated and incorporated into another language	English 'Bank of Commerce and Development' – Macedonian <i>Банка за трговија и развој</i> 'Trade and Development Bank'
Literal translation	Word for word translation	English 'I hurt my leg' – Macedonian <i>Ја повредив мојата нога</i> 'I hurt my leg'
Transposition	A shift of word class, i.e., verb for noun, noun for preposition	English 'before she goes away' – Macedonian <i>преди нејзиното заминување</i> 'before her going away'
Modulation	A shift in point of view	English 'It is easy' – Macedonian <i>не е тешко</i> 'it's not difficult'
Equivalence	This accounts for the same situation using a completely different phrase	English 'He went bananas' – Macedonian <i>полуше</i> 'he went crazy'
Adaptation	A shift in cultural environment, i.e., to express the message using a different situation	English 'pound' – Macedonian <i>денар</i> 'denar'

Molina and Hurtado Albir (2002: 510-511) develop Vinay and Darbalnet's model further and add other translation techniques, as follows:

- Amplification—to introduce details that are not formulated in the ST: information, explicative paraphrasing, e.g. to add *the Muslim month of fasting* to the noun *Ramadan*.
- Compensation – to introduce a ST element of information or stylistic effect in another place in the TT because it cannot be reflected in the same place as in the ST.
- Description – to replace a term or expression with a description of its form or/and function, e.g., to translate the Italian *panettone* as *traditional Italian cake eaten on New Year's Eve*.
- Discursive creation – to establish a temporary equivalence that is totally unpredictable out of context, e.g., the Macedonian translation of the film *Jaws* as *Ајкула* 'shark'.
- Established equivalent – to use a term or expression recognized (by dictionaries or language in use) as an equivalent in the TL, e.g., to translate the English expression *They are as like as two peas* as *Ko jajce na jajce ce* 'they are like an egg to an egg' in Macedonian.
- Generalization – to use a more general or neutral term, e.g., to translate the Macedonian *жолџа* 'yellow' (referring to a hard drink) as *brandy* in English.
- Linguistic amplification – to add linguistic elements. This is often used in consecutive interpreting and dubbing.
- Linguistic compression – to synthesize linguistic elements in the TT. This is often used in simultaneous interpreting and in sub-titling.
- Particularization – to use a more precise or concrete term, e.g., to translate *brandy* in English as *жолџа* 'yellow' in Macedonian.
- Reduction – to suppress a ST information item in the TT, e.g., *the month of fasting* in opposition to *Ramadan*.
- Substitution (linguistic, paralinguistic) – to change linguistic elements for paralinguistic elements (intonation, gestures) or vice versa.
- Variation – to change linguistic or paralinguistic elements (intonation, gestures) that affect aspects of linguistic variation: changes of textual tone, style, social dialect, geographical dialect, etc.

7 Results

The analysis brought to the surface the strategies used to translate COVID-19 terms into Macedonian. Out of the 19 strategies we started off with, 10 turned out to be relevant in our corpus. These are the following: borrowing, calque, literal translation, linguistic amplification, transposition, description, established equivalent, generalisation, particularisation and reduction. The quantitative analysis shows that the most dominant translation strategy is established equivalent (34.3%), followed by borrowing (22.4%), calque (12.6%) and description (11.9%). The use of the other strategies in our corpus is insignificant (see Figure 1).

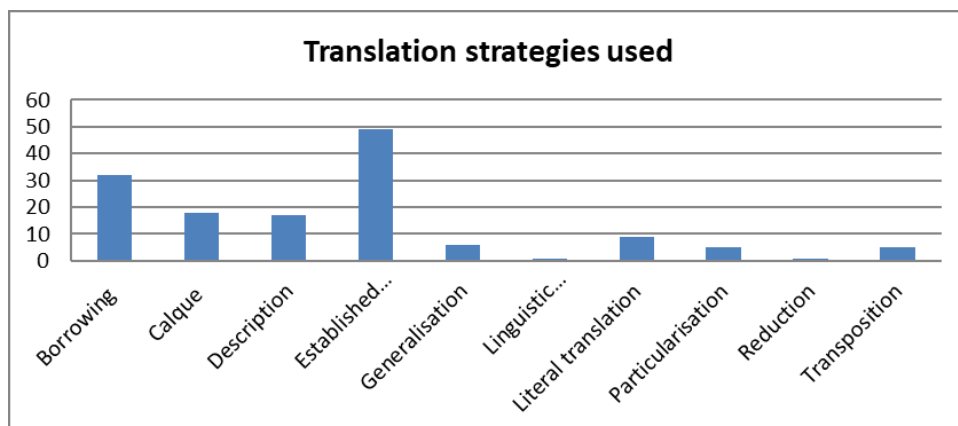

Figure 1. Translation strategies used

In Table 4 below, we present some examples of the strategies identified.

Table 4. Translation strategies used

Translation strategy	English term	Macedonian term
Borrowing	covalescent (<i>plasma</i> ⁷)	ковалесцентна (<i>плазма</i>)
	cluster	кластер
	peak	пик
	protocol	протокол
	suspect (<i>cases</i>)	суспектни (<i>случаи</i>)
	screening	скрининг
	face visor	визир
	(<i>local</i>) transmission	(<i>локална</i>) трансмисија
Calque	pre-clinical trials	претклинички истражувања
	epidemiologic curve	епидемиолошка крива
	physical distancing	физичко растојание
	self-isolation	самоизолација
	home isolation	домашна изолација
Literal translation	flattening the curve	израмнување на кривата
	contact tracing	следење на контактите
	frontline (<i>staff</i>)	(<i>здравствени работници на</i>) првата борбена линија
	bedside testing	тестирање покрај болнички кревет
	corona crisis	корона криза

⁷ The words in brackets are provided for context only.

Transposition	to test negative for corona-virus	тестот за коронавирусот му е негативен
	difficulty breathing	отежнато дишење
	to test negative twice consecutively	е со два последователни негативни теста
	to overwhelm the health system	притисокот врз здравствениот систем се зголемува
Description	reproductive rate	стапка на ширење на вирусот
	fist bump	поздрав со тупаница
	foot shake	поздрав со нога
	index case	првиот случај со коронавирус
	peripheral oxygen saturation	кислородна сатурација на артериска крв
	de-escalation strategy	стратегија за олабавување на мерките
Established equivalent	virulence	вирулентност
	herd immunity	колективен имунитет
	decontamination suit	скафандер
	air-borne transmission	пренесување по воздушен пат
Generalisation	coalescent plasma	крвна плазма
	screening point	контролен пункт
	lockdown measures	рестриктивни мерки/ограничување на движењето/мерки
Particularisation	(frontline) staff	здравствени работници (на првата борбена линија)
	droplet (transmission)	(пренесување преку) респираторни капки
Reduction	pre-existing conditions	коморбидитети

The analysis also brought to the fore another important observation. Macedonian COVID-19 language is marked with terminological variation. We have identified a not insignificant number of terms which occur in at least two variants, such as: *асимптоматски случаи* 'asymptomatic cases' vs. *пациенти без симптоми* 'patients without symptoms'; *ковалесцентна плазма* 'coalescent plasma' vs. *крвна плазма* 'blood plasma'; *локална трансмисија* 'local transmission' - borrowing vs. *локален пренос* 'local transmission' - calque; *миалгија* 'myalgia' vs. *мускулна болка* 'muscle pain'; *скрининг* 'screening' vs. *масовно тестирање* 'massive testing'; *суспективен* 'suspect case' – borrowing vs. *сомнителен* 'suspect case' – translated, to mention but a few. A detailed analysis of how and when they are used is outside the scope of this paper. Still, we present some initial findings and considerations on this issue below.

8 Discussion and conclusion

According to Temmerman (2000: 235) English is the language of primary word formation for science and technology as conceptualisation and the naming of new categories takes place in English first.⁸ As knowledge is transferred to other language

⁸ Following Montgomery (2009 in Karwacka 2015: 273), scientific papers published in English have an 80% share in the total number of published papers.

communities, terminology is strongly affected by English with many terms simply being borrowed (loan translations). The results of this study seem to prove this to be the case. Many terms used almost daily to talk about the coronavirus pandemic in Macedonian are in fact borrowings from English. In our analysis this is the second most frequently used strategy. To go slightly deeper, we have tried to identify the primary translation strategy in the terms belonging to the established equivalent category. It turned out that 35% of them are borrowings too. This shows that borrowing is a very pervasive strategy indeed. This finding is in line with Ivanovska & Plieva's (2011: 139) claim that the greatest chunk of medical terms in Macedonian are, in fact, borrowings.

Lozano & Matamala's analysis shows that literal translation and established equivalents are the most frequently used techniques in their corpus (Lozano & Matamala 2009: 85). Our study has also demonstrated that established equivalents are used the most often to talk about COVID-19-related issues in Macedonian. As most of the terms used to talk about the pandemic are not altogether new, it is no surprise that Macedonian already has equivalents which are established and used in similar contexts.

As Sager (1990: 81) mentions, the process of finding equivalents for the new scientific terms in other languages is time-consuming and slow, so the 'original' (in this case, English) words can be in use for a long time. As long as communication takes place within the scientific community, which is relatively small and educationally homogenous, this poses no problem, but difficulties occur when the scientists address other groups. It is then that the need is created to find new, more general, words. The example of 'ковалесцентна плазма' (convalescent plasma) vs. 'крвна плазма' (blood plasma) is a case in point. The technical term is unintelligible for the ordinary language user, so when addressing the general audience, the general descriptive term should be preferable.

Jiménez-Crespo and Tercedor Sánchez (2017: 406) point out that due to the increased interest in public health and disease, medical translation is increasingly used in new communicative contexts and genres and there is a growing desire to increase health literacy through lay-friendliness and lower register terminological variants. This is particularly true in the context of the current COVID-19 pandemic, where there is an obvious tendency of medical authorities to address and educate the general public, which is predominantly lay audience. Such an approach accounts for the determinologization⁹ and the present lexical variation in a large number of COVID-19 terms. This is evidenced in our corpus with the lexical variants mentioned above. It might be argued that this is the result of a change of strategy of the medical authorities. Pushed by the urgent need to share information with the public at the outset of the pandemic, medical authorities initially failed to pay attention to the language they used, continuing to use their 'normal' everyday technical medical language. As they became aware of the scale of the situation and its evolving character, with no clear and visible end point, they also became more conscious of the language they use to address the mass audiences and reach each and every one to help protect public health. Such an approach has resulted in the use of terminological variants for the same phenomena.

⁹ Reformulation of specialised terms to adapt the text to a non-expert audience

Following Lee-Jahnke (1998: 82), these considerations on the lexical variation of COVID-19 terms to the different audiences it is addressed to can be best accounted for in translation by Reiss and Vermeer's 'skopos' theory. Since receiver-specific approach is the basis of the theory, the different degree/level of knowledge of the receiver must be taken into consideration when transferring an original text into another language. Aspects such as type of text, species and text conventions should also be borne in mind (*ibid.*). This means that whether the COVID-19 audience is expert or non-expert must be considered before choosing the terminology to use. The language used between experts and the language used to address non-experts cannot be the same. Hence, different translation strategies for COVID-19-related terminology are appropriate for different target audiences and purposes. It is no surprise, then, that our analysis has demonstrated both a very strong tendency to use borrowings (typical of technical language) and descriptions (typical of non-technical language) to convey COVID-19 pandemic concepts and terms. The present study has proved Montalt's contention (2011: 80) that translating medical terms is challenging in that one has to keep pace with the advances in medical diagnosis and treatment while finding the right equivalents for a mixed readership of medical writing. Universal access to health is a basic human right and should not be restricted by language barriers.

To conclude, the quick development of scientific knowledge and the need to name properly new devices, diseases, symptoms, etc. is not new in the medical field (Džuganova 2012: 56). However, the abrupt start and the fast spread of the novel corona virus crisis in the past couple of months has brought this to the fore and has forced communities all over the world to face not only a way of life which humanity has not seen for more than a century, but also a strong wave of new concepts and words related to the newly evolving situation. In such a global context translation proved once again to be a crucial factor in disseminating knowledge and new discoveries. However, to be fully efficient, translation should not be done in a hasty and haphazard manner, especially not in such sensitive and high risk situations like the COVID-19 pandemic. Quite the contrary, given the vital role of translation, the translation strategies used in transferring terminology from one language into another should be carefully selected and aligned with the context in which the terms will be used and the recipients they are intended for.

Bibliography

- Bowker, L. and Pearson, J. (2002). *Working with specialised language. A practical guide to using corpora*. London and New York: Routledge.
- Bowker, L. and Hawkins, S. (2006). Variation in the organization of medical terms. Exploring some motivations for term choice. In *Terminology*, 12 (1): 79–110.
- Donev, D. (2006). *Terminologija od oblasta na socijalnata medicina i drugite preventivni medicinski discipline – javno zdravstvo*. Makedonska terminologija: bilten na odborot za izrabotuvanje na makedonska terminologija. Skopje: MANU
- Džuganova, B. (2012). English medical terminology – different ways of forming medical terms. In *JAHR – European Journal of Bioethics*, 4 (7): 55-69.

- Fischbach, H. (1986). Some anatomical and physiological aspects of medical translation. Lexical equivalence, ubiquitous references and universality of subject minimize misunderstanding and maximize transfer of meaning. In *Meta*, 31 (1): 16-21.
- Gapparova Azimbayevna, D. (2020). Translation features of medical terms. In *International Journal of All Research Writings*, 1 (10): 5-8.
- Herget, K. and Alegre, T. (2009). Translation of medical terms. In *Translation Journal* [online], 13 (3). [cit. 2020-8-8]. Available at: <http://translationjournal.net/journal/49medical1.htm>.
- Ivanovska, B. & Ilieva, V. (2011). Medicinska terminologija – voved, osnovi i opshto za jazikot na medicinata. *Godishen Zbornik*, Filoloshki fakultet, Univerzitet Goce Delchev, Shtip.
- Janusheva, V. (in print). Linguistic analysis of corona and COVID-19 related words in the Macedonian standard language. In *PALIMPSEST*, Vol. 7.
- Jiménez-Crespo, M. Á. and Tercedor Sánchez, M. (2017). Lexical variation, register and explicitation in medical translation. A comparable corpus study of medical terminology in US websites translated into Spanish. In *Translation and Interpreting Studies* 12 (3): 405–426. doi 10.1075/tis.12.3.03jim.
- Karwacka, W. (2015). Medical translation. In Ł. Bogucki, S. Grzdź-Roszkowski and P. Stalmaszczyk (eds.) *Ways to Translation*, 271-298. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Lee-Jahnke, H. (1998). Training in medical translation with emphasis on German. In H. Fischbach (ed.). *Translation and Medicine*. ATA Scholarly Monograph Series, Vol. X, 81-91. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Lozano, D. and Matamala, A. (2009). The translation of medical terminology in TV fiction series: the Spanish dubbing of E.R. In *Vigo International Journal of Applied Linguistics*, 6: 73-87.
- Ma, H., Liu, S., Haixia, S., Zidu, X., Li, H., Wu, S., An, F., Jiao, L., and Qing, Q. (2020). *COVID Term: A Bilingual Terminology for COVID-19*. [cit. 2020-8-8]. Available at: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-30923/v1>.
- Merriam-Webster. (2016). *Merriam-Webster's Medical Dictionary*. Newest Edition, (Mass-Market Paperback) 1st Edition.
- Micevski, B. (1985). *Medicinska terminologija: bukva P*. Bilten na odborot za izrabotuvanje na makedonska terminologija. Skopje: MANU
- Micevski, B. (1988). *Medicinska terminologija: Z*. Bilten na odborot za izrabotuvanje na makedonska terminologija. Skopje: MANU
- Mitevski, A. (1987). *Medicinska terminologija: R, Š*. Bilten na odborot za izrabotuvanje na makedonska terminologija. Skopje: MANU
- Nikodinovski, J. (1987). *Medicinska terminologija: T, H*. Bilten na odborot za izrabotuvanje na makedonska terminologija. Skopje: MANU
- Nikodinovski, J. (1988). *Medicinska terminologija: K*. Bilten na odborot za izrabotuvanje na makedonska terminologija. Skopje: MANU
- Molina, L. and Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: a dynamic and functionalist approach. In *Meta*, 47 (4): 498–512.
- Montalt, R. V. and González Davies, M. (2007). *Medical translation step by step. Learning by drafting*. London and New York: Routledge.
- Montalt, V. (2011). Medical translation and interpreting. In Y. Gambier and L. Doorslaer van (eds.) *Handbook of Translation Studies, Vol. 2*, 79-83. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Peters, P., Qian, Y. and Ding, J. (2018). Translating medical terminology and bilingual terminography. In *Lexicography*, 3: 99–113.

- Pilegaard, M. (1997). Translation of medical research articles. In A. Trosborg (ed.) *Text Typology and Translation*, 159-184. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sager, J. C. (1990). *A practice course in terminology processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Temmerman, R. (2000). *Towards new ways of terminology description. The sociocognitive approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
- Trecedor Sánchez, M. and López-Rodríguez, C. I. (2012). Access to health in an intercultural setting: the role of corpora and images in grasping term variation. In *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 11: 247-268.
- Venuti, Laurence. (2000). *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge
- Yao, N. A. (2017). Translating AIDS terminology in Ivorian languages. In *International Journal of Advanced Research and Publications*, 1 (3): 21-26.

Glossary resources

- COVID-19 Multilingual Terminology Available in IATE. Available at http://cdt.europa.eu/sites/default/files/iate-covid-terminology_export_en-29-04-20.xlsx.
- COVID Term, Terminology System for COVID-19 of the Institute of Medical Information, Chinese Academy of Medical Sciences. Available at <http://covidterm.imicams.ac.cn/#/welcome>.
- TERMIUM Plus, Glossary on the COVID-19 pandemic of the Government of Canada. Available at <https://www.btb.termiumpplus.gc.ca/publications/covid19-eng.html>.
- Translators without Borders' COVID-19 Glossary. Available at <https://glossaries.translator-swb.org/covid19/>.

ДЕПИКТИВИТЕ ВО ЗБИРКАТА РАСКАЗИ МОЈОТ МАЖ ОД РУМЕНА БУЖАРОВСКА

Бојан Петревски
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
bojan_petrevski@yahoo.com

За разлика од модификаторите во именската синтагма, кои изразуваат релативно долготрајни, поиманентни карактеристики, депиктивите му припишуваат на референтот карактеристика актуелна во интервалот на настанот и се дел од реченичната структура. Во статијата се анализираат депиктивите во збирката раскази *Мојот маж* од Румена Бужаровска. Целта е да се покаже какви карактеристики изразуваат, со кои дополнителни значенски нијанси се здобиваат и како функционираат во информациската структура на исказот. Најпрво се разгледуваат депиктивите во врска со субјектниот аргумент, а потоа – со акузативниот. Освен тоа, одделно се анализираат и депиктивите неинтегрирани во прозодиската структура на исказот и депиктивните предлошки синтагми. Резултатите покажуваат дека депиктивите во делото најчесто се однесуваат на персонален субјектен референт и изразуваат самостојно дејствување и физички состојби, а поретко – физиолошки состојби, подреденост во низа и животни фази. Тие се и носители на различни степени на информативност, а покажуваат тенденција да се однесуваат на референти посочени во непосредниот претходен контекст, независно од функцијата на аргументот на кој се однесуваат.

Клучни зборови: депиктив, привремена карактеристика, субјектен аргумент, акузативен аргумент, информациска структура

DEPICTIVES IN THE SHORT STORY COLLECTION *MY HUSBAND* BY RUMENA BUZHAROVSKA

Bojan Petrevski
Ss Cyril and Methodius University, Skopje
bojan_petrevski@yahoo.com

Unlike the modifiers in the noun phrase, which express relatively long-lasting, more immanent features, the depictives attribute to the referent a feature which is current in the interval of the event and they are part of the sentence structure. The article analyzes the depictives in the short story collection *My Husband* by Rumena Buzharovska. The aim is to show what characteristics they express, what additional nuances they acquire and how they function in the information structure of the statement. First the depictives related to the subject argument are considered and then to the accusative one. In addition, the depictives not integrated in the prosodic structure of the utterance and the depictive prepositional phrases are analyzed separately. The results show that the depictives in the work most often refer to a personal subject referent and express autonomous actions and physical states, and less often physiological states, subordination in sequence and life stages. They are also carriers of varying degrees of information and show a tendency towards referents pointed out in the immediate previous context, regardless of the function of the argument to which they refer.

Keywords: depictive, temporary characteristic, subject argument, accusative argument, information structure

1 Воведни белешки

Во статијата ќе бидат анализирани депиктивните придавски конструкции и именски синтагми во книжевно дело од поновата продукција, збирката раскази *Мојој маж* од Румена Бужаровска. Станува збор за конструкциите од типот на *Тој реципира ѝоезија засџанай ѝред некој ѝули* (скратена варијанта на еден пример од делото), кои ќе бидат разгледани од синтаксички, семантички и информациски аспект.

Целта на трудот е да покаже какви карактеристики изразуваат депиктивите во делото, со кои дополнителни значенски нијанси се здобиваат, на кои аргументи се однесуваат, како функционираат во информациската структура и во која позиција и во кои форми се јавуваат. Во таа смисла, се тргнува од тезата дека како депиктиви во делото најчесто функционираат придавките, при што им припишуваат различни видови карактеристики на субјектниот и на акузативниот референт (кои најчесто се персонални), а од информациски аспект, функционираат како рема.

Во натамошниот тек, трудот е структуриран во два дела, од кои во првиот е дефиниран поимот *дејикџив*, а во вториот се анализираат депиктивите во делото.

2 Поимот *дејикџив*

Како што посочуваат Химелман и Шулц-Бернт (Himmelman and Schultze-Berndt 2004), во речениците со депиктивни предикати има два предикативни конституента што не оформуваат сложен предикат (сп. Himmelman and Schultze-Berndt 2005). Тоа го илустрираат со низа примери, од типот на (1), каде што како депиктив функционира придавката *луџ*.

- (1) *George left the party angry.*
'Џорџ ја напушти забавата лут.'

За тие придавки Химелман и Шулц-Бернт (ibid.) го посочуваат терминот *дејикџивен секундарен ѝредикаџ* (*дејикџив*) како најшироко прифатен, но наведуваат и други: „*praedicativum*“ (во врска со латинскиот), *ѝредикаџивен айрибуџ*, *коѝредикаџ*, *коѝредикаџив*.¹ Притоа, воспоставуваат седум критериуми за определување на речениците со депиктивни секундарни предикати:

- содржат два предикативни елемента, главниот и депиктивниот, при што состојбата на нештата изразена со депиктивниот е во временската рамка на настанот на главниот;
- депиктивниот предикат е нужно во врска со својот носител – еден од учесниците во настанот на главниот предикат;
- депиктивниот предикат е барем делумно независен од главниот и не оформува сложен или перифрастичен предикат со него;

¹ Роста (Rosta 2008) посочува дека автор на терминот *дејикџивен айрибуџ* е Халидеј (Halliday 1967).

- депиктивниот предикат не е аргумент на главниот, т. е. не е задолжителен;
- депиктивниот предикат не оформува именска синтагма со својот носител, т. е. не функционира како негов модификатор;
- депиктивниот предикат е нефинитен (немаркиран во поглед на категориите *време* и *начин*);
- депиктивниот предикат е дел од иста прозодиска единица со главниот.

Во согласност со првиот критериум, посочуваат дека состојбата на нештата изразена со депиктивниот елемент е актуелна во интервалот на настанот на главниот предикат, т. е. дека во примерот (1) е релевантно оти субјектот бил лут во моментот кога ја напуштил забавата.

Гуес и Кифер (Gouesse et Kiefer 2012) под *секундарна ѝредикација*, од која е дел депиктивната, ја подразбираат факултативната модификација на еден од аргументите на глаголот – субјектниот или акузативниот. Во врска со субјектниот аргумент го наведуваат, меѓу другите, примерот (2), а во врска со акузативниот – примерот (3).

- (2) *George a quitté la réunion furieux.*
‘Жорж го напушти собирот бесен.’
- (3) *Marie boit son thé chaud.*
‘Мари го пие чајот топол.’

Ноели (Noailly 1999: 115–117) го употребува во таа смисла терминот *инцидентен аѝрибуѝ* (*attribut accidentel*), при што придавките во таа функција ги разгледува како „атрибутивно проширување“, а глаголите со кои се употребени – како „окационално атрибутивни“. Генадиева-Мутафчиева и др. (1998: 165) посочуваат дека станува збор за случаи во кои полнозначни глаголи се комбинираат со определба без да сочинат именски предикат и дека предикатската определба (термин под кој ги разгледуваат депиктивите) изразува карактеристика што се однесува на субјектот или на акузативниот аргумент и е актуелна во моментот на дејството. Што се однесува на значењето на глаголите, наведуваат дека најчесто изразуваат состојба, положба или движење. Радуловиќ (2012), исто така, забележува дека кај депиктивите има временско совпаѓање со примарниот предикат, т. е. дека карактеристиките што ги изразуваат траат додека трае настанот.²

Во натамошниот текст како депиктиви во делото ќе се разгледуваат конструкциите со кои на референтот му се припишува привремена карактеристика, од која не зависи неговата идентификација, и влегуваат во структурата на реченицата, а не на именската синтагма. Општо земено, исказите во кои се содржат може да се парафразираат како ‘тој го прави тоа, при што е таков’ (‘додека го прави тоа, тој е таков’), каде што *ѝо* *ѝрави ѝоа* се однесува на настанот на примарната предикација, *ѝаков* – на карактеристиката што ја изразува депиктивот, а *ѝој* – на референт на настанот што е нејзин носител.

² За ситуацијата во францускиот јазик в. и кај Ригел и др. (Riegel et al. 2014: 422) и Вилме (Wilmet 2010: 607–616). Примери од македонскиот што се вклопуваат во дефиницијата на депиктивите, но под други термини (*ѝредикаѝивен аѝрибуѝ* и *реченична ѝрансформа*) – посочуваат Минова-Ѓуркова (2000: 221) и Тополинска (1997: 96).

3 Анализа и дискусија

3.1 Депиктиви во врска со субјектот

Во натамошниот дел ќе биде извршена анализа на депиктивите во збирката раскази „Мојот маж“ од Румена Бужаровска, каде што се јавуваат околу 70 такви случаи. Освен синтаксичките функции, во анализата ќе се земе предвид и видот на карактеристиките што ги изразуваат. Од структурен аспект, пак, освен придавските депиктиви, кои се најчести, ќе бидат разгледани и депиктивните предлошки синтагми. Освен тоа, одделно ќе бидат анализирани и конструкциите што се издвојуваат од прозодиски аспект – неинтегрираните депиктиви. Во поглед на информациската структура, интересот ќе биде насочен кон информацискиот статус на референтот на кој се однесуваат и на содржината што ја изнесуваат и кон нивната позиција во исказот.

Најмногубројни во делото се придавските депиктиви во врска со субјектот, кои се јавуваат во 26 случаи. Карактеристиките што ги изразуваат може да се класификуваат во неколку групи, подредени од најчестата кон најретката:

- самостојно дејствување на референтот (4);
- (4) *За штоа како ниеднаш не нè викна на ручек оџкако се ѝородив, но си го викаше Генчо да ѝ доаѓа **сам** во сабоџиџиџе.* (РБ, 47)
- физички состојби (5);
- (5) *Седеше така **навален врз враџоџи и образоџи на џаџко му, заштоа џиџо** Генчо го држеше џриџиџен со леваџа рака.* (РБ, 52)
- физиолошки состојби (6);
- (6) *Еднаш Јован ме фаџи дека **бремена** сум оџиџшла на џаџ.* (РБ, 91)
- подреденост во низа (7);
- (7) *Лекариџе џочнаа **џрви** да ми џосџавувааџи џрашања.* (РБ, 97)
- животни фази (8).
- (8) *(...) коџо Генчо го идеализираше само џоради штоа џиџо џочинал **млао**, во железничка несрека.* (РБ, 39)

Депиктивите што изразуваат самостојно дејствување на референтот и физички состојби се јавуваат во поголем број случаи: првите – во 10, а вторите – во осум. Поретко се јавуваат депиктивите што изразуваат физиолошки состојби – во четири случаи, и подреденост во низа и животни фази – во по еден случај. За одбележување е дека не се јавуваат депиктиви што изразуваат ментални и емоционални состојби, како и дека, независно од карактеристиките

што ги изразуваат, депиктивите се однесуваат на персонален референт. Од тоа отстапуваат само два случаја, во кои депиктивите се однесуваат на предмети (*иенџерейшо со манџаиша, едно поголемо џиџерче*) (9), (10).

- (9) *На подош сџоеше **п̄рввр̄тено** иенџерейшо со манџаиша, хранаиша ис-
иурена и поиурена. (РБ, 16)*
- (10) *„Значи, се договоривме. Свадба и реише поод иишо“, рече и и намигна
со кренаиша виљушка на која **закачено** висеше едно поголемо џиџерче.
(РБ, 110)*

Случаите со придавката *сам* може да се класификуваат во две групи. Една-та ја претставуваат конструкциите со депиктивно значење: ‘субјектот прави нешто, при што е без придружба’. Другата ја претставуваат конструкциите со концесивно значење: ‘субјектот прави нешто без поттик (помош) од никого/иако не е поттикнат (помогнат) од никого’. Разликата може да се илустрира со примерите (11)–(13), од кои првиот е депиктивен, а другите – концесивни. Следствено, на примерите може да се применат само парафразите приложени покрај нив. Во таа смисла, вториот и третиот пример не може да се парафразираат депиктивно: ‘дојде, при што беше сам, без покана’/‘дојде со друштво, при што беше сам, без покана’. Последниот пример покажува дека придавката *сам*, бидејќи е употребена концесивно, може да се комбинира и со социјативна синтагма (*со друштво*).

- (11) *Дојде **сам**, без друштво. (‘дојде, при што беше сам, без друштво’)*
- (12) *Дојде **сам**, без покана. (‘дојде, иако не го поканија’)*
- (13) *Дојде со друштво **сам**, без покана. (‘дојде со друштво, иако не го поканија’)*

Еднозначни депиктиви, кои може да се парафразираат само како ‘прави нешто, при што е сам, без придружба’, се јавуваат во 10 случаи (14).

- (14) *Не ми се јадеше, ама немав ишо да правам, и никогаиш порано немав
ошидено **сама** во ресиоран. (РБ, 100)*

Во четири случаи (15), освен депиктивно, придавката *сам* има и значење ‘без помош или иницијатива од друг’, со што добива и концесивна нијанса: ‘се имаше научено да се разбира на многу европски јазици, иако никој не го поттикна/не му помагаше’.

- (15) *Тој навистиша **сам** се имаше научено да се разбира на многу европ-
ски јазици. (РБ, 35)*

Во четири случаи придавката *сам* нема депиктивна нијанса, туку е еднозначно концесивна (16).

- (16) *Следниот ден ѝ раскажав сè, а Сандра **сама** се понуди да се јави на телефонскиот број што прво го зајомнив, па го зајмшав.* (РБ, 22–23)

Во поглед на линеаризацијата, бидејќи функционираат како рема, депиктивите во врска со субјектот најчесто се јавуваат во зоната десно од предикатот (17).³

- (17) *А Лиле се стирнуоли на стирана и лежеше **поштрена на чачкајта од сегишкетто**.* (РБ, 94)

Отстапки од таа тенденција се јавуваат во пет случаи со придавката *сам* (18) и во три случаи со други придавки (19). Со тоа што се сместуваат во левата зона, во тие случаи депиктивите се истакнуваат, т. е. функционираат како фокусирана рема.

- (18) *Еден ден маж ми беше на **пай** и Лука **сам** си шрчаше во дневнајта пред да го стивам да стие.* (РБ, 83)
- (19) *Кога стивна до тоа дека дево ми **жив** изгорел, Ненад икна, се стиресе, малку ги рашири очите и ја зајвори уснајта.* (РБ, 38)

Иако функционираат како рема, т. е. изнесуваат релативно нова информација, депиктивите се однесуваат на идентификувани референти, познати и за нараторот и за читателот. Притоа, најчесто се однесуваат на анафорски референт – во 13 случаи, од кои во повеќето – 11, се подразбира од непосредниот претходен контекст, па е претставен со имплицитен субјект (20). Во девет случаи депиктивите се однесуваат на имплицитен субјект чиј референт е првото лице (21). Во случаите каде што не се однесуваат на имплицитен субјект, депиктивите, исто така, се врзуваат со идентификуван референт, посочен со именски синтагми конституирани од определени општи именки (22) или од сопствени именки (23) – во пет случаи.

- (20) *Некогаш влегол **ијан** кај неа.* (РБ, 33)
- (21) *Во еден миџ ме остави да стивојам **сама** среди градинајта и некаде исчезна.* (РБ, 69)
- (22) *Лекариите почнаа **први** да ми поставуваат прашања.* (РБ, 97)
- (23) *Еден ден маж ми беше на **пай** и Лука **сам** си шрчаше во дневнајта пред да го стивам да стие.* (РБ, 83)

Единствениот случај во кој депиктивот се однесува на неидентификуван референт (*едно поголемо миџерче*) е (24).

³ Ригел и др. (Riegel et al. 2014: 425–426) посочуваат дека атрибутивната предикација (термин што го употребуваат за депиктивите) функционира како рема, т. е. дека го пресупонира остатокот на исказот. Тоа го аргументираат со опсегот на негацијата, која, во принцип, се однесува на депиктивот, а не на глаголскиот предикат. На пример, значењето на *Не дојдоа сами* е ‘дојдоа, при што не беа сами’, а не ‘не дојдоа, при што беа сами’.

- (24) *„Значи, се договориџме. Свадба и деџте љод иџно“, рече и џ намиџна со кренаџа виљушка на која **закачено** висеше едно љоџолемо џиџерче. (РБ, 110)*

Тоа што депиктивите се врзуваат со идентификувани референти е во согласност со потребата референтот прво да се идентификува, а потоа да му се припише депиктивната карактеристика. Во таа смисла, во информациската хиерархија модификаторите во именската синтагма, кои изразуваат релативно долготрајни, поиманентни карактеристики, се примарни во однос на депиктивите, кои изразуваат привременни карактеристики.

3.2 Депиктиви во врска со акузативниот аргумент

Депиктивите во врска со акузативниот аргумент се јавуваат во 15 случаи во делото. Притоа, најчесто (во 11 случаи) изразуваат физички состојби (25). Од тоа отстапуваат три случаи во кои се изразуваат ментални состојби (26) и еден случај во кој се изразува физиолошка состојба (27).

- (25) *Ја дрџев Лиле **џушнаџа**, ама џаа беше млиџава и не љокаџуваше инџерес за ниџџо. (РБ, 96)*
- (26) *Тоа малку џо освеџи и џо развесели, џа коџа излеџовме во двороџи, фаџени рака љод рака, џи најдовме џосџиџе **несвесни за нашиџа љриказна** како разџоварааџи и уџивааџи во аџмосфераџа. (РБ, 69)*
- (27) *А љо неколку месеци, некој **џив** џо изџорел во сџаноџи во кој живеел, вероџаџно љоради долџови. (РБ, 33)*

Во согласност со видот на карактеристиките што ги изразуваат, и депиктивите во врска со акузативниот аргумент најчесто (во 10 случаи) се однесуваат на персонален референт, какви што се претходните три примери. Како неперсонални референти најчесто (во четири од петте случаи) се јавуваат делови од телото, а депиктивите изразуваат нивни физички состојби (28).

- (28) *Ти викна коџа ме виде и љочна да скокаш в месџо и да викаш боли, боли, боли, и џоџаш џи џо видов рачеџо **љодуено** од иџџо си се изџорела. (РБ, 16)*

Депиктивите во врска со акузативниот аргумент во делото најчесто се комбинираат со глаголи на визуелна перцепција. Според тоа, нивната најопшта парафраза е: ‘субјектот визуелно го перципира објектот, при што објектот е во некаква состојба’. Освен глаголите на визуелна перцепција, се јавуваат и следниве: *дрџи* (три случаи), *наџде* (три случаи), *слика* (еден случај), *донесе* (еден случај), *изџори* (еден случај).

За разлика од депиктивот *сам* во врска со субјектот, низ примерите во делото таа придавка во врска со акузативниот аргумент нема депиктивно, туку резултативно значење: ‘субјектот го остава објектот, по што објектот продолжува самостојно, без придружба’. Таа е комбинирана со глаголот *осџави* во сите

(седум) случаи (29). Депиктивната парафраза, која би гласела: ‘во моментот кога субјектот го остава објектот, објектот е сам’ – е исклучена. За депиктивна употреба на придавката *сам* во врска со акузативниот аргумент може да се зборува во комбинации со други глаголи, од типот на *најде* (30), какви што во делото не се јавуваат.

(29) *Божо беше мирно бебе и не ѝлачеше кога ќе го ост̄авев сам во колејка, за разлика од Нено кога беше мал. (РБ, 40)*

(30) *Го најдоа сам.*

Како и депиктивите во врска со субјектот, депиктивите во врска со акузативниот аргумент најчесто (во девет случаи) се однесуваат на референт што се подразбира од непосредниот претходен контекст, па е претставен со кратка личнозаменска форма (31). Во шест случаи референтот е, исто така, идентификуван, но не е посочен во непосредниот претходен контекст, па е претставен со определени именски синтагми конституирани од именки (32). Депиктиви во врска со акузативниот аргумент што се однесуваат на неидентификуван референт не се јавуваат во ниту еден случај. Со оглед на тенденцијата и во врска со субјектот, кај кој се јавува само еден таков случај, тоа потврдува дека депиктивите, во принцип, се јавуваат во контексти каде што референтот веќе е идентификуван.

(31) *Маж ми го сликал облечен во некое кост̄умче за бебиња шио му беше шолку шесно, шио најдолното койче мораше да му с̄иои ош̄койчано. (РБ, 80–81)*

(32) *Ја држев Лиле жушна̄та, ама шаа беше млӣшава и не ѝокажуваше ин̄терес за ниш̄то. (РБ, 96)*

Што се однесува на позицијата, како што покажуваат сите претходни примери, депиктивите во врска со акузативниот аргумент во делото се јавуваат во зоната десно од предикатот во сите случаи, со исклучок на примерот (33), во кој депиктивот е препозитивен во однос на предикатот.

(33) *А ѝо неколку месеци, некој жив го изборел во с̄иано̄и во кој живеел, веројатно ѝоради долгови. (РБ, 33)*

3.3 Неопходноста/факултативноста на депиктивите во информациската структура на исказот

Како една од општите карактеристики на депиктивите се посочува факултативноста (Gouesse et Kiefer 2012; Noailly 1999: 115–117). Сепак, таа е само синтаксичка, а не и информациска. Тоа што депиктивите не влегуваат во аргументската структура на предикатот не значи дека изнесуваат факултативна информација. Во таа смисла, само во некои од случаите депиктивите изразуваат подразбирлива содржина, која може и да се изостави. На пример, во (34) депиктивот *жив* е подразбирлив, па е информациски факултативен. Од друга

страна, во (35) депиктивот *йоййирена на чачкайа од сйолчейо* не е подразбирлив. Во тој пример неговото изоставање би го осиромашило информациски исказот. Сепак, тој би останал функционален. Од трета страна, во (36) депиктивот изнесува неопходна информација, без која исказот би бил нефункционален. Неговото изоставање не само што би ги осиромашило исказот информациски туку и би го обесмислило во контекстот. Во таа смисла, во случаите од тој тип варијантите без депиктиви се кохерентни само ако се разгледуваат надвор од односните контексти. На пример, во контекстот на (36) целта е да се нагласи дека причина за идеализацијата е тоа што, кога починал, субјектот бил млад, а не само тоа што починал.

Според тоа, се изделуваат три групи случаи: едни, во кои информацијата на депиктивот е подразбирлива, редувантна, други, во кои е потребна, но не ја условува кохерентноста на исказот, и трети, во кои е неопходна и за кохерентноста на исказот.

- (34) *Кога сйиџна до йоа дека дедо ми жив изгорел, Ненад икна, се сйиресе, малку ги рашири очийе и ја зайвори усйайа.* (РБ, 38)
- (35) *А Лиле се сйруйоли на сйрана и лежеше йоййирена на чачкайа од седишйейо.* (РБ, 94)
- (36) *(...) коџо Генчо џо идеализираше само йоради йоа шйо йочинал млад, во железничка несреќа.* (РБ, 39)

Најспецифични информациски импликации имаат депиктивите во два случаја во делото – (37), (38), кои се издвојуваат по тоа што во нив како рема не функционираат депиктивите, туку прилошките определби – *за йрвйай/никоџаш*. Значењата на тие примери се: ‘го видов, при што првпат беше збунет’/‘го видов, при што првпат беше толку бесен’. Импликацијата во двата случаја е ‘сум го видела и претходно’. Според варијантите без депиктиви, (39), (40), субјектот првпат го среќава објектот (во првиот пример)/не го видел ниту еднат (во вториот пример). Тоа покажува дека во автентичните примери депиктивите се неопходни во информациската структура на исказот.

- (37) *За йрвйай во живойој џо видов збунет.* (РБ, 22)
- (38) *Никоџаш не сум џо видела йака бесен.* (РБ, 30)
- (39) *За йрвйай во живойој џо видов.*
- (40) *Никоџаш не сум џо видела.*

3.4 Неинтегрирани депиктиви

Во согласност со последниот критериум на Химелман и Шулц-Бернт (Himmelman and Schultze-Berndt 2004), според кој депиктивот е дел од иста прозодиска единица со примарната предикација, во сите претходни примери беа земени предвид само депиктивите интегрирани во прозодиската структура на исказот. Сепак, тој критериум може и да се релативизира, каков што е пристапот на Комбет (Combettes 1998), кој ги разгледува токму неинтегрираните секундарни предикати.

Во овој дел ќе бидат разгледани неинтегрираните депиктиви во делото. Иако се значително поретки – се јавуваат во 18 случаи, нивното земање предвид оформува поцелосна слика за депиктивите. Во таа смисла, нивната основна специфика во споредба со интегрираните депиктиви е тоа што се по дефиниција информациски факултативни. Нивната неинтегрираност го сигнализира токму тоа – дека се надвор од информациското јадро. Поради тоа, тие секогаш може и да се изостават, со што исказот, повеќе или помалку, информациски се осиромашува, но останува кохерентен (41), (42).

(41) *Беше сѝанай̄ и ми викаше в лице, **наведонай̄ врз мене.*** (РБ, 29)

(42) *Беше сѝанай̄ и ми викаше в лице.*

Од аспект на карактеристиките што ги изразуваат, неинтегрираните депиктиви не се разликуваат од интегрираните. За одбележување е само дека во три случаи се јавуваат и депиктиви што изразуваат ментални состојби (43).

(43) *Тој сѝана, бушав и **нерасѝоложен**, како и секогаш кога ќе сѝане оо сѝење.* (РБ, 22)

Од своја страна, примерот (44) е единствен во кој депиктивот се однесува на неидентификуван референт (*некоја ужасна сила*), како и во врска со интегрираните депиктиви, кај кои, исто така, се јавува само еден таков случај.

(44) *Некоја ужасна сила се јави во мене, **измешана со ѝаника.*** (РБ, 28)

Што се однесува на позицијата, најчесто – во 12 случаи [како што покажуваат примерите (41), (43) и (44)], неинтегрирани депиктиви се јавуваат во зоната десно од предикатот, најсвојствена и за интегрираните. Во иницијална позиција се јавуваат во пет случаи (45).

(45) ***Навален со едниот̄ лакоѝ на масаѝа**, ме ѝогледна со ѝодзамижани очи.* (РБ, 113)

Неинтегрираните депиктиви се однесуваат на субјектот во сите случаи, со исклучок на примерот (46), во кој, освен на субјектот, депиктивот се однесува и на акузативниот аргумент: ‘јас го стискав Генчо за коленото, при што и јас и тој бевме затскриени од чаршафот на масата’. Тоа е и единствениот таков пример во делото воопшто, бидејќи меѓу интегрираните депиктиви не се јавуваат такви случаи.

(46) ***Зай̄скриени оо чаршафот̄ на масаѝа**, го сѝискав Генчо за колениѝо.* (РБ, 48)

Неспорен фактор за тоа дали ќе се реализира депиктивот како неинтегриран е неговата структурна комплексност. Во повеќето случаи во делото неинтегрираните депиктиви се повеќекомпонентни, бидејќи, освен придавката,

најчесто вклучуваат и други елементи (главно, аргумент на глаголот од кој е изведена придавката). Тоа го покажуваат и претходните примери, од кои сите се структурно комплексни. Во таа смисла, само во два случаја во делото неинтегрирани депиктиви ја вклучуваат само придавката (47), (48).

- (47) *Ми рече дека седал во една кафеана, сам, и нарачал нешто за јадење.* (РБ, 28)
- (48) *Ги видов како ситојат̄ пред мене, бушави, а јас скокнав надвор, цврсто држејќи ја лојат̄та над глава.* (РБ, 32)

3.5 Депиктивни предлошки синтагми

Во 13 случаи во делото како депиктиви се јавуваат предлошки синтагми (49), (50). Тие се конкурентни со придавските депиктиви, како што покажуваат варијантите на автентичните примери (51), (52).

- (49) *„Одлична, одлична“, кимаше со главата сојруго̄и со очите̄ зајворени и усџа̄та искривена надолу.* (РБ, 70)
- (50) *(...) а мајка ми сџеше со оџворена усџа̄ и благо ’рчеше.* (РБ, 95)
- (51) *„Одлична, одлична“, кимаше со главата сојруго̄и замизжан и искривен надолу во усџа̄та.*
- (52) *(...) а мајка ми сџеше зина̄та и благо ’рчеше.*

Во осум од случаите депиктивните синтагми се однесуваат на физички состојби (главно, положба на деловите од телото) (53), во три случаи – на предмет со кој ракува референтот (54), а во еден – на предмет во неговата близина (55). Притоа, низ сите примери депиктивните синтагми се однесуваат на субјектниот аргумент, со исклучок на (56), во кој се однесува на акузативниот и го уточнува претходниот, придавски депиктив.

- (53) *„Сака̄и да каже̄и, ѓосџо̄“, зборуваше Генчо со вкочанет̄а вилица, едвај контролирајќи си ја висина̄та на гласо̄и, „дека јас си ја џеџам жена̄та?“* (РБ, 46)
- (54) *Тони сѓ уџӣе сџоеше со виљушката̄ благо крена̄та.* (РБ, 110)
- (55) *Таа сџеше со џтелевизоро̄и вклучен на множӯ гласно.* (РБ, 95)
- (56) *Се сврџев наназад и ѓо видов џревишкан, со главата̄ межу колена.* (РБ, 121)

Депиктивните синтагми се јавуваат и во неопределена и во определена форма. Тоа најдобро го илустрираат два примера од делото – (57) и (58). Во првиот случај депиктивната синтагма (со усџа̄ искривена надолу) е неопределена, а во вториот – определена (со усџа̄та оџворена). Двата примера може да се варираат обратно, со исто значење и без референцијални импликации – (59) и (60), што покажува дека членот е факултативен.

- (57) „Одлична, одлична“, кимаше со *главаџа сојруџот* со *зайворени очи и устџа искривена надолу*. (РБ, 70)
- (58) (...) а мајка ми *сџеше со устџа оџворена* и *блаџо* 'рчеше. (РБ, 95)
- (59) „Одлична, одлична“, кимаше со *главаџа сојруџот* со *зайворени очи и устџа искривена надолу*.
- (60) (...) а мајка ми *сџеше со оџворена устџа* и *блаџо* 'рчеше.

Заклучоци

Депиктивите во збирката раскази „Мојот маж“ од Румена Бужаровска најчесто му припишуваат карактеристика на персонален субјектен референт, при што почесто изразуваат самостојно дејствување и физички состојби, а поретко – физиолошки состојби, подреденост во низа и животни фази. Во врска со субјектот, за одбележување се големиот број случаи со придавката *сам*, од кои значителен дел само навидум функционираат депиктивно, а во суштина, имаат концесивно значење. Од друга страна, депиктивите во врска со акузативниот аргумент изразуваат слични карактеристики, а се разликуваат по тоа што најчесто се комбинираат со глаголи на визуелна перцепција.

Од информациски аспект, депиктивите во врска со субјектот и со акузативниот аргумент ја споделуваат тенденцијата да се однесуваат на референти посочени во непосредниот претходен контекст. Во таа смисла, депиктивите најчесто се врзуваат со имплицитен субјект и со акузативен аргумент сведен на кратка личнозаменска форма. Во поглед на факултативноста/неопходноста на депиктивите во информациската структура, се izdelуваат три групи случаи: едни, во кои информацијата на депиктивот е редувантна; други, во кои е потребна, но не ја условува кохерентноста на исказот; и, трети, во кои е неопходна и за кохерентноста на исказот. Што се однесува на позицијата, бидејќи функционираат како рема, депиктивите најчесто се јавуваат во зоната десно од предикатот.

Неинтегрираните депиктиви се по дефиниција информациски факултативни, а нивна општа карактеристика е и структурната комплексност. Во таа смисла, во повеќето случаи во делото интегрираните депиктиви се еднокомпонентни, а неинтегрираните – повеќекомпонентни, бидејќи, освен придавскиот, вклучуваат и други елементи, најчесто аргумент на глаголот од кој е изведена придавката. Како структурно различни и како многу поретки, се izdelуваат и депиктивните предлошки синтагми, кои речиси во сите случаи се врзуваат со субјектот и се однесуваат на положби на делови од телото и на предмети со кои ракува референтот.

Библиографија

- Генадиева-Мутафчиева, З., Георгиев, С., Георгиева, Е., Лазарова, А., Ницолова, Р., Пенчев, Й., Петрова, С., Попов, К., Стефанов-Брезински, С. (1998). *Грамаџика на съвременния български книжовен език, џом џреџи, Синџаксис*. Софија: Абагар павлишинг. [Genadijeva-Mutafchieva, Z., Georgiev, S., Georgieva, E. Lazarova, A., Nicolova, R., Penčev, Y., Petrova, S., Popov, K., Stefanov-Brezinski, S. (1998).

- Gramatika na sǎvremenniya bǎlgarski knižoven ezik, tom tretii, Sintaksis.* Sofiya: Abagar pablišing.]
- Минова-Ѓуркова, Л. (2000). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Второ издание. Скопје: Магор. [Minova-Ĝurkova, L. (2000). *Sintaksa na makedonskiot standarden jazik*. Vtoto izdanie. Skopje: Magor.]
- Радуловић, М. (2012). Секундарна предикација у српском језику. „Филологија и универзитет“ 1. Филозофски факултет у Нишу, 573–583. [Radulović, M. (2012). Sekundarna predikacija u srpskom jeziku. “Filologija i univerzitet” 1. Filozofski fakultet u Nišu, 573-583.]
- Тополињска, З. (1997). *Македонскиите дијалекти во Егејска Македонија. книга 1, Синтакса (и. 2)*. Скопје: МАНУ. [Topolinjska, Z. (1997). *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija. kniga 1, Sintaksa (t. 2)*. Skopje: MANU.]
- Combettes, B. (1998). *Les constructions détachées en français*. Paris: Édition Ophrys.
- Gouesse, M, Kiefer, F. (2012). Quelques aspects de la prédication seconde en français et en hongrois. *Revue d'Études Françaises* 17, 13–29.
- Himmelman, N. P. and Schultze-Berndt, E. (2004). Depictive secondary predicates in crosslinguistic perspective. „Linguistic Typology“ *vol. 8*, no.1, 59–131.
- Himmelman, N. P. and Schultze-Berndt, E. (2005). Issues in the Syntax and Semantics of Participant oriented adjuncts: an introduction. „Secondary predication and adverbial modification: The typology of depictives“. Oxford: Oxford University Press, 1–67.
- Maingueneau, D. (2014). *La syntaxe du français*. 2e éd. Paris: Hachette Supérieur.
- Noailly, M. (1999). *L'adjectif en français*. Paris: Édition Orphys.
- Riegel, M., Pellat, J-C. et Rioul, R. (2014). *Grammaire méthodique du français*. 5e éd. Paris: Presses Universitaires de France.
- Rosta, A. (2008). „Antitransitivity and constructionality“. *Constructional Approaches to English Grammar*. Berlin: De Gruyter Mouton, 187–218.
- Wilmet, M. (2010). *Grammaire critique du français*. 5e éd. Bruxelles: De Boeck-Duculot.

Извори

- Бужаровска, Р. (2017). *Мојот маж*. Скопје: Или-Или. [Bužarovska, R. (2017). *Mojot maž*. Skopje: Ili-Ili.]

„ПОДОБРО Е ДОБРО ИМЕ ОТКОЛКУ ГОЛЕМО БОГАТСТВО“: СИМБОЛИЧКИОТ КАПИТАЛ ВО ПОЛЕТО НА КНИЖЕВНОСТА

Ведран Диздаревик
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
vdizdarevic@yahoo.com

Во овој труд ќе ја претставиме теоријата за симболичкиот капитал во рамките на полето на книжевноста на францускиот теоретичар, социолог и антрополог Пјер Бурдје, теорија што можеме да ја пронајдеме во неговата книга посветена на книжевноста насловена *Правила на уметноста* (1992) и во неговите бројни есеи посветени на истата тема. Ќе ја претставиме и ќе ја анализираме неговата теорија за симболичкиот капитал на два начина: најпрво по себе, како што е образложена во неговите книги и есеи, а потоа преку различни примери од светот на книжевноста. Во првиот дел ќе го претставиме разговорот меѓу американските писатели Ернест Хемингвеј и Скот Фицџералд за природата на пишувањето, опишан од страна на Хемингвеј во книгата *Подвижна ѓозба*. Во вториот и во третиот дел ќе преминеме кон претставување и анализа на концептот „симболички капитал“. Најпрво ќе го дефинираме поимот, ќе ги анализираме и ќе ги поставиме во поширок контекст дефинициите на Бурдје; потоа ќе зборуваме за специфичните манифестации на симболичкиот капитал во полето на книжевноста и за неговиот однос со класичниот, односно со економскиот капитал во потесната смисла на зборот; исто така, ќе зборуваме за генезата на овој поим на индивидуално и на општествено ниво; на крајот, ќе зборуваме за неговата можна трансформација во економски капитал. Во заклучокот ќе извлечеме генерални согледби во однос на претставеното и на придонесот на теоријата на Бурдје за проучувањето на книжевноста.

Клучни зборови: Пјер Бурдје, симболички капитал, поле на книжевност/книжевно поле, престиж, профит, комерцијална литература, економија

**„A GOOD NAME IS TO BE CHOSEN
RATHER THAN GREAT RICHES“:
SYMBOLIC CAPITAL IN THE LITERARY FIELD**

Vedran Dizdareviќ
Ss Cyril and Methodius University, Skopje
vdizdarevic@yahoo.com

In this paper we will present the theory of symbolic capital within the field of literature by the French theorist, sociologist and anthropologist Pierre Bourdieu, mainly elaborated in his book on the topic of literature entitled *Rules of Art* (1992) and his numerous essays on the same topic. We will present and analyze his theory of symbolic capital in two ways: first by itself, as explained in his books and essays; and then through various examples from the world of literature. In the first part we will present the conversation between the American writers Ernest Hemingway and Scott Fitzgerald about the nature of writing, described by Hemingway in the book *A Movable Feast*. In the second and third part we will move on to the presentation and analysis of the concept of symbolic capital. Firstly, we will define the term and analyze and place Bourdieu's definitions in a broader context; then we will talk about the specific manifestations of symbolic capital in the field of literature and its relationship with classical, i.e. economic capital in the narrow sense of the word; we will also talk about the genesis of this notion, on an individual and social level; while at the end we will talk about its possible transformations into economic capital. In the conclusion we will draw general observations regarding what was presented in this paper, and the contribution of Bourdieu's theory to the study of literature.

Keywords: Pierre Bourdieu, symbolic capital, literary field, prestige, profit, commercial literature, economy

1 Вовед

Светот на книжевноста има свои правила – барем така тврди францускиот социолог и антрополог Пјер Бурдје. Во овој труд ќе го анализираме неговиот влијателен концепт за симболичкиот капитал, како што тој се манифестира во рамките на неговата поширока теорија за книжевното поле. Наши главни извори ќе бидат неговата единствена целосна книга посветена на книжевноста, *Правилата на уметноста* (*Les règles de l'art*, 1992), објавена во 1992 година, неговите бројни есеи посветени на книжевноста собрани во книгата *Полето на културното производство* (*The Field of Cultural Production*, 1993), како и неговиот труд *Видови капитал*. За подобро да ги разбереме неговите теории и за да видиме дали се тие практично применливи врз практиката на уметноста, ќе ги илустрираме со што повеќе примери. Сепак, главен и водечки примерок од книжевниот свет – пример врз кој ќе почива јадрото на нашата дискусија – ќе биде разговорот меѓу Ернест Хемингвеј и Фицџералд во однос на прашањето *за кого и како* треба да се пишува. Во првиот дел од трудот ќе се обидеме јасно и детално да го претставиме овој разговор, кој може да се најде во мемоарите на Хемингвеј насловени *Подвижна ѓозба* (*A Movable Feast*, 1964); целта е да објасниме каква е природата на нивниот конфликт и кое е централното прашање што е тема на нивниот разговор.

Во вториот и во третиот дел ќе се занимаваме со теориите на Пјер Бурдје. На почетокот ќе го дефинираме и ќе го анализираме концептот на симболичкиот капитал. Потоа ќе го прецизираме значењето на овој концепт во рамките на полето на книжевноста и директно ќе го примениме на дискусијата меѓу Хемингвеј и Фицџералд. При крајот на вториот и во целиот трет дел ќе се занимаваме со потеклото на симболичкиот капитал во книжевниот свет и ќе покажеме како тој најпрво се конципирал, а потоа и се наметнал преку практиките и хабитусот на поединечни француски писатели во средината на XIX век. На крајот на трудот ќе потенцираме уште неколку аспекти што се однесуваат на симболичкиот капитал во рамките на полето на книжевноста, какви што се неговата реверзибилност (исплатливост) и спецификите на функционирањето, ќе дадеме повеќе примери што ќе ја потврдат применливоста на теоријата на Бурдје и, конечно, ќе ги сумираме нашите сознанија во форма на заклучок.

2 „Подобро е добро име отколку големо богатство“: Хемингвеј *contra* Фицџералд во *Подвижна ѓозба*

Во првото од неколкуте поглавја посветени на пријателството со Скот Фицџералд – во мемоарите од неговите париски години насловени *Подвижна ѓозба* – Хемингвеј ни го пренесува следниот разговор со тогаш поистакнатиот и постар писател Скот Фицџералд (Фицџералд веќе го имал напишано *Големоот Гејтсби*, а Хемингвеј допрва требал да го објави својот прв вистински триумф, романот *Сонцето љубиторно изгрева*):¹

¹ „Сега ми е чудно кога ќе се сетам дека за Скот мислев како на постар писател, но во тоа време, бидејќи сè уште не ја бев прочитал *Големоот Гејтсби*, за него мислев дека е многу постар писател“ (Хемингвеј 2021: 111–112).

Ми кажа во „Клозери де Ли́ла“ дека пишувал само раскази за кои мислел дека се добри, а оние за „Пост“ беа навистина добри, но подоцна ги сменил заради нечие мислење, со намера да напише такви заплети што би ги направиле расказите попримамливи за купувачите на списанијата. Се вчудовидов кога го слушнав и му реков дека мислам оти тоа е курвање (*whoring*). И тој самиот рече дека било курвање (*whoring*), но дека морал да го стори тоа, бидејќи му требале парите што ги заработувал од списанијата за да може да пишува пристојни книги. Му реков дека не верувам оти човек би можел да пишува на кој било друг начин освен на најдобриот на кој умее без да си ја упропасти дарбата. Тој рече дека од причина што првин ја напишал вистинската приказна, уништувањето и промените што подоцна ѝ ги направил не му наштетиле. (Хемингвеј 2021: 112)

Писателското „курвање“ (*whoring*),² за кое Хемингвеј го обвинува Фицџералд, во овој разговор е тема што се провлекува низ поголем дел од неговите мемоари. Наспроти овој вид пишување, наменето за брз профит, Хемингвеј ја поставува и често ја потенцира сопствената посветеност на писателскиот занает. Често гладен, без пари, без греење и убава храна, тој продолжува да ја жртвува својата телесна и психичка благосостојба за да го зачува интегритетот и посветеноста кон музите. Целта на чинот на пишување не е да се создаде производ што ќе се продаде и кој сите ќе го почитуваат и ќе го фалат, туку да се пишува добро и точно и да се создаде автентично уметничко дело во духот на вистинската уметничка посветеност или, со зборовите на Валтер Пејтер, да се биде „маченик на стилот“. Сето тоа – барем во мемоарите – кулминира со објавувањето на неговиот прв успешен роман со кој се прославил, *Сонцејшо и повторно изгрева*.

Сепак, доколку се навратиме кон контекстот на претходно цитираниот извадок, расправјата со Фицџералд продолжува и во следното поглавје. И покрај тоа што во разговорот е во позиција на непознат, недоказан и неафирмиран писател, тој, сепак, си го прикажува своето помладо јас како *доминантно*, наспроти *доминираното* автор на *Големите Гејсби*. Овојпат Хемингвеј дополнително ни потенцира дека во дијалогот тој излегува како победник и дека успева да му го наметне сопственото мислење на соговорникот:

Се трудев да го натерам да ги напише своите приказни најдобро што може без да го измамам да следи некаква формула, како што ми објасни дека правел. „Веќе си напишал одличен роман“, му реков. „И не смееш да пишуваш блуткавости.“
„Романот не се продава“, рече тој. „Морам да пишувам приказни, и тоа приказни што ќе се продаваат.“

² Поистоветувањето на „лошото“ пишување со проституцијата е општо место, кое може да се пронајде на многу места во книжевноста на XIX и на XX век. Падот на Лисјен ди Рибампре во „Изгубени илузии“ на Балзак е сигнализирани преку истиот симбол; преминот на младиот поет од доменот на уметноста, пријателството и вистинските вредности кон новинарството, лицемерието и светот на парите се случува токму во будоарот на куртизаните глумици: „Лисјен во желба да се покаже пред толкуте угледни личности, ја напиша својата прва статија на кружниот стол на будоарот на Флорентина, при светлоста на розевите свеќи кои ги запали Матифа...“ (Балзак 1961: 339).

„Напиши ја најдобрата приказна што можеш и напиши ја најдобро што можеш.“
„Така ќе направам“, рече тој (Хемингвеј 2021: 134)³.

Победата на Хемингвеј во оваа дискусија очигледно е *симболичка*; неговиот триумф се однесува на идеи, а не на ствари. Тој успева да го убеди Фицџералд да пишува добро без да обрнува внимание на потенцијалниот профит и на популарноста што може да го извлече од своите дела; дека „подобро е добро име отколку големо богатство, и подобро е добра слава отколку сребро и злато“ (Книга Соломонови изреки 22:1). Сепак, доколку навлеземе подлабоко во аргументите на Хемингвеј, работите не се толку едноставни како што изгледаат на прв поглед. Зошто Фицџералд не би заработил од своите книги? Што е толку страшно во комерцијалната заработка и во општата популарност? Зошто писателот не би се однесувал кон својот занает како сите други производители, занаетчии и дарители на услуги, сите оние што работат, што создаваат нешто и што очекуваат нивниот труд да биде платен и почитуван? Зошто е името поважно од богатството?

Овие неколку прашања нè носат кон низа други прашања што неопходно мора да се одговорат доколку сакаме барем малку подобро да го разбереме светот на уметноста и на уметниците. Можеби првото и најважно прашање што треба да се постави е: за каква победа станува збор? Што постигнува точно Хемингвеј во дебатата со Фицџералд и зошто речиси интуитивно препознаваме дека тој има право кога го обвинува својот постар современик за книжевно „курвање“? Теоријата на Бурдје за книжевното поле може да ни даде неколку одговори на овие, на прв поглед, едноставни, но, во суштината, многу комплексни прашања.

3 Симболичкиот капитал и специфичната логика на книжевниот свет

Но, доколку писателот не треба да се грижи за тоа колку се продаваат неговите книги и колку тој самиот ќе заработи од нив; доколку дискусиите за авторските права се профани, а менувањето на уметничките текстови за да се задоволи вкусот на уредниците и на „пошироката маса“ е еднакво на најголем ерес, тогаш кон што поточно треба да се стреми писателот во својата уметничка кариера? Краткиот одговор на Бурдје во однос на ова прашање, одговор со кој ќе се занимаваме во продолжението на ова поглавје, е следниот: тие треба да се стремат кон акумулација на *симболички капитал* (*capital symbolique*). Книжевниците – барем оние што ги прифаќаат правилата на автономното поле – се стремат кон нешто, а тоа нешто не е економскиот профит. За таа цел Бурдје го враќа во циркулација концептот на капиталот, но притоа, значително мену-

³ Уште еден пример од сличен вид можеме да најдеме и во коментарот на Хемингвеј во однос на предната корица на *Големииот Гејсби*, која му се чини кичеста: „По еден или два дена од патувањето Скот ја донесе својата книга. Беше обложена со дречлива обвивка и се секавам дека се засрамив од насилството, лошиот вкус и лигавиот изглед на обвивката. Изгледаше како обвивка на книга од некој лош научнофантастичен роман. Скот ми рече да не судам по обвивката, дека намерно била таква поради некој билборд на автопат во Лонг Ајленд што бил важен за приказната. Рече дека првин му се допаднала обвивката, но сега веќе не ја сакал. Ја извадив за да ја прочитам книгата“ (Хемингвеј 2021: 130).

вајќи го значењето на овој збор. Како што ни е познато, овој збор ѝ припаѓа на економската сфера, а во критичката теорија е особено застапен кај Маркс и кај марксистите. Капитал, според Бурдје, претставува

акумулиран труд (во материјализирана или ‘инкорпорирана’, отелотворена форма), кој кога ќе се присвои на приватна, односно ексклузивна основа – од страна на агенти или група агенти – им овозможува да присвојуваат општествена енергија во форма на реифициран жив труд. Тој е *via insita*, сила впишана во објективни или во субјективни структури, но исто така, е и *lex insita*, принципот што ги втемелува иманентните регуларности на општествениот свет. Тој ги прави игрите на општеството – не исклучувајќи ги и економските игри – нешто повеќе од обични игри на среќа, кои во секој момент можат да нè наградат со чудо (Bourdieu 1986: 46).

Во текстот *Видови капитал* (од каде што е преземена оваа дефиниција), Бурдје најпрво образложува зошто го враќа овој поим полн со конотации во својата теорија; имено, тој смета дека е „невозможно да се разбере структурата и функционирањето на општествениот свет, освен ако повторно не се внесе капиталот во сите негови форми, а не само во формата признаена од економската теорија“. Економската теорија го толкува овој поим во духот на капиталистичката теорија и економија (почнувајќи од Адам Смит) и го редуцира „универзумот на размени на комерцијални размени“, кои се објективно и субјективно ориентирани кон максимизирање на економски профит. Наспроти оваа интерпретација – која е, очигледно, историски деривирана – сопоставени се другите форми на размени и се означени како „неекономски“ и „безинтересни“. Без тоа, сите практики во општеството – освен оние економските во потесната смисла на зборот – би биле само „обични игри“ (Bourdieu 1986: 46–47).⁴

Главно под влијание на социолошките теории на Марсел Мос и на Макс Вебер, но и на одредени записи на Езра Паунд и на Пол Валери,⁵ тој се обидува

⁴ Економската теорија, забележува Бурдје, ги темели своите заклучоци на капитализмот, односно признава само економија на практики втемелена на капитализмот; „и со тоа што го сведува универзумот на размени на трговски размени, кои се субјективно и објективно ориентирани кон максимизација на профит (економски), односно се втемелени на самоинтерес, имплицитно ги дефинира другите форми на размена како неекономски и, следствено, безинтересни“ (Bourdieu 1986: 46) Еден од коментаторите на Бурдје забележува дека тој се обидува да го реконтекстуализира поимот капитал од тесно економско-капиталистички рамки во пошироки антрополошки рамки, што понатаму би му овозможило да се занимава со различни видови културни трансакции и вреднувања (Moore 2008: 102). Во случајов за кој зборуваме, поимот капитал би послужил како алатка за објаснување на практиките во книжевниот и во уметничкиот свет. Бурдје прави детална анализа на полето на економијата – во потесна смисла на зборот – во делото *Општествениите структури на економијата*. (Bourdieu 2005)

⁵ Марсел Мос забележува дека, „ако некоја еквивалентна мотивација ги придвижува Тробријанците или некој американски поглавар и припадник на кланот на Адаман, или поттикнува великодушни Хиндуси, германски и келтски благородници да даваат подароци или да прават издатоци, тоа не е ладната рационалност на еден трговец, банкар или капиталист. Во овие цивилизации интересот постои, но на начин различен од оној во нашето време“ (Bourdieu 1992: 116). Долгот на Бурдје кон Мос најмногу се однесува на прочуениот есеј „Дарот“, во кој Мос зборува за некапиталистичките и предкапиталистичките принципи на размена, односно на економија. Што се однесува, пак, до Вебер, Бурдје се надоврзува на „економската етика“ на религиите, концепт што кореспондира со „логиката на практиката“ кај Бурдје и кој „укажува на практич-

ва, преку воведувањето на поимот симболички капитал – со сличните културен, општествен, научен капитал итн. – да ги објасни практиките што директно ѝ се спротивставуваат на економската логика, а кои, сепак, се раководени од законитости што се од економска, односно од трансакциска природа. Овие практики, иако се противат на прагматичното и на утилитарното размислување, сепак, се раководат според одредени закони и правила. Во светот на книжевноста и на културата владее „логиката на парадоксите“; тоа е свет што, спореден со капиталистичката економија и буржујските вредности, изгледа како светот од другата страна на огледалото во кој влегува Алиса на Луис Керол. Таму сè е испревртено и спротивно, антиекономски и нелогично. *Безинтересноста, престижноста и ошкатажувањето* се тие што го носат профитот. Симболичкиот капитал, забележува Бурдје, „треба да се разбере како економски или политички капитал, кој е одрекнат, наменски непрепознаен и, на тој начин, препознаен и легитимиран како ‘кредит’, кој во одредени околности, и секогаш на долга патека, гарантира ‘економски’ профит“. Во полето на книжевноста и на уметноста е важно да се направи име, да се стекне престиж, односно симболички капитал, преку „безинтересно“ однесување, интерес што е детерминиран наспроти желбата за економски профит, материјални добра или политичка моќ. Симболичкиот капитал се однесува на акумулиран престиж, слава, посветување или чест, втемелени на дијалектиката на знаењето (*connaissance*) и на препознавањето (*reconnaissance*) (Johnson 1993: 7).

Според Пјер Бурдје, во сите културни полиња, па така и во полето на книжевното производство, владее борба меѓу двата принципа на хиерархизација. Од едната страна се наоѓаат оние што сакаат да владеат законите на *волејта на моќта*, односно законите на економијата и на политиката, а од другата страна се оние што се залагаат за автономните закони на полето, *per se*. Првите се во потрага по економски капитал (профит) и политичка моќ, додека вторите се стремат кон што поголема акумулација на симболички капитал, што во контекстот на културата и на уметностите значи создавање и стекнување со признаено име, престиж или посветување (Bourdieu 1993: 40). Меѓу двете

ните импулси на дејствување, кои се втемелени на психолошките и на прагматичките контексти на религијата“ (Weber 1967: 267). Коренот на концептот на симболичкиот капитал може да се најде во идези од ваков вид: „Не идеи, туку материјални и идеални интереси директно го раководат однесувањето на луѓето. Сепак, многу често ‘светските слики’ што се креирани од ‘идеите’... ги детерминираат патеките во кои е истуркано дејствувањето според динамиката на интересот.“ Вебер смета дека „поради што“ и „за што“ се дејствува зависи од сликата на светот на агентот или на групата (Weber 1967: 280). Поимот капитал, исто така, наоѓа слична употреба во текстовите на одредени книжевници многу пред појавувањето на теориите на Бурдје. Пол Валери забележува дека, зад структурата на книжевниот свет стои т.н. „духовна економија“, раководена според стремежот за акумулирање „нематеријално богатство“, каде што културата претставува форма на „капитал“. Сличните феномени Хлебников ги става во контекст на „вербалниот пазар“, во кој и за кој се водат „невидливи војни“, а Гете, пак, зборува за „светски пазар на интелектуални добра“. Проблемот на капиталот и на пазарот на книжевните и на културните добра најдлабоко е теоретизиран во текстот на Валери *Слободајата на духот* (*La liberté de l'esprit*, 1939) и во книгата на Езра Паунд *АБВ на читањето* (*ABC of Reading*, 1960). Детална анализа на овие прашања, на претходниците на Бурдје во теоретизирањето на поимите на специфичната економија на културните добра, може да се пронајде во поглавјето *Принципиите на швейцарската историја на либерализацијата* во делото на Паскал Казанова *Швейцарска република на писмата* (*La république mondiale des lettres*, 1999) (Casanova 2004: 9–44).

групи ретко се воспоставува компромис. Во книжевното поле постојано се води оваа битка за наметнување на доминантниот модел на хиерархизација, бидејќи победникот во борбата – заедно со својот корпус вредности – ќе може да го определува обликот, границите и идеологијата на самото поле – накратко кажано, ќе ја има моќта да определи што точно ќе се смета за успех во дадената општествена сфера. Во случајот на книжевноста, борбата се однесува на моќта и на суверенитетот да се даде легитимната дефиниција на тоа што значи да се биде писател, или уметник, или поет.

Гледано од историска перспектива, победата на Хемингвеј ни се чини здраворазумска, бидејќи тој се надоврзува на веќе извојуваната автономија на книжевното поле – низа настани што, според Бурдје, се случиле некаде од средината, па сè до крајот на XIX век во Франција. Благодарение на различните, но сепак, слични во својот екстремно индивидуалистички и антибуржујски сензибилитет и систем на вредности, уметници какви што биле Шарл Бодлер, Гистав Флобер, Теодор де Банвиј, Жорис-Карл Уисманс, Жил Барбе Д'Орвији Леконт де Лил,⁶ Хемингвеј може да се повика на една традиција насочена кон труд „што е локализиран на антиподите на производството потчинето на моќните сили на пазарот“. Ова се автори што го оформиле уметничкиот занает, уметничкиот живот и неговите стремежи; и, најважно од сè, го мапирале позиционирањето на книжевноста (уметничкото поле) во рамките на полето на моќта, односно на пошироката општествена стварност (Bourdieu 1995: 62). Карактеристично за оваа нова група луѓе – меѓу која Хемингвеј сака да го локализира своето помладо јас – е што создава сопствен пазар со сопствени вредности, вредности што на остатокот од општеството му изгледаат наспроти здравиот разум. Бурдје забележува дека

книжевното и уметничко поле се конституирале како такви во сооднос и наспроти 'буржујскиот свет', свет што како никогаш дотогаш грубо ги наметнува своите вредности и претензии за да ги контролира инструментите на легитимација, и во доменот на уметноста и во доменот на литературата, и преку печатот и оние што му служат сега се стреми да наметне деградирана и деградирачка дефиниција на културното производство (Bourdieu 1995: 58–59).

Наспроти „деградираната и деградирачката дефиниција на културното производство“, поборниците на автономијата на книжевноста издејствувале „расцеп со обичниот свет, кој е неделиво поврзан со конституирањето на светот на уметноста како посебен свет, како империја внатре во империја“ (Bourdieu 1995: 58–59).

⁶ Француските писатели се можеби првите „маченици на стилот“ во историјата, но во текот на XIX век и другите националности од Западна и од Средна Европа развиваат своја хагиографска традиција. Повеќе за автономијата на книжевното поле во Англија во книгата *Култура и описување* (поглавјето *Романтичниот уметник*) на Рејмонд Вилијамс (Williams 1960), за германското и австриското книжевно поле во *Хуго фон Хофманштајл и неговото време* на Херман Брох (Broch 1984) и во есејот на Герг Лукач *Буржоаскиот начин на животи и уметноста заради уметноста: Теодор Шторм во книгата Душа и форма* (Lukacs 1974: 55–78). А, за специфичното влијание на Франција, а особено на Париз, за автономизацијата на книжевните полиња во другите земји, кај Паскал Казанова: *Во светската република на литературата* (Casanova 2004), но и во: *Семјел Бекеј: Анајмоја на книжевна револуција* (Casanova 2006).

Повторно, според Бурдје „степенот на автономија на едно поле на културното производство се открива според тоа колку принципот на надворешна хиерархизација му е субординиран на принципот на внатрешна хиерархизација“ (Bourdieu 1995: 217). Тоа значи дека „победата“ на Хемингвеј во дискусијата со Фицџералд, всушност, ја сугерира извојуваната битка на *ларпурлартиистиците* во историската борба со буржоазијата и со капиталистичката економија, секако не целосно, но барем во симболички рамки. Од тие причини нам ни изгледа анахроно, па дури и вулгарно, кога читаме како осумнаесеттовековниот поет и есеист Семјуел Џонсон забележува дека неговата „мотивација за тоа“ – мислејќи на пишувањето – „не е ниту љубов ниту копнеж за слава, туку недостиг на пари, што е единствениот мотив за пишување со кој јас сум запознаен“ или, пак, кога Пол Џонсон ни раскажува – со забележителен потсмев – дека на една од нивните први средби во 1949 г. Сартр и Хемингвеј дискутирале само за авторски права и авторски хонорари, без воопшто да зборуваат за идеи или за уметнички техники, како што им прилега на големите уметници (Saunders 1964: 116; Johnson 1988: 250). И двата примера, барем нам, од оваа точка во историјата, ни изгледаат како типични примери за *mauvaise foi*: неавтентично и несоодветно однесување на тројца големи писатели, надвор од сликите и идеалите што ние ги имаме за луѓето од „тој вид“. Едноставно, нешто во нас, во нашите категоријални схеми преку кои ја перципираме општествената стварност, ни вели дека однесувањето на Фицџералд, на д-р Џонсон, на Сартр и на вториот Хемингвеј, е несоодветно. Уметниците не зборуваат за пари, тие зборуваат за идеи. Тоа е нешто што ни кажува како да се чувствуваме за уметничкиот свет; токму тој перцептивен апарат – длабоко забарикадиран во културата на западниот свет, веќе трансформиран во *doxa* – е производ на симболичката револуција на ларпурлартистите. Станува збор за низа идеи и перцепции, па дури и една цела *структура на чувствување*, која ја прифаќаме предрефлективно, интуитивно, без размислување.

4 „Уметноста е долга, времето – кусо“: симболичкиот капитал во полето на книжевноста

Кој одредува што е симболички капитал, а што не е? Во однос на економскиот, регуларен капитал, работата е очигледна: тој се раководи според логиката на пазарот и според капиталистичката економија. Со тоа се занимаваат берзите, банките и економистите. Од каде, пак, потекнува формата и значењето на симболичкиот капитал? Кои се берзите, банките и економистите на книжевноста? Бурдје во едно интервју концизно забележува дека „капиталот не постои и не функционира, освен во однос на полето“ (Bourdieu 1992: 101). Со други зборови, капиталот е производ на истата таа историска генеза и формација што го создала и книжевното поле; тој може да се смета, иако Бурдје не го употребува овој термин, за епифеномен на полето на книжевноста. Симболичкиот капитал во светот на книжевноста и на книжевниците е производ на историската генеза што го создала ова специфично поле; но, исто така, книжевниот престиж, создавањето име и уметничкото посветување единствено имаат вредност како економска валута во рамките на полето. Следствено, тој

се поставува наспроти економската логика на капиталистичкиот пазар и буржујските вредности; неговото постоење и форма мора да се бара меѓу индивидуалците и институциите што крваво ја извојувале автономијата на полето. Значи, полињата се тие што го произведуваат симболичкиот капитал; исто така, тие ја регулираат неговата распределба и дистрибуцијата меѓу агентите и институциите во полето: каде што е полето, таму ќе биде и симболичкиот капитал. Вака формулирано, преку техничкиот јазик и стручната терминологија на Бурдје, сето ова можеби звучи апстрактно, но уште неколку примери ќе ја направат работата значително појасна.

Животот на Шарл Бодлер, неговите одлуки со текот на времето, станале еден од репрезентативните обрасци за уметничкиот хабитус во полето на книжевноста – хабитусот и полето во процесот на постанувањето – и затоа тој станал, според фразата на Емерсон, „репрезентативен уметник“; херојски образец за сите други агенти и институции во полето на книжевноста. Можеби, доколку погледнеме во неговиот живот и одлуки, појасно ќе откриеме што значи конкретно симболичкиот капитал; и, што е уште поважно, која е неговата форма и како можеме да го препознаеме.

Имено, она што го прави Бодлер специфичен е тоа што тој ги одбил речиси сите буржујски норми во етичка и во политичка смисла: одбил да стапи во брак, одбил да има кариера во некоја од респектибилните институции, како што се очекувало од него, одбил да живее угледен општествен живот, подлегнал на алкохолот, дрогата и сексуалниот промискуитет. Тој бил, исто така, негаторски настроен и во поглед на уметничкото творештво. Во времето кога во Франција се развивало комерцијалното книжевно производство, а издавачката културна индустрија доживувала процут, тој одбил да ја издаде својата поетска збирка *Цвеќињата на злојто* во некоја од поголемите издавачки куќи, какви што биле *Ашеј* (Hachette), *Леви* (Levy) и *Ларус* (Larousse), и се одлучил за малиот и помалку познат издавач *Пуле-Маласи* (Poulet-Malassis), чии изданија биле влијателни и многу фреквентни меѓу авангардните уметници и во кафулињата во кои тие престојувале. И покрај тоа што знаел дека може да добие повеќе пари и подобра дистрибуција од издавач како Мишел Леви, тој токму затоа, бидејќи бил исплашен од потенцијалната масовна дистрибуција на неговата збирка, се одлучил за мал издавач – издавач што истовремено се борел за младите поети и за младата поезија, и кој целосно се идентификувал со намерите и со целите на авторите од класата на Бодлер. Наспроти комерцијалната заработка и потенцијалното општествено влијание, тој се одлучува за идеалите на *ларјурларјизмој*, за уметничката аскеза, за престижот и почитта од своите колеги творци⁷ (Bourdieu 1995: 67).

Бодлер речиси буквално ја остварува теоријата на Бурдје: тој се стремел кон добивање профит од безинтересноста: одбрал мала издавачка куќа, ја стопирал широка дистрибуција на својата книга, а, згора на сè, бил „идеален“ пример за антибуржујски живот. Неговите одлуки јасно илустрираат дека

⁷ Во својата монографија посветена на Бодлер, Сартр ги цитира следниве негови искази, кои ја потенцираат неговата спротивставеност на конвенционалните норми на буржујската етика на и капиталистичката економија: „Да се биде корисен секогаш ми изгледаше како нешто особено одвратно“; или: „Животот... има само една вистинска привлечност – привлечноста на коцката. Но, што ако сме целосно индиферентни во однос на победата или на поразот?“ (Sartre 1967: 30–31)

она што е важно во полето на книжевноста и на уметноста е да се направи име, да се стекне престиж, односно симболички капитал, преку практиката на безинтересноста, односно интерес во незаинтересираноста (Bourdieu 1993: 75). Писателот, значи, постои и се дефинира *a contrario* буржујските вредности, какви што се признанијата, богатството, титулите, поседите, сопругите и општествената респектабилност. „Култот на безинтересноста е принципот на изненадувачкото свртување, кое ја претвора сиромаштијата во одбиени богатства, односно во духовни богатства“, забележува Бурдје. „Најсиромашниот од интелектуалните проекти вреди богатство, богатство што е жртвувано поради него“ (Bourdieu 1995: 28). Токму ова целосно одбивање на економскиот принцип и на буржујското *comme il faut* може да се забележи во овој веќе култен и хагиографски исказ на Флобер:

Ние сме работници на луксузот. Никој не е доволно богат за да ни плати. Ако сакаш да заработиш со своето перо, мораш да се занимаваш со новинарство, серијали или театар. *Бовари* ми донесе 300 франци, кои морав да ги издржам, и никогаш нема да заработам ниеден цент од неа. Во моментот можам да си ја платам хартијата, но не и порачките, патувањата и книгите што ми се потребни за мојата работа; и, на крајот, сето тоа е во ред (или се преправам дека е во ред), бидејќи не гледам никаква врска меѓу монета од пет франци и една идеја. Мораш да ја сакаш уметноста поради самата уметност, инаку и најскромната работа вреди повеќе (Bourdieu 1995: 45).

Оваа револуција на антиекономизам, на антиекономска економија, која ја прават Бодлер и Парнасовците во поезијата, а Флобер во романот, го дефинира образецот, односно хабитусот на секој потенцијален инициран во полето на уметноста. Да се успее, но не и да се заработи; да се стекне престиж, но не и да се биде познат. Во овој парадоксален, испревртен свет, уметникот може да триумфира единствено на симболичко рамниште; секој пораз на економско рамниште, секоја беспарица, глад и исвиркување – колку и да се краткорочни – на долга патека носат престиж и посветување. Леконт де Лил, на пример, во брзиот успех и добрата заработка гледал симптом и „знак на интелектуална инфериорност“ (Bourdieu 1995: 83). Симболичката револуција што ја прават уметниците од таа генерација имала цел да го нивелира капиталистичкиот пазар. Кога тие, како Флобер, велат дека уметничкото дело нема цена, тие, всушност, сакаат да кажат дека тоа нема комерцијална вредност; не само дека нема цена туку и дека не постои комерцијален пазар што ќе ја квантифицива нивната вредност. Единствено во овој контекст може да се разберат сите примери што ги посочивме: од аскетата на Хемингвеј (*Гладниша беше добра вежба*, гласи еден од насловите на поглавјата во *Подвижна ѓозба*) и неговите дидактички полемики со Фиццerald, до животот на Бодлер и исказите на Флобер.⁸

⁸ Сартр – кому Бурдје му должи многу во своите теории – во *Што е литературатура* децидно забележува дека „не постои уметност, освен за другите и од нив“. Единственото прашање, кога онтологијата на творештвото е вака јасно поставена, е дали да се пишува за уметнички престиж и за мала, елитна група специјалисти или, пак, да се пишува за пари и за општоприфатена слава. Одговорот на уметниците од таборот на „автономијата“ е очигледен и Сартр повторно тоа јасно го артикулира кога вели – за групата на ларпурлартистите и нивните наследници – „за сегашноста, писателот се потпира на група специјалисти; што се однесува до минатото, склу-

Кога работите ќе се постават на овој начин, можеме да забележиме дека постојат три спротивставени принципи на легитимност, принципи што произлегуваат од соодносот на автономното книжевно поле со пошироката општествена стварност и, следствено, на перцепциите и на вредностите на агентите: дали тие ги прифаќаат или не ги прифаќаат автономните закони на книжевната продукција. 1. Специфичниот принцип на легитимитет што го доделуваат самите создавачи и кој произлегува од специфичната логика и закони на автономното поле; тој единствено може да биде доделен ендогамно, внатре во фелата, кога еден писател, или поет, или естетски насочен критичар ќе прогласи друг писател за легитимен уметник. Тука се, исто така, и низата институции и чинители што го поседуваат авторитетот за „посветување“ на книжевниците и нивните дела: универзитетите, издавачките куќи, книжевните награди, книжевните критичари, преведувачите, теоретичарите на книжевност итн. Накратко кажано, сите оние што се приклонуваат на алтернативниот – автономен – пазар на светот на книжевноста. 2. Легитимитет доделен според „буржујскиот“ вкус, кој произлегува од доминантните класи и институции, како, на пример, од салоните, или од државните и од академските признанија, кои судат според неодвојливата комбинација на етика и естетика. 3. Популарна легитимност, од публиката, во овој случај од масовната публика, од популарниот вкус, од комерцијалното мерило итн. Последните два извора на легитимитет се егзогамни, бидејќи го наоѓаат своето потекло во фактори надвор од специфичната логика на автономното книжевно поле (Bourdieu 1993: 50–51). Според оваа тројна поделба на изворите на легитимност, може да забележиме дека само првата, а делумно и втората, се темелат на акумулација на симболички капитал. Само првата легитимност, гледана во чиста форма, се темели на специфичната логика и на вредностите на книжевното поле. Со други зборови, симболичкиот капитал може да произлезе само од автономното поле. Или, кажано уште појасно, само мислењето на еден поет или романсиер, само мислењето на еден уметник, го има потенцијалот да создаде и да распредели симболички капитал. Сè друго произлегува од хетерономните фактори, без разлика дали станува збор за политиката или за економијата.⁹

Има уште една работа поврзана со симболичкиот капитал што мора да се потенцира. Имено, иако тој се создава и се акумулира со негирање на економската стварност, односно со трансупстанцијација на сè што е вулгарно, материјално и корисно, тој процес може да биде и реверзибилен. Многу често симболич-

чил мистичен пакт со возвишените мртви; а, за иднината, се послужил со митот за славата“. Додека е жив писателот, може да „профитира“ единствено од почитта што ја добива од „истите како него“, а неговиот поглед е свртен кон иднината, кон подобрите времиња, кога неговото мачеништво ќе се препознае и (можеби) конечно ќе се материјализира во поширока почит, па дури и материјална заработка (Sartre 1988: 52, 115–116).

⁹ Милан Кундера во романот *Животој е на друго место*, во една парантетична и сатирична забелешка, одлично ја сумира поставеноста на нештата во полето на книжевноста: „(Патем, да наведеме дека кога некој поет за друг ќе рече дека е поет, тоа не е исто како кога за инженерот велиме дека е инженер или за селанецот дека е селанец, бидејќи селанец е оној што ја обработува земјата, додека поет не е оној што пишува стихови, туку оној – да се сетиме на овој збор – кој е избран да ги пишува и само поет може со сигурност кај некој друг поет да го препознае овој допир на милоста, бидејќи – да се сетиме на она писмо на Рембо – сите поети се браќа и само брат кај брат може да го препознае тајниот знак на семејството)“ (Кундера 2020: 283–284).

киот капитал знае да му донесе економски профит на доследниот и способен агент. На тој начин, кругот повторно се затвора. Примерот на Хемингвеј е многу подобен, бидејќи по раните маки и сиромаштијата, тој доживува огромен економски профит од своите книги и раскази. На опозицијата меѓу економскиот и симболичкиот капитал кореспондираат (хомологни се) уште неколку бинарности: хетерономија – автономија (за која веќе зборувавме), бестселер – класик, писател – новинар, производство со голем опсег – производство со мал опсег итн. (Bourdieu 1995: 147). На тој начин се потврдува поука од стихот на Бодлер од песната *Лоша среќа*, стих што може да претставува водечко мото или максима на ларпурлартистите и на автономниот пол на полето на книжевноста: „Уметноста е долга, времето – кусо“ (Бодлер 2013: 27).¹⁰

Заклучок

Каков заклучок или какви заклучоци можат да се извлечат од овој труд, кој почна со дискусија меѓу Хемингвеј и Фицџералд за природата на пишувањето, а заврши со трансформацијата на симболичкиот капитал во економски капитал? Кратка рекапитулација на кажаното во овој труд ќе ни помогне да извлечеме некои заклучоци.

Го почнавме овој труд со дискусијата меѓу Ернест Хемингвеј и Фицџералд за природата на пишувањето, за прашањето *за кого и како треба* да се пишува. Во дискусијата, како што ни е пренесена во *Подвижна ѓозба*, Хемингвеј се поставува себеси како горд победник, а го претставува Фицџералд како посрамен губитник – губитник што знае дека е на погрешната страна, кој има огромно гризење на совеста, но кој никако не може да си помогне поради не-

¹⁰ Сепак, останува проблемот на преживувањето на раните години, пред симболичкиот капитал да созрее и да се „врати“ во првобитната, материјална сопственост. Тоа прави одредени агенти да бидат неподобни за овој уметнички живот, бидејќи преземањето ризици и капацитетот да се издржи без економски профит на кратка патека, односно живеењето аскетски/уметнички живот „во најголем дел зависи од поседувањето значителен економски и симболички капитал“. Тој почетен и базичен економски капитал овозможува слобода од економската неопходност. Бурдје емпириски забележува дека приватните примања се најдобра замена за платата. Исто така, тој посочува дека обично оние најбогатите со економски, културен и општествен капитал, се и оние што први одат кон нови позиции (Bourdieu 1995: 261–262). Кај сите оние што го „измислиле“ автономното поле на уметноста постои сличност во општествената траекторија, слично во материјалната, општествената и културната поставеност што не може да се заобиколи: „Флобер и Фроментин се синови на важни провинциски доктори, Бује е, исто така, син на провинциски доктор, Бодлер е син на високопозициониран чиновник, а посинок на генерал, Леконт де Лил е син на плантажер, а Вилие доаѓа од многу старо и древно благородничко семејство, додека Теодор де Банвиј, Барбе Д’Орвији и Браќата Гонкур се од мали провинциски благороднички семејства. Исто така, речиси сите, барем во еден период од животот, биле правници (Bourdieu 1995: 86). Сите имале сличен почеток, сличен базичен економски и културен капитал. ‘Флобер’, му рекол Готје на Фејдо, ‘беше попаметен од нас... Тој беше доволно интелегентен да се роди на овој свет со доволно наследство, нешто што е апсолутно неопходно за секој што сака да се занимава со уметност“ (Bourdieu 1995: 84). Од друга страна, оние што немале среќа да имаат таква квалитетна и сигурна материјална основа, морале да се занимаваат со работи слични, блиски до книжевноста. „Ако сакаш да заработиш со своето перо, мораш да се занимаваш со новинарство, серијали или театар“, забележува Флобер во цитатот што го дадовме погоре во целост. Теофил Готје, на пример, како и многу други писатели – вклучувајќи го и младиот Хемингвеј – морал да се занимава со новинарство и да пишува театарски рецензии за да преживее.

достигот на волја и поради желбата да се збогати и да биде познат и успешен. Оваа дискусија нè одведе кон прашањето што природно се наметна: доколку *вистинскиот* писател не треба да пишува за економски профит и за општа слава, за кого треба да пишува? Кон акумулација на каков капитал – доколку економскиот не му е достапен – треба да се стреми? Во овој труд понудивме еден од можните одговори на ова тешко прашање, кое веќе подолго време ги мачи и писателите и проучувачите на книжевноста: одговорот на Пјер Бурдје и неговата теза за симболичкиот капитал и автономното книжевно поле. Во вториот и третиот дел од трудот го изложивме неговото преосмислување на концептот на капиталот како централна теоретска алатка за објаснување на логиката на практиката во книжевното поле.

Бурдје смета дека во автономните полиња во рамките на општествената стварност – какво што е полето на книжевноста – агентите се стремат (или треба да се стремат) кон акумулација на симболички капитал – име, престиж или уметничка слава. Симболичкиот капитал во рамките на полето на книжевноста, според Бурдје, се конципира во директна спротивност со економскиот капитал во буржујското, капиталистичко општество. Поради извојуваната победа на низа книжевници во XIX век, агенти што успеале да го создадат полето на книжевноста со свои сопствени правила, логика и економија, победата на Хемингвеј во дискусијата со Фицџералд денес ни изгледа сосем логична. Во логиката на ова поле економскиот профит не само што не е приоритет туку е и извор на срам и на нечесност. Во овој труд се обидовме да покажеме најмалку две работи: да објасниме каква е природата на симболичкиот капитал во книжевноста и како функционира тој; и да ја објасниме неговата генеза и потекло, како и да одговориме кој воопшто определил што ќе биде симболички капитал и како ќе се акумулира.

Кога работите ќе се постават на овој начин, може да се извлечат неколку навистина важни заклучоци. Полето на книжевноста, интеракциите на уметниците и нивните одлуки не се збир од хаотични и неповрзани однесувања што не можат да се објаснат. Многу често на уметничкиот свет му припишуваме мистични квалитети; работите што се случуваат во него ги карактеризираме како мистериозни и необјасниви. Од друга страна, ова исто толку често го анализираме и како само уште една обична практика во рамките на пошироката општествена стварност. Теоријата на Бурдје за логиката на книжевната практика и за симболичкиот капитал ни дава јасен и елегантен излез од оваа погубна бинарна опозиција. Од една страна, го отргнува велот на мистеријата од светот на книжевноста и покажува дека станува збор за свет кој може да се разбере и да се анализира со рационални и научни алатки. Од друга страна, пак, ја задржува неговата посебност. Историската перспектива јасно ни посочува дека светот на книжевноста се конципира наспроти општиот модел на капиталистичката економија ориентирана кон профит, како и на буржујската етика; токму затоа вредноста и видот на капиталот што вреди во овој свет мора да се определи, исто така, во спротивност со таа економија и со таа етика. Од овие причини, теоријата на Бурдје се наметнува како значаен придонес за проучување на книжевноста и на светот на книжевноста.

Библиографија

- Bourdieu, P., Johnson, R. (ed.). (1993). *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In Richardson, J.E., (ed). *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*, 41-58. Chicago: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1995). *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P., Wacquant, L.J.D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Broch, H., *Hugo von Hofmannsthal and His Time: The European Imagination, 1860-1920*. (1984). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Casanova, P. (2006). *Samuel Beckett: Anatomy of a Literary Revolution*. London and New York: Verso.
- Casanova, P. (2004). *The World Republic of Letters*. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Johnson, R. (1993). Pierre Bourdieu on Art, Literature and Culture (Editor's Introduction). In Bourdieu, P. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature* 1-25. New York: Columbia University Press.
- Lukacs, G. (1974). *Soul and Form*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Moore, R. (2008). Capital. In Grenfell, M.(ed). *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, 101-118. Durham: Acumen Publishing Limited.
- Sartre, J.P. (1988). *“What is Literature” and Other Essays*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Sartre, J.P. (1967). *Baudelaire*. New York: A New Direction Paperback.
- Weber, M., Gerth, H.H. and Mills Wright, C. (eds.). (1967). *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Williams, R. (1960). *Culture and Society: 1780-1950*. New York: Anchor Books.
- Балзак, О. (1961). *Изгубени илузии*. Београд: Просвета. [Balzak, O. (1961). *Izgubeni iluzii*. Belgrad: Prosveta.]
- Бодлер, Ш. (2013). *Цвеќиња на злото*. Скопје: Магор. [Bodler, Š. (2013). *Cvekinja na zloto*. Skorje: Magor.]
- Кундера, М. (2020). *Животој е на оруѓо месито*. Скопје: Арс Ламина. [Kundera, M. (2020). *Životot e na drugo mesto*. Skorje: Ars Lamina.]
- Хемингвеј, Е. (2021). *Подвижна ѓозба*. Скопје: Арс Ламина. [Hemingvej, E. (2021). *Podvižna gozba*. Skorje: Ars Lamina.]

ПОПУЛАРНАТА КУЛТУРА И ДЕКОДИРАЊЕТО НА РОДОВИТЕ СТЕРЕОТИПИ

Ана Јовковска
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
ana_jovkovska@yahoo.com

Текстот ги проблематизира културата како поле за судир на значењата, кодирањето и декодирањето на родовите стереотипи во популарната култура и различните перспективи што го иницираат критичкиот потенцијал на консументите на културните продукти во препознавањето на субверзивните пораки низ претставувањето на жената во популарната култура. Трудот се занимава со интеракцијата меѓу текстот, значењето, контекстот, реципиентот и дискурсот. Оттука, во обид да се избегне бинараната позиција на машко-женските позиции и патријархалните модели, клучно е препознавањето на проблематичната родова претстава на жената во популарната култура, која, всушност, ги потхранува нормираните родови улоги во општеството, кои водат до сексизам и до дискриминација. Низ оваа анализа ќе се обидеме да заклучиме дека производството на значењата се протега далеку пошироко низ процесите на продукција, размена и репродукција на културата.

Клучни зборови: култура, популарна култура, род, културолошки студии, репрезентација, женски жанрови, кодирање, декодирање

POPULAR CULTURE AND DECODING GENDER STEREOTYPES

Ana Jovkovska
Ss Cyril and Methodius University, Skopje
ana_jovkovska@yahoo.com

The text problematizes culture as a field of conflict of meanings, coding and decoding gender stereotypes in popular culture and different perspectives that initiate the critical potential of consumers of cultural products in recognizing subversive messages through representation of women in popular culture. The paper deals with the interaction between the text, the meaning, the context, the recipient and the discourse. Consequently, in an attempt to avoid the binary position of male-female relations and patriarchal models, it is crucial to recognize the problematic gender representation of women in popular culture which, in fact, nurtures normative gender roles in society that lead to sexism and discrimination. Through this analysis we will try to conclude that the production of meanings extends far beyond the processes of production, exchange and reproduction of culture.

Keywords: culture, popular culture, gender, cultural studies, representation, female genres, coding, decoding

1 Општествената и семантичката сложеност на културата

„Што сè влегува под чадорот на зборот култура? Од симболи и означувачки практики до обичаи и ритуали, од фризура на групата *Абба*, *Биџлси* и *Секс џисџолс*, па сè до потрагата по идентитетот, миграциските политики, артивизмот како симбиоза од уметност и активизам, културните политики, слободата“ (Јовковска, 2020: 7). Културата е длабоко навлезена во сите пори на секојдневниот живот и нејзината сложеност ја плете пајаковата мрежа на општеството низ која човекот се фаќа заробен и ослободен, истовремено. Размислувајќи за семантичката сложеност на зборот култура, неизбежно е да започнеме од еден од пионерите во одредувањето на поимот *култура* во културолошките студии, Рејмонд Вилијамс (Raymond Williams), кој вели дека „културата е еден од двата или трите најсложени зборови во англискиот јазик и култура е севкупниот начин на живот, преживеаното искуство“ (Анастасова, 2012: 32). Рејмонд Вилијамс започнал да работи на дефинирањето на овој поим при крајот на педесеттите години, по објавувањето на својата книга *Култура и ојшџесџиво*, каде што клучен е текстот *Култураџиџа е обична (Culture is ordinary)*, првпат објавен во 1958 година. Низ своите истражувања тој лоцира три активни категории на употреба на културата: општ процес на интелектуален, духовен и естетички напредок; посебен начин на живот на луѓето, на заедниците или на човештвото во целина; и делата на интелектуалните и уметничките дејности. Во јадрото на неговата теорија се наоѓа *сџрукџураџиџа на чувсџивувањето*, што реферира на културата како искуство кое е проживеано и обликувано во одреден простор и време. Меѓу позначајните дефиниции за културата е и онаа на Тери Иглтон (Terry Eagleton), еден од најпознатите британски книжевни теоретичари, кој смета дека „никогаш не е возможно да се освести културата докрај, зашто никогаш не е довршена докрај, и дека колку што губи на возвишеност, културата, всушност, добива на употребливост“ (Иглтон, 1967: 43).

Имено, напуштајќи ги елитистичките поимања и конзервативните дефиниции, културата се демократизира, почнува да се разгледува низ различни комплексни односи во еден поширок социјален и политички контекст и станува поле за судир на значењата. На таа линија е и тврдењето на Џон Хартли (John Hartley), кој смета дека културата не е еднозначна, дека терминот е *мулџидискурзивен*, што би значело дека може да биде ангажиран во различни дискурси. Ова упатува на тоа дека дискурсите низ кои културата се формира и се толкува се различни – од национализмот, марксизмот, феминизмот, културолошките студии, книжевната критика, па сè до дискурсот на модата и шоу-бизнисот. Оттаму се изведува и дефиницијата за *култураџиџа* (или можеби, поточно, за *култураџиџе*) како дискурзивна творба, чии значења се мобилизираат зависно од контекстот во кој е употребена. Од мноштвото обиди културата да се стави во некаква теориска рамка, најрелевантна за овој труд се чини сугестијата на Ричард Џонсон (Richard Johnson) дека „не ни се потребни дефиниции или кодификации, туку насоки за натамошни трансформации“ (Џонсон цитиран од Анастасова, 2012: 49). Токму затоа, овој труд ќе биде обид за преиспитување и трансформација на различните претстави на жената во популарната култура.

Покрај критичките промислувања за жената во современата популарна култура и потребата да се потенцира и да се осуди врската на родовите улоги со супермаркет-културата, ќе се обидеме да ги пронајдеме и можните поинакви значења, и низ процесите на кодификација и декодификација на симболичките значења во медиумските и во книжевните текстови, да фрлиме постфеминистичко светло.

Современата популарна култура е детално истражувана во рамките на културолошките студии што се занимаваат со релациите кои се создаваат низ културните практики под чија широка капа влегуваат: дневните весници, списанијата и магазините, рекламите, ТВ-емисиите и сериите, популарната литература, музиката, модата, филмот и друго. Тука повторно би се повикале на Рејмонд Вилијамс и неговото поимање на популарната култура во рамките на британските културолошки студии, а тоа е дека, кога ќе се каже популарна култура, всушност, се мисли на секојдневната култура на живеењето. Ако е популарно на што им се допаѓа на поголем број луѓе, тогаш „популарната култура е како другост на високата култура, како култура на отпорот кон моќта и кон доминацијата“ (Вилијамс, 1981: 7). Во книгата *Современа популарна култура – теорија, културни ситуации, женска популарна култура*, публикувана во 2012 година, Сенка Анастасова пишува за етимологијата на поимот *популарна култура*, кој потекнува од латинскиот поим *popularis*, со што се означува она кое им припаѓа на поширок број луѓе, она што е познато, што е предмет на симпатии и широко омилено. „Еден од најпопуларните митови за популарната култура е оној за нејзината лесна пристапност, народност, за нејзината блискост со популарниот вкус и со масовната публика, остварена од педесеттите години па наваму преку огласување, филм, телевизија“ (Анастасова, 2012: 124).

Имено, двојна е перцепцијата за популарната култура низ теориите, кои, од една страна, ја сметаат како облик на забава, а, од друга страна, како феномен низ кој се кршат комплексните прашања за моќта, родот, класата, расата, генерацијата. Реферирајќи на овие категории, неизбежно е да ги поткопаеме нивните релации со нееднаквоста и неправдата, или, со други зборови, анализирајќи ја популарната култура низ различните форми и контексти, ние, всушност, длабоко задираме во политички прашања. Пишувајќи за популарната култура ја преиспитуваме и нејзината опасна врска со комерцијализацијата и пазарната логика, во чие содејство, всушност, се формира простор за манипулација и индоктринација. Кога станува збор за политичките прекршувања во културата, клучно е Марксовото влијание на културолошките студии, кое тргнува од претпоставките дека културата подразбира моќ и дека таа помага во создавањето на нееднаквоста на поединците и на општествените групи. Културата се исцртува како засолниште на општествените разлики и судири и во тезите на Стјуарт Хол (Stuart Hall), еден од основачите на Бирмингемскиот центар за современи истражувања во културата и еден од најважните претставници на современите културолошки студии. Хол смета дека судирот се одвива континуирано, што го прави полето на културата еден вид бојно поле. Тоа одлично го парафразираат Лорета Георгиевска-Јаковлева и Ана Мартиноска во своите научни предавања, велејќи дека „на една страна се наоѓа културата на блокот

што поседува моќ, блокот кој често зборува ‘во име на народот’ и кој знае што е најдобро за тој народ (тука се гледа пасивен елемент со којшто се сака подобро да се владее), а на другата страна е културата на исклучените и потти-снатите, безгласните и маргинализираните, начин на живот на кој се однесува категоријата популарна култура“ (Георгиевска-Јаковлева, Мартиноска, Не-објавена скрипта по предметот Вовед во културолошките студии). Конечно, она што е важно е можноста низ популарната култура да зборуваме за борба-та, за судирите и за тензијата со која им се спротивставуваме на доминантните културни образци, онака како што Хол укажува дека популарната култура е наклонета кон диво осцилирање меѓу два алтернативни пола: дијалектика на согласноста и дијалектика на отпорот. Динамичните релации на моќта нас-проти подреденоста се рефлектираат и низ родовите перцепции што ќе ги ис-тражуваме во рамките на медиумската и на книжевната репрезентација.

Во бројните анализи за популарната култура, еден од најважните теоре-тичари за медиумската култура, Даглас Келнер (Douglas Kellner), прави дис-тинкција меѓу терминот популарна култура, кој е посвојствен за британските културолошки студии, и терминот масовна култура за американските кул-туролошки студии. Јасно е дека „масовната култура се однесува на масовните медиуми на комуникација“ (Kellner, 2004: 56). Според него, разликата меѓу културата и комуникацијата е произволна, ригидна и би требало да се отфрли. Популарната култура, пак, во Бирмингемската школа најмногу се совпаѓа со *медиумската култура* или, како што вели Анастасова, „ако народната култура го претставува изворното народно творештво, ако популарната култура е кул-турата која се шири преку средствата за масовна комуникација, тогаш масов-ната култура, во строга смисла на зборот би била *сериска култура*, култура ‘на лента’, непрекинато создавана во голем тираж, без своја изразена автохтона, индивидуална уметничка структура“ (Анастасова, 2012: 132). На овие теми пишува францускиот социолог и антрополог Пјер Бурдје (Pierre Bourdieu), кој смета дека „културните дистинкции секогаш се употребуваат со цел да ги поддржат класните дистинкции, бидејќи вкусот е секогаш длабоко идеолош-ка категорија, вкусот функционира како маркер на класата“ (Bourdieu, 2006: 5). Како еден од најзначајните претставници на француските културолошки студии, Бурдје, всушност, ги разгледува комплексните врски на борбата за со-цијална моќ и употребата на културните производи од различни социјални групи. Овие тези нè носат до различни толкувања на популарната култура, прво, како култура што е во тесна врска со капиталистичката челюст, создава-на за профит и идеолошка манипулација; второ, дека популарната културата изникнува одоздола и ѝ пркоси на класната хиерархија, како контрапункт на високата, елитна култура. Имено, ако е популарната култура автентична, на-родна култура, која го претставува гласот на народот „и ако постмодернизмот ја смета културата за отворен судир, наместо имагинарно помирување, се на-метнува прашањето дали популарната култура која е во дослук со секој пое-динец, отворена и социјално ангажирана, истовремено може да биде и суб-верзивна? Таквата култура би ја нарекле *културна џерила*, наспроти културата со големо *K*, скриена зад обландите на елитизмот и институциите, во суштина и самата слугинка на економската логика и профитот“ (Јовковска, 2020: 7).

Несомнено, популарната култура е исклучително важна за репродукција на хегемонијата, а значајно толкување за хегемонијата како облик на културна контрола дава италијанскиот филозоф и политиколог Антонио Грамши (Antonio Gramsci). Во основата на неговите концепти се наоѓа теоријата на Карл Маркс (Karl Marx) за базата и надградбата, односно идејата дека културната надградба ја одразува економската база, притоа надградбата се сфаќа како средство за контрола на субјектот од страна на капитализмот. Со ова подлабоко ги отвораме прашањата за преплетувањето на комерцијалноста и автентичноста, отпорот и индоктринацијата. Важно е да потсетиме дека Грамши смета „од гледна точка на присвојување на хегемонијата во рамките на културните студии, популарната култура не е ниту автентична народна култура, не е култура на „пониската“ класа или супкултура, ниту култура која е наметната од страна на културата на капиталистичките индустрии, туку се работи за ‘компромисен еквилибриум/компромисна рамнотежа’ меѓу двете“ (Грамши цитиран од Анастасова, 2012: 149). Тоа би значело дека едно уметничко дело денес може да биде популарно според комерцијалниот критериум, според бројноста на реципиентите и на профитот што го остварува, а по извесен временски период тоа може да добие голема уметничка вредност според значењето што го содржи.

Следствено, културата била и останува арена за дијалог и битка, низ која се кршат копја меѓу популарната култура, како жариште за интересите на доминантните политичко-економски сили, и популарната култура како отпор на подредените групи. Значи, популарната култура е поттикнувач и засилувач на стереотипите и на нееднаквостите во општеството, но таа е и простор низ кој може да се пронајдат субверзивни процепи за отпор против доминантниот вредносен систем, кој ги создава предрасудите на база на раса, род, класа. Културата како место за идеолошка борба отвора простор за современите феномени, какви што се: супкултурата, нацијата, расата, колонијализмот, идентитетот, родот, медиумите, публиката, рецепцијата, потрошувачката култура, текстуалноста, идеологијата, глобализацијата, екологијата, културната политика. Оттука, она што е важно за овој труд е прашањето: дали луѓето се пасивни реципиенти на популарната култура или активни создавачи на нови толкувања и значења?

2 Кодирање и декодирање на симболичките значења во медиумските и книжевните текстови

Голем е бројот на интелектуалците, уметниците и теоретичарите што ја потценуваат популарната култура. Таква е и критичката теорија на Теодор Адорно (Theodor W. Adorno) и Макс Хоркхајмер (Max Horkheimer), кои сметаат дека масовната уметност се создава и се користи за полесно да се манипулира и да се управува со луѓето по диктат на профитот. Во својата студија *Дијалектика на просветиелството*, Адорно и Хоркхајмер елаборираат за опасноста од инструментализираниот ум, преку кој се протежира институционална форма на контрола. Нивните тези се движат во правецот на креирање на културна индустрија како поле за создавање одреден ефект врз публиката, односно

влијание. Од другата страна е оригиналната уметност, која, според Адорно, располага со естетски автономен простор, кој би требало да биде имун на профитната ориентација. „Адорно смета дека механизацијата ја одредува фабриката на забавната стока, на тој начин што нејзиниот потрошувач во процесот на консумација, не би можел да доживее ништо друго освен копија на работниот процес, од којшто избегал во сферата на забавата. А, значењето на оригиналната уметност не е бегство од капитализмот, туку е одраз и создава когнитивна можност за битка меѓу капиталистичката доминација и автономноста“ (Анастасова, 2012: 175–176). Тука доаѓаме до категоријата на естетската слобода како клучна за сите други видови слобода.

Наспроти ставовите на Адорно и Хоркхајмер е позицијата на Ноел Карол, кој зборува за активен *набљудувач/зледач*. Оваа категорија се анализира низ феминистичката струја на Бирмингемскиот центар и, оттука, кога зборуваме за популарната култура, можеме да се повикаме на теоријата на естетикатата на рецепцијата. Додека Адорно и Хоркхајмер зборуваат за индоктринација и „миење на мозокот“ низ рецепција на симплифицираните повторувачки нарации на популарната култура, каде што реципиентите се еден вид жртви на наметнатата идеологија, Карол смета дека од популарните текстови сирка можноста за културна промена. „Ноел Карол нуди шест контрааргументи против филозофскиот отпор кон масовната уметност: (анти)мистификација, (анти)пасивност, (анти)конвенција, слобода на имагинацијата, чувствителност, условеност. Жестоко коментира и покажува зошто филозофите избегнуваат да се соочат со комплексноста на масовната уметност“ (Анастасова, 2012: 166).

За кодирањето и декодирањето на текстовите во популарната култура големо значење има расправата *Кодирање и декодирање на телевизискиот дискурс (Encoding and Decoding of Television Discourse) (2005)* од *Сџуарџ* Хол. Низ неговите проучувања се протегаат методите на семиотиката, и во текстовите од културата тој ја критикува редуktivноста на моделот „испраќач – порак – примач“. Тоа значи дека производството на значењата се протега далеку пошироко низ процесите на продукција, размена и репродукција, односно „културните продукти со своите визуелни и вербални кодови минуваат низ дигестивниот систем на реципиентите, кои се вооружени со механизмите за декодирање на пораката, која честопати добива пошироко значење од она кое е вградено од самиот творец/уметник“ (Јовковска, 2021: 128).

Кога станува збор за телевизискиот дискурс, *Сџуарџ* Хол набројува четири позиции за декодирање. *Доминантно-хегемониска позиција*, која се однесува на примањето на пораката од страна на реципиентите токму како што самиот творец ја замислил пораката. Во овој случај, медиумите претставуваат идеолошки апарат на државата и преку своите содржини ја остваруваат индоктринацијата и манипулацијата на публиката, од позиција на моќ. Успевајќи да ги заведе и да ги убеди, политичката и економската елита ги протезира своите вредносни ориентации. Реципиентите на пораките во случајов се однесуваат послушно и субмисивно. Од оваа доминантно-хегемониска позиција, всушност, се манипулира со критичкото мислење на јавноста. Друга позиција е кога реципиентите одбиваат да го прифатат кодираното значење, па за него пронаоѓаат алтернатива или некаков контрапункт на идејата на ав-

торот на пораката. Станува збор за таканаречениот *ојозициски код*, каде што самото толкување на значењето подразбира отпор. Имено, наместо пренесување на доминантните кодирани значења, всушност, добиваме нови продуцирани значења. Постои и трета позиција на која укажува Хол, а се базира на *преговарачкиот код*, односно се задржува доминантниот дискурс, но во неговите рамки се произведуваат и поинакви „читања“ на текстот, се повикуваат на искуството и интелектуалниот капацитет на гледачите, емоционалната состојба и друго. Последната позиција за декодирање на телевизискиот дискурс е позицијата на *ојсџајка*, кога има отклонувања од кодираното значење поради недостиг на знаење и информираност, па следствено на тоа, текстот се разбира на некој сопствен и поинаков начин. Овој тип истражувања продолжуваат со Дејвид Морли, еден од клучните теоретичари на телевизијата, кој заедно со Шарлот Брандон ја подготвува студијата со наслов: *Секојдневна телевизиска програма на национално (оржавно) ниво (Everyday Television: Nationwide) (1978)*. Морли е одговорен за терминот „активна публика“, со кој одлично се објаснува активниот процес на луѓето во декодирањето на значењата. Тоа отвора ново поле за истражување на различните дискурси низ кои реципиентите или, ако станува збор за телевизијата и за филмот, гледач(к)ите ги толкуваат содржините. Процесот кога иста културна содржина може да се декодира на различни начини се нарекува полисемично читање.

3. Полисемично читање на женските жанрови и активна публика

Потценувањето на капацитетот на отпорот е нешто за што пипшува Пјер Бурдје, реферирајќи на телевизијата како нов феномен што се појави во шесеттите години на минатиот век и од кој се очекуваше да ги хомогенизира гледачите. Придобивањето масовна публика со ниски страсти започна со експанзијата на популарните *сајунски ојери*. „Изразот *сајунска ојера* првпат е употребен за време на економската депресија во триесеттите години во Америка за радиосериите што биле плаќани од производителите на сапуни и прашоци“ (McQueen, 1998: 47). Во овие приказни, кои биле евтини за производство, а популарни кај огромен број гледачи, се зборувало за проблемите од секојдневниот живот, со фокус на емотивните проблеми во машко-женските релации. Тука доаѓаме до она што е потесен интерес на овој труд – женските жанрови и кодирањето и декодирањето на нивните значења во рамките на родовите перспективи.

Женски жанрови (women's genres) се културни производи што се наменети, главно, за женска публика. Во оваа категорија спаѓаат аудиовизуелните програми – телевизиските серии/сапуници, мелодрамите, романтичните филмови, како и литерарните форми на љубовните романи и женските магазини/списанија. Почетоците на проучувањето на женските жанрови датираат од *Женскиите студији* од 1974 година во Бирмингемскиот феминистички центар, а своја подетална елаборација пронаоѓаат во хрестоматијата *Жените и проговараат*, објавена во 1978 година. Терминот „женски жанрови“ своја широка употреба добива по објавувањето на студијата *Женски жанрови: мелодрама, сајуница и теорија (Women's Genre: Melodrama, Soap Opera and Theory)*, обја-

вена од страна на Анет Кун (Anette Kuhn) во списанието *Екран (Screen)* во 1984 година. Различни автори се фокусираат на различни женски жанрови, а меѓу најзначајните ќе ги споменеме: Рејчел Харисон (Rachel Harrison), кој ги проучува романсите; Анџела Макроби, која се занимава со анализа на модната индустрија и на тинејџерската публика; Џенис Радвеј (Janice Radway) се занимава со женските магазини; Дороти Хопсон – со категоријата „домаќинки“. Женските списанија првично се анализираат во познатиот текст на Анџела Макроби, чиј главен фокус е тинејџерскиот магазин *Џеки (Jadie)*, за првпат објавен во 1978 година. Главен интерес на овие истражувања во рамките на Бирмингемскиот феминистички центар е идеологијата или конструкцијата на „тинејџерската женственост“ (teenage femininity), која Макроби ја идентификува низ кодот на романсата, кодот на личниот живот, кодот на модата и убавината и кодот на поп-музиката. Овие списанија се еден вид прирачници за тоа како да се освои срцето на момчето/мажот, како да се биде среќна во врската, како да се биде убава и привлечна за окото на машкиот посматрач, односно да се биде жртва на романсата. Подоцна, во деведесеттите години, се појавуваат бројни нови женски списанија, кои својот содржински корпус го збогатуваат и со други релевантни теми. За нив Анџела Макроби ќе рече: „Има љубов, секс, момчиња, но конвенционалниот кодиран метанаратив на романсата, кој би можел да креира еден неввролошки зависен женски субјект – исчезнува засекогаш“ (McRobbie, 1994: 164). Феминистичките студии на културата ги преиспитуваат влијанијата на женските списанија. Друго клучно име во оваа проблематика е Џанис Виншип (Janice Winship), кој низ дваесетгодишно истражување на женските списанија потсетува дека тие се интегрален дел од женската популација, која ужива во нивните содржини и со нетрпение го следи и го очекува нивниот континуитет на седмично или на месечно ниво. Некои од овие списанија го положија тестот на времето, па низ интензивна динамика, години наназад, се вкрстуваат во животите на жените и на девојчињата. Такви се, на пример, списанијата: *Воџ (Vogue)*, *Ел (Elle)*, *Космополиџен (Cosmopolitan)*, *Харперс базар (Harper's Bazaar)* и други.

Медиумските формати што се создаваат според преференциите на комерцијалната и потрошувачка култура и изобилуваат со реклами, наликуваат на „потрошувачки излог“ на модните брендови што ги рекламираат своите нови парчиња облека и на индустријата за козметика со рецептите и со формулите за негување и забавување. Сепак, Виншип во својата книга *Inside Women's Magazine*, објавена во 1987 година, пишува за можноста што овие популарни текстови, како и рекламите што ги содржат, им ја даваат на жените – да мечтаат и да сонуваат, велејќи дека „можеме да ги препознаеме и да уживаме во вокабуларот на соништата во кој учествуваат и рекламите, и можеме индиректно да им се предадеме во привидноста што ја креираат, иако цело време знаеме дека нивните соништа се лажни“ (Виншип, 1987: 56). Овој тип новинарство тој го именува како *розово џерилско новинарство*, а одбивноста, стравот и потсмебот ко него го означува како *розова фобија*.

Меѓу најпопуларните женски жанрови се и сапуниците што се емитуваат на телевизија и филмските мелодрами, а нив Анет Кун ги нарекува „гиноцентрични жанрови“. Како што пишува таа во својата студија, „станува збор

за двојно кодирани жанри што, од една страна, се мотивирани од женскиот копнеж, отелотворен во главниот женски лик, а од друга страна се мотивирани од неизбежната улога на погледот на жените, на женски гледачи (female viewers) и од начинот на којшто се конструира телевизискиот жанр („текстот“) низ процесите на идентификација на гледач(к)ите водени од женската точка на гледиште. Во гиноцентричкиот феминизам се случува поместување од концептуализацијата на гледачот/набљудувачот (spectator) како хомогено и андрогино влијание во текстуалната операција на посматрање на жената/или на мажот, како субјект кој е родово одреден, воспоставен низ репрезентацијата“ (Кун цитирана од Анастасова, 2012: 291). Структурната поставеност на женските жанрови, конкретно на сапуните, одговара на фрагментираната концентрација на женскиот субјект, расцепкана низ работата во домот. Нивниот наративен ритам како да се проспособува на она што се нарекува „дисконтинуирано и деконцентрирано гледање“, додека жените, убедени во своите „мултитаскинг“-способности, паралелно ги завршуваат домашните обврски, како дел од неплатениот труд во домот.

Постојат две насоки во проучувањето на женските жанрови, конкретно – на аудиовизуелните. Клучен збор во првата насока е *набљудувач/гледач* (spectator), а во другата е *публика* (audience). Во првиот правец гледиштата се формираат низ теоријата на филмот и на психоанализата, а вториот се базира на етнографијата, социологијата и студиите за телевизијата. Проучувајќи го феноменот на телевизијата, односно како дискурзивно се гради публиката, Иен Анг (*Jen Ang*) гради теорија што се базира врз истражувањата на Мишел Фуко (Michel Foucault), во која се зборува дека, иако постојат реални гледач(к) и, публиката се креира како еден измислен ентитет, кој се структурира според потребите на телевизијата, а тоа значи, според потребите на огласувачите и на пазарот. Јасно е дека родовите стереотипи ѝ олеснуваат на потрошувачката култура да допре до публиката, но и покрај диктатот на конsumerизмот, комерцијалната логика и пазарот, сепак, популарните текстови нудат и поинакви родови толкувања. Имено, иако во својот фокус мелодрамите ја имаат приватната сфера на жените, нивните љубовни проблеми и романтични интриги, и покрај тоа што често се базираат на традиционалните и конзервативни решенија на кои жените би се повикале за решавање на своите лични и семејни кризи, сепак, овие текстови нудат и родово сензитивен дискурс за читање и разбирање на женските интереси и битки. Оттаму, родовата претстава во популарната култура може да се чита и низ новиот идентитет на современата жена, која е економски независна, храбра, самостојна, образована, сексуално слободна, интелектуалка што знае што сака од животот и која се бори за своите права.

Во осумдесеттите години на дваесеттиот век е воведена одредницата *заговорство/уживање* во уметноста од страна на Џенис Радвеј (Janice Radway), која станува важна за феминистичката културна политика, наспроти традиционалните британски студии на културата. Со ова се разбиваат теориите дека жените се пасивни жртви на популарната култура. Дороти Хопсон, исто така, пишува за стратегиите на феминистичките студии за рецепција, за тоа дека гледачките го инкорпорираат своето искуство во евалуацијата на меди-

умските текстови. Со ова се спротивставуваме на толкувањето на сапуниците како бегство од реалноста и од секојдневните проблеми, како и на тврдењето дека гледањето телевизија е пасивен чин. Хопсон се повикува на менталниот ангажман, односно критичкиот арсенал на публиката, која врз база на своето знаење, низ сопствен дискурс ги декодира значењата на текстовите на популарната култура. Ова, всушност, укажува на *креативноста на публиката* да формира заклучоци. Без потценување на мисловниот капацитет на гледач(к)ите, и со нивната имагинативна ангажираност би можеле да заклучиме дека претставувањето на жената низ популарните женски жанрови не е еднодимензионално врзана за сексистичките и патријархалните модели, туку нуди полисемично читање, низ кое се откриваат и се артикулираат нови значења на женската еманципација и слобода.

Сличен пристап за критичко промислување на комуникациските пораки во популарната култура, за декодирање нови значења низ родовото читање на книжевните текстови, има и кај романсите и кај љубовните романи. Клучна кај овие жанрови е емоционалната идентификација на читателките со главните јунакињи во романите. Покрај овој добро познат аспект на емоционална идентификација, овие дела нудат можност за преосмислување на значењето што го наметнува маскулиничката култура врз жените. Во нивните приказни се преиспитуваат родовите односи и се детектираат односите на доминација и моќ меѓу половите, кои на вагата на родовата правда натежнуваат врз болките, страдањата и траумите од патријархатот. Анастасова нагласува дека „Денис Радвеј, заедно со останатите универзитетски професорки, ги отфрлаат читател(к)ите на љубовните романи и гледач(к)ите на романсите како жртви на лажната свест и сметаат дека, единствено, тие се пасивни (и исклучиво рецептивни) во немоќта да се отргнат од идеолошките претензии на овој жанр. Денис Радвеј и феминистките сметаат дека вистинското значење на овие жанрови им се достапни само на оние што се способни да го разберат скриеното значење на развојот на заплетот, карактеризацијата и тропите“ (Анастасова, 2012: 362). Лесното воспоставување емоционална релација со приказната на љубовните романи во никој случај не ја исклучува потенцијалната субверзивност на делото. Секое полисемично читање на текстот овозможува да се пронајдат различни родови перспективи, кои го иницираат процесот на критичко мислење, а со тоа и процесот на критичко дејствување.

Конечно, во голем број од текстовите и медиумските порции на популарната култура, скриени се субверзии што треба да се декодираат. Ставањето на нашиот критички арсенал во функција на препознавање проблематично родово претставување на жената низ популарната култура, овозможува да се раскине „синцирот на исхрана“ со кој се потхрануваат родовите стереотипи и се зацврстуваат нормираните родови улоги во општеството. Родово сензитивното читање и критичкото дејствување го деконструираат патријархалното ткиво вградено во културните порции и придонесуваат во феминистичката борба за постигнување родова еднаквост во општеството.

Библиографија

- Анастасова, С. (2012). *Современа популарна култура – Теорија, културни студии, женска популарна култура*. Скопје: Центрифуга. [Anastasova, S. (2012). *Sovremena popularna kultura – Teorija, kulturni studii, ženska popularna kultura*. Skopje: Centrifuga.]
- Бурдје, П. (2006). *Противовојнови/За телевизиијата*. Скопје: Темплум. [Burdje, P. (2006). *Protivognovi/Za televizijata*. Skopje: Templum.]
- Вилијамс, Р. (1996). *Култура*. Скопје: Култура. [Vilijams, R. (1996). *Kultura*. Skopje: Kultura.]
- Георгиевска-Јаковлева, Маргиноска, Необјавена скрипта по предметот Вовед во културолошки студии. [Georgieva-Jakovleva, Martinoska, Neobjavena skripta po predmetot Voved vo kulturološki studii.]
- Иглтон, Т. (2000). *Идеја за културата*. Оксфорд, *Маргина бр. 49*, Скопје: Темплум. [Iglton, T. (2000). *Ideja za kulturata*. Oksford, *Margina br. 49*, Skopje: Templum.]
- Јовковска, А. (2020). Супер-маркет култура: Современите предизвици на културата во потрошувачкото општество. *Контекст бр. 21*. [Jovkovska, A. (2020). „Super-market kultura: Sovremenite predizvici na kulturata vo potrošivačkoto opštество“. *Kontekst br. 21*.]
- Јовковска, А. (2021). Културните окви на нормираната женственост низ одредени книжевни и филмски наративи. *Филолошки студии бр. 77*. [Jovkovska, A. (2021). „Kulturnite okovi na normiranata ženstvenost niz odredeni kniževni i filmski narativi“. *Filološki studii br. 77*.]
- <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnite-okovi-na-normiranata-zhenstvenost-niz-odredeni-knizhevni-i-filmski-narativi/viewer> пристапено на 16. 05. 2022
- Ang, I. (1985). *Watching Dallas: Soap Opera and the Melodramatic Imaginations*. London: Routledge.
- Kellner, D. (2004). *Media Culture*. Beograd: CLIO.
- Morley, D. and Robins, K. (1995). *Spaces of Identity*. London: Routledge.
- McQueen, D. (2000). *Television*. Beograd: CLIO.
- McRobbie, A. (1994). *Postmodernism and Popular Culture*. London and New York: Routledge.
- McRobbie, A. Feminism and the New >Mediated<Maternalism: Human Capital at Home, http://www.feministische-studien.de/fileadmin/download/pdf/mcrobbe_13_01.pdf
- Winship, J. (1987). *Inside Women's Magazine*. London: Pandora.

THE TRANSLATABILITY OF THE DRAG TERMINOLOGY IN *RUPAUL'S DRAG RACE*

Ana Ilieva

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje
ana.ilieva2812@gmail.com

This paper aims to explore the translatability of the drag terminology used in the popular reality competition *RuPaul's Drag Race (RPDR)*, from English into Macedonian. There are two hypotheses on which the study is based: 1) The people who use drag terms find it more natural to use them as borrowings (i.e. in their original form (in English)) and 2) If the drag terms were to be taken into Macedonian, they would more often be taken as adapted borrowings (i.e. undergo naturalisation), rather than be translated with a Macedonian equivalent. Two research methods were employed. The first was the analysis of Macedonian articles with drag-related content, as well as parts from the translation of *How To Be Gay* by David M. Halperin (trans. Ognen Chemerski), in order to discover preexisting translations. The second included a survey aiming to explore whether translation of the terminology is possible, and to gather translations. Upon analyzing the findings, it is evident that English forms heavily influence how Macedonian speakers use these terms and how they would translate them. However, complete translation is not entirely impossible, so long as it strives to retain both the meaning and the form, and to utilize creativity and word-play.

Keywords: *RuPaul's Drag Race*, drag, translatability, practices, Macedonian

ПРЕВОДЛИВОСТА НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ТЕРМИНИ НА ДРЕГ-УМЕТНОСТА ВО *RUPAUL'S DRAG RACE*

Ана Илиева

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

ana.ilieva2812@gmail.com

Трудот има цел да ја истражи преводливоста на дрег-терминологијата употребена во популарното шоу *RuPaul's Drag Race (RPDR)* од англиски на македонски. Зад трудот стојат две хипотези: 1) поприродно им е на лицата што ги употребуваат термините да ги употребуваат како заемки (односно, на англиски) и 2) доколку се помакедончат термините, поприродно им е на говорителите да ги приспособат заемките на македонски отколку да користат македонски еквивалент. За да се истражи (не)вистинитоста на хипотезите, употребени се два метода. Првиот метод вклучува анализа на статии на македонски јазик, како и делови од преводот на книгата *Како да се биде геј* од Дејвид М. Халперин (прев. Огнен Чемерски), со цел да се откријат постојните преводни решенија. Вториот метод содржи прашалник наменет за да се истражи дали е возможно да се преведе терминологијата, како и да се соберат можни преводни решенија. По анализата на податоците собрани од двата метода, јасно е дека оригиналните англиски форми значително влијаат врз тоа како македонските говорители ги употребуваат овие термини и како би ги превеле. Меѓутоа, целосен превод не е невозможен, сè додека преводот цели кон задржување на значењето и на формата, и користи креативност и збороигра.

Клучни зборови: *RuPaul's Drag Race*, дрег, преводливост, практики, македонски

1 Introduction

The purpose of this paper is to discover the translatability of the popular reality show *RuPaul’s Drag Race (2009-present)* (or *RPDR*) from English into Macedonian. While the roots of the show, hosted by drag queen RuPaul Charles, are in the United States of America, with 14 main seasons, the franchise has expanded and has a wide array of spin-offs and various international versions. It is evident by the amount of spin-offs that the franchise is growing rapidly and will continue to grow, and the art of drag is undoubtedly entering the mainstream.

As for its presence in Macedonia, the show has no official translation, therefore viewers can only watch the show in the original language (mainly English), or with subtitles in the languages available on streaming platforms, among which are Netflix and WOW Presents Plus. Even though the show does have a following, proven by the amount of participants in the survey conducted for this paper, it has yet to enter our mainstream due to the fact that drag is still a foreign concept to many Macedonians. This begs the question of whether a translation of *RuPaul’s Drag Race* and the terminology used on the show will succeed in bringing drag closer to the Macedonian population, and whether it will help enrich the Macedonian language in regards to the terminology associated with drag artistry. Yet, before the success-factor (in regards to whether it successfully brought viewers closer to drag) of a translation is determined, the main issue at hand is whether a *full* translation of *RuPaul’s Drag Race* and its terminology, from English into Macedonian is possible, with *full* referring to usage of Macedonian equivalents to the English terms as opposed to taking them as loan words. The translational challenges of the language used in *RPDR* will be discussed in the following sections.

2 Literature Review

As stated previously, the language of *RuPaul’s Drag Race* poses a creative challenge for any translator. Some of the reasons as to why this is so are stated in an article on the Italian reception of *RPDR* in the journal *VIEW* as follows: “*RPDR*’s contestants’ use of slang terms, acronyms, neologisms and fanciful catchphrases seems to be an essential component of the exotic appeal of the original show,” (Barra L. et al., 2020: 6). Aside from the aforementioned linguistic challenges, there is a plethora of puns, exclamations, compounds, sexual innuendos and double entendres, as well as words that have acquired a new meaning. In addition, there are numerous pop culture references to be found in the show, most of which come from the documentary *Paris is Burning (1990)*, which is described in an article in *WIRED* magazine as “[...] an essential study in drag language – filmed over the course of seven years in the black and Latinx underground queer ball scene in New York City,” (Pandell L., 2018).

In the aforementioned article in the journal *VIEW*, the translation and adaptation of *RPDR* from English into Italian is discussed. Instead of subtitling, a technique named ‘simil-sync’ is employed. In other words, the show’s Netflix release is half-dubbed, meaning that the actors add their voices to the original dialogue, with the

original still being audible. This approach is seen as unsuccessful, for it “may lead to odd, exaggerated, quirky outcomes or unwanted humorous or censoring effects, due to the specific subject of the show,” (Barra L. et al, 2020: 7). However, the authors also provide reasons as to why the translational task is difficult, among which are the unscripted nature of the show, as well as the verbal and cultural humor. These difficulties, as concluded by the authors, have led to much of the content being down-toned, omitted or misinterpreted, which in turn decreases the quality of the translation.

Similar problems have arisen in the Spanish voiceover of *RPDR*, as analyzed by Passa (2021) in his thesis. In addition to exemplifying several discovered translational practices, the author discusses the voiceover’s treatment of gender, which is another key factor that may cause a problem in translation, as drag performers, more often than not, use different pronouns when in and out of drag. The author concludes that “drag language is mainly an English-based variety. [...] Drag queens have a shorter tradition in Spain, which is reflected in the linguistic variety that they use,” (Passa D., 2021). Another conclusion reached is that, even though there are problems in the translation, the translators’ creativity is to be applauded, as many creative solutions and enhancements have been noticed.

A study on the French translation of *RPDR* done by Fusco (2020) uses the same method of analyzing Netflix translations and voiceovers of the show. In his thesis, the author searched for the translational practices used in the text and audio translation from English to French. In the translation, there is a part of the content that is omitted or mistranslated, specifically some of the jokes and vocabulary. These problems are detrimental to the quality of the French translation, since “Drag queens are known for their witty, campy, and often sexual remarks, and the cumulative erasure or downplaying of such queer cultural aspects in translation greatly influences how queer identity is performed in the French version of the series,” (Fusco M., 2020: 77). The author does argue that some of the discovered translational practices are good, and ultimately concludes that the utilization of thoughtful and intentional practices will increase the visibility of marginalized communities.

One more study on the translation of *RPDR* has come across similar problems, and that is of the Netflix translation of the show from English into Romanian, where the Romanian subtitles were analyzed. The main problems that Zavacky (2020) discovered in the translation were that “some of the translations can be inappropriate due to the fact that there is not a Romanian equivalent for certain words or the translation can be misleading and confusing when the translator decided to add supplementary words in the translation,” (Zavacky P., 2020: 43). The cause of these problems is linked to the lack of familiarity and understanding of the Romanian population towards drag, which is another point that the author brings forth in terms of translating, specifically “that cultural background and understanding of a minority plays an essential role before translating.” (Zavacky P, 2020: 30).

3 Methodology

Apart from the growth of the show’s popularity, another more important reason for exploring a possible translation is the need to enrich the Macedonian queer glossary. As it is now, much of the queer terminology is used as borrowings (oftentimes

from English) due to the fact that there are no Macedonian equivalents. This terminology, along with the terminology employed by drag artists, is found in the show, which is why its translation could help enrich and form a glossary that could be used when translating future materials that include queer and drag terms.

As there is no official Macedonian translation of *RPDR*, two different research methods were employed in order to discover whether a full translation (as explained in the Introduction) is possible and necessary, as well as to inspect the two main hypotheses:

- The people who use drag terms find it more natural to use them as borrowings (i.e. in their original form (in English));
- If the drag terms were to be taken into Macedonian, they would more often be taken as adapted borrowings (i.e. undergo naturalisation¹), rather than be translated with a Macedonian equivalent.

The first method was used to discover pre-existing translational solutions of drag terminology. This included searching for articles and other media that contained drag-related content. Eleven articles, as well as one podcast, were discovered and were analyzed in terms of how drag was portrayed and what Macedonian words were used to describe drag terminology and culture. In addition to the articles, another source was analyzed – Ognjen Chemerski's translation of *How To Be Gay* by David M. Halperin. Several translations of drag terminology were discovered in *Part Three: Why Are the Drag Queens Laughing?*

The second method included an online survey, created on Google Forms, which was conducted in Macedonian and comprised of 36 questions divided into five sections: 1) the participants' relationship with the show, the terminology and the translation of drag terms; 2) the use and possible translation of drag artistry terms; 3) the use and possible translation of the terms describing the types of queens; 4) the use and possible translation of specific terms found on *RuPaul's Drag Race*, and 5) the use and possible translation of terms found in and outside of the show. Alongside the definitions of the terms, examples of the use of the words were provided. The survey was anonymous and was done voluntarily in the period September 1 – November 14, 2021. A total of 15 responses from participants familiar with drag terminology were collected.

4 Data Analysis

The following section will present an analysis of the data gathered from the two aforementioned methods.

4.1 Method 1

In the first part of this method, 11 articles and 1 podcast were found to contain drag terminology in Macedonian. All the articles were found on Macedonian websites, and a complete list of the websites is given in the section References. It

¹ Naturalisation, as explained by Newmark in *A Textbook of Translation*, is a procedure that "succeeds transference and adapts the SL [Source Language] word first to the normal pronunciation, then to the normal morphology (word-forms) of the TL [Target Language]." (Newmark, P., 1988: 8)

is important to note that the articles and the podcast, on the whole, were not connected, nor contained content about *RuPaul's Drag Race*. Instead, they were used to explore whether any drag terminology has been translated into Macedonian, and to analyze those translations. The table (Table 1) containing the terms can be found in the Appendix.

It is evident that for the word *drag*, as well as for all other *collocations with drag*, there is no Macedonian translation. Rather, the word *drag* is borrowed as a loan word from English, and, in the case of these examples, it is transcribed into Macedonian – *дрег*. The general translational practice when it comes to the collocations is the usage of half-calques, with *calque* being defined by Vinay and Darbelnet as “a borrowing of a foreign syntagm whose elements have undergone literal translation” (Vinay, J-P. & Darbelnet, J., 1995). Examples of this practice include these following translations: *drag queen* – *дрег кралица* and *drag haus* – *дрег куќа*. Half-calques are also offered as translations for the other terms that do not contain the word ‘drag’. *Club kids* are translated as *клубски деца*, and *lip syncing* is translated *усна-синхронизација*. As for *lip syncer*, a descriptive equivalent was used – *изведувач на усна-синхронизација*. Another translation for *lip syncing* also has a descriptive equivalent – *синхронизација на усни*.

In the second part of this method, Ognen Chemerski’s translation of *How To Be Gay* was analyzed, specifically Part Three of the book which contained a multitude of drag terminology (the table (Table 2) is included in the Appendix).

The word *drag* is borrowed as *дрег*, and the main discovery is that the translations of collocations with the word *drag* include half-calques which are joined together with a hyphen (-), as can be seen in the following examples: *drag queen* - *дрег-кралица*, *drag culture* – *дрег-култура* and *drag performer* – *дрег-изведувач*. A half-calque is seen in Chemerski’s translation of the title of *RPDR* into *Дрег-џуркајќа на Ру Пол*. Other borrowings include *trade* – *џрејо*, *camp* – *камџ* and *butch* – *буч*. Some translational solutions illustrate Chemerski’s creativity and fearlessness of enriching the language with new words, especially with the translation of *genderfuck* – *родокуруцање*. Another creative solution is the attempt at translating drag performer *Lipsinka*’s name into *Уснија*, as well as *herstory* into *фемсторија*.

4.2 Method 2

In this method, a survey was distributed and it comprised of a total of 36 questions divided into 5 sections. As opposed to the first method, this method focuses solely on *RuPaul's Drag Race* and the participants’ opinion on a possible translation, as well as on finding possible translations for terms and phrases which are used frequently on the show. It is important to note that most of the terminology offered in the survey can be found outside of the show, therefore the selected words and phrases are not exclusive to *RPDR*. A complete table (Table 3) of all the offered solutions by the participants can be found in the Appendix.

4.2.1 Section 1: The participants’ connection with *RuPaul’s Drag Race*, drag terminology and the translation of drag terms

The section contained a total of 9 questions which aimed to gather data on the participants’ knowledge of the show and of the terminology. 13 out of 15 participants watch the show, whereas 2 do not. Out of the 13 who do watch the show, the majority watch the seasons in which English is the dominant language. As for the form in which participants use the drag terminology, 14 participants answered that they use these terms in English, and 1 answered that they add Macedonian inflections to the English form. In regards to whether a translation is needed, opinions are divided. The participants who were in favour of translation stated that it could normalize drag culture, increase the visibility of the drag community and bring drag language closer to the viewers that are unfamiliar with it. Those who were against translation fear that a translation would sound funny and unnatural, and the show would risk losing its humor and sense.

4.2.2 Section 2: Use and possible translation – terms connected with drag artistry

In this section, seven words were offered, along with their definitions and their use in a sentence in order to give participants a wider context. What was asked of the participants was for them to state how they use the given term and to provide a translation (if at all possible). The terms in this section are connected with drag artistry, i.e. terms related to makeup application, costuming, performing and simply getting into drag and doing drag.

Participants provided translations that corresponded with various translational procedures. A noteworthy word formation process was also discovered among the solutions. Translations in this section are categorized as follows:

– **Translational procedures:**

- **Borrowing (Vinay and Darbelnet):** *(to) lipsync* – *лиџ синк*; *padding* – *џединџ*; *to tuck* – *џа се џакне*; *beat* – *биџ*, *lip sync* – *лиџ синка/синка*; *drag haus* – *џреџ хаус*;

- **Explicitation (Vinay and Darbelnet):** *to tuck* – *џа џо собеpe/џа си џо џрибере* (*џо* referencing *the penis*)/*џа џи џогбере* (*џи* referencing *the testicles*)/*џа си џи скрие џениџалиџиџе*;

- **Functional Equivalent (Newmark):** *to paint* – *се шминка*; *beat* – *шминка*; *to lipsync* – *насиџаџува*;

- **Descriptive Equivalent (Newmark):** *to lipsync* – *се џреџрава дека џее*; *to pad* – *џа се наџрави џолна*;

- **Modulation (Vinay and Darbelnet):** *beat* – *фаџа/изџлеџ*;

– **Word Formation Processes**

- **Compounding:** *(to) lipsync* – *усно(с)клаџ/усносклаџување*; *drag haus* – *џраџолниџа*;

– **Successful Onomatopoeia:** *ki ki* - кикики-какака/чачара-їачара/шашара-бушуру/чачара-бучуру/шушайїурлук.

5 Discussion of Findings

There are several noteworthy findings discovered through the two methods used in the study.

The first hypothesis: *the people who use drag terms find it more natural to use them as borrowings (i.e. in their original form (in English))* was proven to be true, judging by the answers given in the survey. Apart from the terms *to lipsync* and *to paint*, the rest of the terms had responses for which there was no full translation provided in Macedonian, meaning that the term is naturally used as a borrowing by those participants. Another argument contributing to the truthfulness of the hypothesis is the answers given by the participants in Section 1 of the survey, where 14 out of 15 participants stated that they use the terms in their original English forms. One reason is that the phonological play in many of the terms, especially those in Sections 4 and 5, would be lost in the Macedonian translation. A possible reason as to why this is so is the risk of the translation of these terms sounding funny and unnatural in Macedonian, especially with words and phrases which are translated literally, without their meaning being taken into consideration.

Regarding the second hypothesis: *If the drag terms were to be taken into Macedonian, they would more often be taken as adapted borrowings (i.e. undergo naturalisation), rather than be translated with a Macedonian equivalent* – this was not always the case, as there were more responses that contain a full translation into Macedonian, rather than use the process of naturalisation. The terms with responses that have undergone the aforementioned process are *to lipsync*, *to tuck*, *to throw shade* and *to serve*.

Although borrowing was the dominant translation practice in both methods, the creativity in some of the solutions is to be applauded, as it shows that translating drag terminology, albeit a very challenging task, is possible and can be achieved by using different creative translational practices. Many of the terms in Sections 4 and 5 are newly formed words using various tactics, and many translations managed to employ the same tactic in order to create a new word. Such is the case with several of the compounds: *lipsync* - усно(с)клад, *condragulations* - дрегстумки, *squirrelfriends* - вепверпумпуци, and the various translated compounds of *herstory*. Another creative victory are the successful translations of the acronym *C.U.N.T.*: П.У.Т.Е, П.И.Ч.К.А and П.И.*К.А.

5 Limitations

There are some limitations which make it difficult to reach a definite conclusion on whether the terminology in *RuPaul’s Drag Race* is translatable. External limitations include the visibility and presence of the communities in which these terms and phrases are used. Drag has a small following in Macedonian society because it has yet to be normalized and popularized as an art form. Additionally, the show itself does not have official Macedonian subtitles on streaming platforms. Howev-

er, this is susceptible to change, as there are several Macedonian drag performers on the rise, such as the queens of Haus of Fauché and Linda Socialista, that have performed for the Macedonian public in recent years. Macedonian drag artists have also taken part in all three editions of Skopje Pride (specifically in the years 2019, 2020 and 2021), which contributes to the growing visibility of drag.

Internal limitations are connected with the study itself. In regards to literature, there is not much material to be found on translating drag terminology into Macedonian. As for the methods, the first method explored mainly what was available on the internet, and only one book was explored. In the future, more printed media on this topic should be taken into consideration, as they may contain more translations. The second method included a survey among viewers of RPDR, or participants acquainted with the terminology. The main issue is the small number of participants, a total of 15, which is understandable having in mind the popularity of drag in our society. In order to obtain more reliable findings, the survey should be conducted among a sufficient number of participants (if possible).

6 Conclusion

The main purpose of this study is to explore the translatability into Macedonian of the terms used in *RuPaul's Drag Race*. RPDR and the terminology explored in this study are present on Macedonian social media and among members of the queer community, seen mainly in English, due to the lack of content about drag in Macedonian. Although the study collected translations for several of the terms, their purpose is not to serve as a Macedonian glossary for queer and drag terminology, but to explore whether it is possible to translate the terminology fully into Macedonian, as well as to help incentivize the creation and enrichment of such glossaries. Taking into account the general attitude of society towards drag, as well as the findings from the data collected via the two methods, it can be concluded is that in order for *drag terminology* and RPDR to be translated into Macedonian, the culture has to be widely accepted and understood. Once accepted, the process of finding and creating Macedonian terms for the English forms can commence. However, this process cannot be done by translators only. It must be a joint effort between drag performers, the drag and the queer community and translators, in order for the translation to be successful and to be faithful to the original both in meaning and in form.

Bibliography

- Barra, L., Brembilla, P., Rossato, L. and Spaziante, L., (2020). Lip-Sync for Your Life (Abroad). The Distribution, Adaptation and Circulation of *RuPaul's Drag Race* in Italy. *VIEW Journal of European Television History and Culture*, 9(17), pp.119–133. DOI: <http://doi.org/10.18146/view.210>
- Fusco, M. (2020). *RuPaul's Drag Race en français: The Influences of Modern LGBTQ Media Translation on Queer Identity and Visibility* (Publication No. 987290) [Masters Thesis, Concordia University]. Spectrum: Concordia University's Research Repository.
- Halperin, D. M. (2012). *How to be gay* (O. Chemerski, Trans). Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.

- Newmark, P. (1998). *A Textbook of Translation*. Prentice-Hall International.
- O’Hagan, J. (2020, February 28). *5 types of queens you’ll find on every season of Drag Race according to Sissy That Pod creators*. GCN. <https://gcn.ie/5-types-queens-drag-race-sissy-that-pod/>
- Paige, T. (2014, June 3). *The 11 Most Common Drag Queen Styles*. QUEERTY*. <https://www.queerty.com/11-common-drag-queen-styles-20140603>
- Pandell, L. (2018, March 22). *How RuPaul’s Drag Race Fueled Pop Culture’s Dominant Slang Engine*. WIRED. <https://www.wired.com/story/rupauls-drag-race-slang/>
- Passa, D. [Transmedia Catalonia]. (2021, January 20). *Davide Passa Characterisation of drag queens in the Spanish voice over of RuPaul’s Drag Race* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=PYUCyz8QEz8>
- RuPaul’s Drag Race Dictionary. (2021, October 13). In *Drag Race Wiki*. https://rupaulsdragrace.fandom.com/wiki/RuPaul%27s_Drag_Race_Dictionary
- RuPaul’s Drag Race. (2021, November 13). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/RuPaul%27s_Drag_Race
- Tucking (2021, October 23). In *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Tucking>
- Vinay, JP. & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. (J.C. Sager & M.J. Hamel, Ed. & Trans.). John Benjamins Publishing Company
- Wren, D. (2014, July 25). *A fool’s guide to drag ‘types’*. Vada Magazine. <https://vadamagazine.com/features/opinions/guide-drag-types>
- Zavacky, P. (2020). *Cultural Translation: An Analysis of Speech Codes and Social Stigma of Drag Queens in Romania and the United States of America* (Publication No. 43521108) [Graduation Paper, Babes-Bolyai University of Cluj Napoca]. Academia.

Articles and Podcast used in Research Method 1:

- BookBox. (2020, February 3). *Прваѝа дреѝ кралица била ѝоранешен роб?*. off.net. <https://off.net.mk/bookbox/prvata-dreg-kralica-bila-poraneshen-rob>
- Stylist. (2019, November 2). *Моден Викенд: Дреѝ кралици и екстрѝраваѝанѝни геѝши ја отворѝуја дваесетѝта сезона*. Stylist. <https://www.stylist.mk/moden-vikend-esen19-prv-den/>
- BookBox. (2020, February 3). *Првата дрег кралица била поранешен роб?*. off.net. <https://off.net.mk/bookbox/prvata-dreg-kralica-bila-poraneshen-rob> [BookBox. (2020, February 3). *Prvata dreg kralica bila poranešen rob?*. off.net. <https://off.net.mk/bookbox/prvata-dreg-kralica-bila-poraneshen-rob>]
- Stylist. (2019, November 2). *Моден Викенд: Дрег кралици и екстравагантни геѝши ја отворија дваесеттата сезона*. Stylist. <https://www.stylist.mk/moden-vikend-esen19-prv-den/> [Stylist. (2019, November 2). *Moden Vikend: Dreg kralici i ekstravagantni gejši ja otvoriја dvaesettata sezona*. Stylist. <https://www.stylist.mk/moden-vikend-esen19-prv-den/>]
- Бужаровска Р. & Димитрова К. (Hosts). (2019, February 25). *Разговор со Haus of Fauche, првиот дрег колектив во Македонија*. [Audio Podcast Episode] in *PeachPreach/ПучПуч*. MixCloud. <https://www.mixcloud.com/PeachPreach/разговор-со-haus-of-fauche-првиот-дрег-колектив-во-македонија-25022019/> [Буѝаровска Р. & Димитрова К. (Hosts) *Razgovor so Haus of Fauche, prviot dreg kolektiv vo Makedonija*. [Audio Podcast Episode] in *PeachPreach/PiĉPriĉ*. MixCloud. <https://www.mixcloud.com/PeachPreach/разговор-со-haus-of-fauche-првиот-дрег-колектив-во-македонија-25022019/>]
- Димитрова, К. (2019, January 14). *Meet the future: Интервју со колективот на дрег кралици The Haus of Fauché*. *Меѝуза*. <https://meduza.mk/fem-101/meet-the-haus-of->

- fauche/ [Dimitrova, K. (2019, January 14). *Meet the future: Intervju so kolektivot na dreg kralici The Haus of Fauché*. Meduza. <https://meduza.mk/fem-101/meet-the-haus-of-fauche/>]
- Женски Магазин. (2019, November 2). Прв ден на Моден Викенд Скопје: Дрег кралици и екстравагантни гејши ја отворија дваесеттата сезона. *Женски Магазин*. <https://zenskimagazin.mk/prv-den-na-moden-vikend-skopje-dreg-kralici-i-ekstravagantni-gejsi-ja-otvorija-dvaesettata-sezona> [Ženski Magazin. (2019, November 2). *Prv den na Moden Vikend Skopje: Dreg kralici i ekstravagantni gejsi ja otvorija dvaesettata sezona*. Ženski Magazin. <https://zenskimagazin.mk/prv-den-na-moden-vikend-skopje-dreg-kralici-i-ekstravagantni-gejsi-ja-otvorija-dvaesettata-sezona>]
- Кажгана (2019, April 3). Скопје танцуваше со хрватските дрег кралици. *Кажгана*. <https://kajgana.com/node/6719#&gid=1&pid=2> [Kajgana (2019, April 3). *Skopje tancuvashe so hrvatskite dreg kralici*. *Kajgana*. <https://kajgana.com/node/6719#&gid=1&pid=2>]
- Коалиција Маргини. (2021, June 3). Големо дрег шоу на Скопје Pride Weekend 2019. *Коалиција Маргини*. <http://coalition.org.mk/archives/10624> [Koalicija Margini. (2021, June 3). *Golemo dreg šou na Skopje Pride Weekend 2019*. *Koalicija Margini*. <http://coalition.org.mk/archives/10624>]
- Коалиција Маргини. (2021, September 13). Чикашките црни дрег-кралици ја поткрепуваат цендер-бендер традицијата. *Коалиција Маргини*. <http://coalition.org.mk/archives/7566> [Koalicija Margini. (2021, September 13). *Čikaškite crni dreg-kralici ja potkrepuvaat džender-bender tradicijata*. *Koalicija Margini*. <http://coalition.org.mk/archives/7566>]
- Окно. (2021, June 5). Работилници за дрег и квир култура. *Окно*. <https://okno.mk/node/89530> [Okno. (2021, June 5). *Rabotilnici za dreg i kvir kultura*. *Okno*. <https://okno.mk/node/89530>]
- Радио МОФ. (2021, June 5). Отворени работилници за дрег и квир култура со Александар Георгиев и Дарио Барето Дамас. *Радио МОФ*. <https://www.radiomof.mk/otvoreni-rabotilnici-za-dreg-i-kvir-kultura-so-aleksandar-georgiev-i-dario-bareto-damas/> [Radio MOF. (2021, June 5). *Otvoreni rabotilnici za dreg i kvir kultura so Aleksandar Georgiev i Dario Bareto Damas*. *Radio MOF*. <https://www.radiomof.mk/otvoreni-rabotilnici-za-dreg-i-kvir-kultura-so-aleksandar-georgiev-i-dario-bareto-damas/>]
- С-Фронт. (2018, July 27). Вечер на кралици и кралеви. *Субверзивен фронт*. <http://s-front.org.mk/2018/07/27/vecer-na-kralici-i-kralivi> [S-Front. (2018, July 27). *Večer na kralici i kralivi*. *Subverziven front*. <http://s-front.org.mk/2018/07/27/vecer-na-kralivi-i-kralivi/>]
- Фрчкоска, Л. (2019, June 21). Кралиците кои создаваат кралици. *Медуза*. <https://meduza.mk/fem-101/kralitsite-koi-sozdavaat-kralitsi/> [Frčkoska, L. (2019, June 21). *Kralicite koi sozdavaat kralici*. *Meduza*. <https://meduza.mk/fem-101/kralitsite-koi-sozdavaat-kralitsi/>]

Appendix

Table 1. Drag terms found in articles and their Macedonian translation

Drag Term in English	Macedonian Translation
Camp	Камп
Club Kids	Клупски деца
Drag	Дрег
Drag community	Дрег заедница

Drag family	Дрег фамилија
Drag haus	Дрег колектив/хаус/куќа
Drag mother	Дрег мајка
Drag performance	Дрег перформанси
Drag queen	Дрег кралица
Drag Race	Дрег-трка
Drag show	Дрег шоу
Drag sisters	Дрег сестри
Do drag	[се] Занимава/бави со дрег
[to] Give life	Дава живот
Lip syncer	Изведувач на усна-синхронизација
Lip sincyng	Синхронизација на усни/усна-синхронизација
Pads	Потполнки

Table 2. Drag terms found in Ognen Chemerski’s translation of *How To Be Gay (Part Three: Why Are Drag Queens Laughing?)*

Drag Term in English	Macedonian Translation
Butch	Буч (бучови)
Camp	Камп
Campy	Кампест
Drag	Дрег
Drag culture	Дрег-култура
Drag event	Дрег-настан
Drag festival	Дрег-фестивал
Drag performance	Дрег-изведба
Drag performer	Дрег-изведувач
Drag Queen	Дрег-кралица
Drag remake	Дрег-преработка
Genderfuck	Родокурцање
In drag	Облечени во дрег
Herstory	Фемсторија

Lipsync	Липсинк
Lip syncer	Изведувач на усна-синхронизација
Lipsynka	Липсинка/Уснија
RuPaul's Drag Race	Дрег-трката на Ру Пол
Trade	Трејд (трејдови)

Table 3. Translations of the drag terminology given in the survey in Method 2 Section 2

Drag Term in English	Macedonian Translation
Beat (When the make up applied to a person's face is so powerful and amazing that it makes them look truly stunning (Urban Dictionary))	beat (5 answers) бит гром (земено од тело гром - фацата ѝ е гром) изглед фаца (предобра, прејака) шминка (ти е бомба/не ти мрдна) (6 answers)
Drag house/haus (a drag family/collective)	drag house/haus драголонија(колонија) драг фамилија дрегјанин дрег дружина дрег колектив дрег куќа (6 answers) дрег семејство дрег хаус (3 answers) куќа со дрег кралици хаус
Lipsync (a practice in which performers pretend to be singing a song, when in fact they are just moving their lips (Cambridge Dictionary))	lipsync (2 answers) лажно изустување лип синк (3 answers) настап пење немо пење на плејбек (2 answers) плејбек плејбек настап (усна) синхронизација (2 answers) усно(с)клад усно синхронизирање

<p>To lipsync (Performers who lip-sync songs pretend to be singing them when in fact they are just moving their lips (Cambridge Dictionary))</p>	<p>да lipsync-а да ги усклади усните лип синка (3 answers) пее немо пее (на) плејбек (4 answers) (пре)настапува се преправа дека пее синка синхронизира уносскладување</p>
<p>To pad & a pad/padding (Fill [...] with soft material in order to [...] give it a particular shape & a thick piece of soft material, typically used to shape something [...]) (Oxford Languages)</p>	<p>to pad (4 answers) да полни да се направи полна да се напумпа додава облини набабрува обликува пополнува (2 answers) става потпунки/потпонки (2 answers)</p>
<p>To paint (to use cosmetics (Merriam-Webster))</p>	<p>да бои да се нацрта (2 answers) да се нашлапа да се нашл(љ)ака (2 answers) се мачка се шара се (на)шминка (8 answers) си го дотерува лицето</p>

<p>To tuck/To untuck/A tuck (Tucking is a technique whereby an individual hides the crotch bulge of the penis and testicles so that they are not conspicuous through clothing (Wikipedia))</p>	<p>to tuck да ги подбере да го собере да се залепи да се затегне да се напика да се опаша да се такне да си ги скрие гениталиите да си го прибере камуфлира маскира нагнетува(одгнетува) пика се израмни се прикри такинг турка</p>
--	--

Table 4. Translations of the drag terminology given in the survey in Method 2 Section 3

Drag Term in English	Macedonian Translation
<p>Bio Queen (Bio queens (or faux queens) are women who do drag (Vada Magazine))</p>	<p>bio queen (3 answers) био кралица (6 answers) биолошка кралица (2 answers) жена дрег кралица женски драгици импостер лажњак цис жена во дрег</p>
<p>Camp Queen (Camp drag queens employ a drag aesthetic based on clown-like values, such as exaggeration and satire (Queerty))</p>	<p>camp queen (4 answers) кемп кралица (5 answers) (екстравагантна,ексцентрична,претерна, драматична, кич, клоунска) кралица подвижни карневали</p>
<p>Club Queen (Club Kid) (A club queen is a queen that either comes from the 1980s/1990s NYC club kid scene or has drawn inspiration for their drag persona from there (Queerty))</p>	<p>club queen/club kid (5 answers) дискаш клаберица клуб кид клуб кид кралица клуб кралица (2 answers) клубска кралица (2 answers) кралица на 80тите/90тите кралица на клубот олдскул кралица</p>

<p>Comedy Queen (Comedy Queens strengths are in their effortless ability to embody a character, and to own a crowd (GCN))</p>	<p>comedy queen (3 answers)комична кралица (4 answers) дворски шутови комеди кралица комедична кралица комиچار кралица кралица на комедијата (2 answers) кралица на толпата смешица</p>
<p>Fishy Queen (This type of queen takes pride in looking like an authentic woman; they want to look as close to the real thing as possible (Queerty))</p>	<p>fishy queen (4 answers) автентична кралица вистинска кралица женствена кралица (3 answers) мачка кралица мачкиште провидна кралица риба кралица рибица (2 answers) чудна кралица</p>
<p>Pageant Queen ([Pageant queens compete in pageants] and exceed in the dimension of elegance and fashion, employing elaborate jewelry and gowns to snatch the crown (Queerty))</p>	<p>pageant queen (8 answers) кралица на избор лепотница мисица (2 answer) мис кралица модна кралица парада раскошна кралица</p>

Table 5. Translations of the drag terminology given in the survey in Method 2 Section 4

Drag Term in English	Macedonian Translation
<p>Condragulations (Congratulations+Drag)</p>	<p>condragulations (9 answers) дрегститки (2 answers) дрег честитки кондрагулација честитки кралице (2 answers)</p>

<p>C.U.N.T. - Charisma, Uniqueness, Nerve and Talent</p>	<p>Charisma, Uniqueness, Nerve and Talent (C.U.N.T.) (7 answers) Д.У.Н.Д.А. Посветеност, Издржливост, Човечност, Креативност, Амбиција (П.И.Ч.К.А.) Привлечност, Истрајност, *, Красота, Автентичност (П.И.*.К.А.) Посебност, Умешност, Трпение, Елоквентност (П.У.Т.Е.) Харизма, Единственост, Храброст, Талент (Х.Е.Х.Т.) Харизма, Уникатна(една и единствена), Нерви, Талент (Х.У.Н.Т.) Харизма, Уникатност, Нерви, Талент (Х.У.Н.Т.) Харизма, Уникатност, Трпение, Талент (Х.У.Т.Т.)</p>
<p>Drag Race</p>	<p>drag race (3) драг натпревар дрег рејс (3) дрег трка (6) дрег шоу трка на драг трка на драг кралици</p>
<p>Herstory (Her+History)</p>	<p>herstory (8 answers) драг историја женоминато женсторија историја йсторија неасторија нејзинаисторија нејзината приказна ова ќе ѝ се памти</p>
<p>Shantay you stay (used when a queen remains in the competition) & Sashay away (used when a queen leaves the competition)</p>	<p>Shantay you stay & Sashay away (9) кралицата се пласира во следниот круг & кралицата е елиминирана остани си & замини си (2 answers) ти си мирна, не биди безобзирна & фати ја вратана надвор хокус покус чирибу чириба шантеј остануваш & шашејни си надвор</p>

Squirrelfriends (Reference among drag queens to refer to other drag queens, especially those that hide their nuts (Urban Dictionary))	squirrelfriends (7 answers) верверитрици верверици верверички (4 answers) другарки (2 answers) другачки пријател на верверица
---	---

Table 6. Translations of the drag terminology given in the survey in Method 2 Section 5

Drag Term in English	Macedonian Translation
Kai Kai (The act of drag queens having sex with each other (Drag Race Wiki))	hook up kai kai (7 answers) каи каи (3 answer) океј океј се издупија се плеткаат секс
Ki Ki (A term used for gossip, small talk, chatting, or a heart to heart (Drag Race Wiki))	ki ki (3 answers) ки ки (5 answers) кикики-какака оговарање трач (4 answers) чај чачара-бучуру чачара-пачара шашара-бушуру шушатурлук
To read (To wittily and incisively expose a person's flaws (Drag Race Wiki))	to read (5 answers) да провали да (ја) прочита (3 answers) да (го) разоткриеш да чита (3 answers) ругање фиросува
To serve [a look] (to present oneself in a certain way (Drag Race Wiki))	to serve (5 answers) да претстави да послужи (2 answers) дава изложува (одоколу) права бонбона прикажува сервира (2 answers) части

<p>To slay (To be on point, to win, to be outstanding, or to be the best (Drag Race Wiki))</p>	<p>to slay (5 answers) (з)гази (5 answers) да импресионира да се остави прави масакр растура (4 answers) уништува (сè пред себе)</p>
<p>To throw shade (The act of criticism in a blunt and insulting manner (Drag Race Wiki))</p>	<p>to throw shade (5 answers) да бидеш подмолен да изеде гомна да презира дофрла засенува јадење гомна (из)руга (2 answers) стрела фиросува шејда</p>
<p>Trade (A term used to refer to drag queens who are considered to be attractive men out of drag (Drag Race Wiki)) / (A young hyper-masculine looking gay man. The term "trade" originated from the notion that these men were only gay for pay-- thus they would "trade" sex for money. (Urban Dictionary))</p>	<p>trade (9 answers) вересија добро замена згоден зделка маче трговија трејдер</p>
<p>Work/werk (A congratulatory declaration of support, praise or approval (Urban Dictionary))</p>	<p>work/werk (6 answers) алал да ти е браво гази си (2 answers) изгази покажи им работи (2 answers) растури ринтај си газиш</p>

**ВРЕДНО ЛИНГВИСТИЧКО ИЗДАНИЕ –
ПРВА ЛЕКСИКОЛОГИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

(Симона Груевска-Маџоска, *Лексикологија на македонскиот јазик*,
МИ-АН, Скопје 2021, 229 стр.)

**VALUABLE LINGUISTIC EDITION – FIRST LEXICOLOGY
OF THE MACEDONIAN LANGUAGE**

(Simona Gruevska-Madjoska, *Lexicology of Macedonian Language*,
MI-AN, Skopje 2021, 229 pp.)

Лилјана Макаријоска
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје
lmakarijoska@gmail.com

Liljana Makarijoska
Ss. Cyril and Methodius University, Skopje
lmakarijoska@gmail.co

Неодамна излезе од печат монографскиот труд *Лексикологија на македонскиот јазик* од проф. д-р Симона Груевска-Маџоска, прв ваков труд во македонската лингвистика и, истовремено, прв учебник по предметот Лексикологија на македонскиот јазик.

Научниот опус на авторката е, пред сè, од областа на лексикологијата и лексикографијата, социолингвистиката, стилистиката, а во текот на својата научна дејност во Одделението за лексикологија и лексикографија при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ таа активно учествува во работата на повеќе значајни научноистражувачки проекти: Речник на народната поезија, Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, Толковен речник на македонскиот јазик, како и во проектите: Речник на синоними во македонскиот јазик, како главен истражувач и Правопис на македонскиот јазик, како член на редакцијата. Несомнен е и големиот влог на Груевска-Маџоска во наставно-образовната дејност на повеќе високообразовни институции, како и на вториот и третиот циклус студии во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. И токму со стекнатите знаења и искуства од научната и образовната дејност, и согледана-

та потреба за соодветна литература, пред сè, за учебник по Лексикологија на македонскиот јазик, може да се поврзе и објавувањето на оваа книга, напишана според традиционалниот пристап кон лексиколошките теми, и со прашања и поими објаснети со примери од македонскиот јазик.

Токму врз традиционалниот пристап на лексиколошките теми е изградена и содржината на книгата, конципирана во повеќе поглавја.

Во првото поглавје, Вовед во лексикологијата (7–15), се објаснува предметот на проучување на лексикологијата, која во зависност од целите и од истражувачките методи, условно може да се подели на: 1. лексикологија во потесна, односно во поширока смисла, 2. општа и посебна лексикологија, 3. лексикологија на еден јазик, односно споредбена или контрастивна лексикологија (на сродни или несродни јазици), 4. описна или синхрониска, односно историска или дијахрониска лексикологија.

Се укажува на тесната поврзаност на лексикологијата со другите лингвистички науки и сродни научни дисциплини, како, на пример, со: лексичката семантика, лексикографијата, фразеологијата, зборообразувањето, граматиката, стилистиката, историјата на јазикот, етимологијата, дијалектологијата, ономастиката, терминологијата, социолингвистиката, психолингвистиката, компјутерската лингвистика.

Во лексикологијата сè започнува од зборот, па авторката се осврнува на зборот како основна лексичка единица (17–50), како лингвистички знак, преку различните модели и принципи на проучување. Секако, посебно внимание се посветува на лексичкото значење, што се претставува како единство од денотативната, сигнификативната (поимска), структурната, конотативната и тематската компонента, со укажување преку примери од македонскиот јазик, а со примери се проследуваат и општото и поединечното, предметно значење, според кое се izdelуваат: номинативни зборови, сопствени именки, заменици. Се посветува внимание и на директните и на индиректните (преносни, вторични, секундарни) значења на зборовите; на непроизводните (немотивирани, првични) и на производните (мотивирани, вторични) значења според степенот на мотивираноста; на слободните и неслободните значења според способноста за групирање; на номинативните и на експресивно-синонимски-те значења според карактерот на функциите.

Се разгледуваат различните методи при проучување, анализа на лексичкото значење, на пример: методот на компонентна анализа, според кој е најважна хиерархијата на семите, односно архисемата (главна, централна) и семите од понизок ранг (диференцијални); методот на прототипи, според кој значењето се поставува како прототип.

Во врска со повеќезначноста, односно полисемијата, се посочуваат примери за повеќезначни или полисемантички зборови, на пример: мајка, гол, задржи, со укажување дека изведените значења се пројавуваат преку метафора, метонимија и синегдоха.

Се разгледува зборот како лексичка единица, од аспект на самостојноста во однос на другите јазични единици, но и од зборообразувачки аспект во врска со основата, коренот и афиксите, кои се носители на дополнителни информации, а зборот се разгледува и како двостран знак, единство од форма

и содржина. Планот на содржината се расчленува на лексичко и граматичко значење на зборот.

Секако, се дефинира и лексемата како апстрактна јазична единица, која во себе ги обединува сите фонетски, граматички и семантички варијанти на еден збор, односно во себе ги опфаќа сите граматички форми и сите значења на еден збор. Се проследуваат различните пристапи кон прашањето за лексичкото поле, односно се среќаваат: лексичко поле, семантичко поле (според опсегот се разликуваат макрополиња и микрополиња), поимско поле и асоцијативно поле.

Лексиконот се дефинира како севкупност од заемно поврзани и условени лексички единици, а лексичката структура како внатрешна организација и односи на тие лексички единици, додека една од основните класификации на зборовите во лексиконот се врши според нивната улога во системот, па се разликува основно јадро и периферија. Зборовите од основното јадро се зборови со најголема честота и без нив е невозможна комуникацијата, а оние од периферијата имаат поограничена употреба. Структурата на лексиконот се разгледува и врз основа на тематските и на лексичко-семантичките микросистеми. Се посветува внимание на тематските групи, на полисемантичките зборови, на лексичко-семантичките групи синоними.

Поглавјето Лексичко-семантички односи (51–77) започнува со сеопфатен осврт на синонимијата, односот меѓу синонимите, како зборови различни според гласовниот состав, кои ѝ припаѓаат на иста зборовна група и се исти по значење. Се укажува на различните сфаќања на синонимијата, но и на критериумите за утврдување на синонимијата (нијанси на значењето, различна стилска употреба, замена во ист контекст итн.). Во врска со видовите синоними, на пример, од семантички аспект се изделуваат целосни и делумни синоними, односно синоними што целосно се совпаѓаат, односно делумно се совпаѓаат во семантичката структура и се делат на два вида: кај едните еднозначниот збор во целост се совпаѓа со едно значење, а кај другите, повеќезначните зборови се совпаѓаат во едно или повеќе значења. Овие синоними се реализираат во пет основни модели: двата збора се еднозначни и нивните значења се совпаѓаат; двата збора се повеќезначни и целосно се совпаѓаат во сите значења; едниот збор е еднозначен, а вториот повеќезначен и првиот барем во едно значење се совпаѓа со вториот; двата збора се повеќезначни и едно значење од првиот се совпаѓа со едно од вториот; двата збора се повеќезначни и неколку значења од едниот се совпаѓаат со неколку од вториот. Се разгледуваат и зборообразувачките варијанти, како и употребата на синонимите во различни функционални стилови, според која се разликуваат неутрални и стилистички синоними. Во синонимски редови или низи се групираат синонимите (на пример, автор – творец – создавач – создател), односно рамноправно учествуваат и зборовите во своите преносни значења, заедно со зборовите во основното значење, со тоа што повеќезначните можат да учествуваат во повеќе синонимни редови во зависност од нивното значење.

Посебно внимание се посветува и на антонимијата, на антонимите како лексички единици спротивни по значење и на одделните видови антоними: истокоренски и разнокоренски, контрарни (степенести или градациски), ком-

плементарни (бинарни) и векторни; апсолутни и релативни. Посебно се разгледуваат и конверзијата како семантички однос меѓу два збора што се во обратен однос, односно реципрочен или симетричен; хипонимијата како однос на подреденост во значењето на зборовите (кога некои зборови имаат потесно значење и влегуваат во подреден однос со другите со пошироко значење), меронимијата, кај која се разликуваат задолжителните и незадолжителните или можни мероними.

Во поглавјето Формални односи меѓу зборовите (79–89) се разгледува појавата хомонимија, хомонимите, зборови што се исти по форма, по звучниот и по буквениот состав, припаѓаат на иста зборовна група, а имаат различно значење (на пример, вила¹ орудие со два или повеќе крака, вила² раскошна куќа, резиденција или куќа наменета за одмор, вила³ самовила), односно видовите хомоними: лексички (можат да се подредуваат во хомонимски парови и редови) и лексичко-граматички; целосни и делумни, производни и непроизводни, како и хомофоните, хомографите и хомоформите што не се вистински хомоними. Се посочуваат и научните критериуми за разликување на полисемијата и на хомонимијата, и тоа: јазично чувство, етимолошки критериум, синтагматски критериум, критериум на превод, синонимски и антонимски критериум, синтаксички, дистрибутивен критериум итн., а како попрецизни критериуми се наведуваат семантичкиот и зборообразувачкиот критериум.

Внимание се посветува и на паронимијата, на паронимите како зборови од иста зборовна група, слични по форма, но различни по лексичкото значење, на истокоренските и разнокоренските, на целосните и на делумните пароними, фонетските и морфолошките пароними и на паронимите со исто или различно потекло. Епонимите, пак, се дефинираат како зборови добиени по име на некоја личност, по место или по нешто друго.

Во врска со лексиката во македонскиот јазик според процесот на обновување (91–103), се укажува дека активниот и пасивниот лексички состав не се исклучуваат меѓусебно, зашто, на пример, во уметничколитературниот или во научниот стил се употребуваат архаизми во зависност од периодот за кој се раскажува, односно периодот што се истражува. Се посочуваат примери за застарени зборови, архаизми, изворни/домашни или позајмени (глаголи, аршин, аскер, јагма, китаб, пајда), за историзми (ага, ајдук, грош, кајмакам), но и за неологизми, нови зборови, изворни/домашни или позајмени за нови поими и појави (бенчмарк, ботокс, софтвер и др.). Се истакнува дека најчесто се преземаат називи за храна, пијалаци, облека, но и називи од областа на спортот, економијата, технологијата, музиката и др., со што се збогатува лексичкиот фонд на македонскиот јазик. За разлика од неологизмите, казимионизмите претставуваат авторски, индивидуално употребени зборови (на пример, во поезијата на Гане Тодоровски: празнозборник, чудеснина, црнозбор, многурадување).

Поглавјето под наслов Лексиката во македонскиот јазик според потеклото (105–135) е посветено на домашната и на позајмената лексика, на заемките во непосреден контакт со јазикот позајмувач (директни заемки) или преку јазик посредник (индиректни, посредни заемки), кои по адаптацијата (правописна, фонетска, граматичка, лексичко-семантичка) претставуваат дел од лексичкиот

фонд, кој се збогатува со нови зборови, синоними итн. Се заемаат и зборообразувачки морфемии (суфикси, префикси), кои стануваат продуктивни при образувањето нови зборови (на пример, турските суфикси -џија/-чија, -лак и др.).

Авторката се осврнува на најстариот индоевропски лексички слој, на прасловенскиот или општословенскиот лексички слој, што претставува основа за образување богат лексички фонд во современите словенски јазици, како и на заемките од грчкиот јазик, изделувајќи ја религиозната терминологија (демон, ѓавол, игумен, икона, монах, панихида, парклис, псалтир и др.), но и термилошката лексика од различни научни дисциплини, заемките од грчко потекло навлезени до XIV век (колиба, ливада, мирудија, молив, самар, хартија и др.) и подоцнежните грчки заемки, книжевни и сл. (драма, епиграф, естетика, комедија, критика, лирика, поезија, стих, театар, трагедија), од латинскиот јазик (олтар, расо, кошула, табла), бројните научни и образовни термини (лабораторија, декан, доцент, ректор, пленум, универзитет). Од црковнословенскиот лексички слој се бележат и примери од современата литература (велми, даже, глаголи, молви, очајание, прелест, пришествие, твар, числи). Секако, нужно внимание се посветува и на заемките од српскиот јазик (србизми), од бугарскиот јазик (бугаризми), како и од рускиот јазик (русизми, советизми), од кои дел се адаптирани во македонскиот јазик, па воопшто не се чувствуваат како туѓи. Несомнено е влијанието на лексиката од турскиот јазик (преку кој се навлезени и арапски и персиски зборови) во повеќе семантички групи, на пример: храна (алва, бурек, ѓувеч, мезе, пастрма, сарма, чорба), облека (басма, елек, каиш, чоја, јака), занаети (амал, бербер, еснаф, касап, терзија, чирак), но се изделуваат и бројните заемки од административната, воена лексика (ага, аскер, барут, сачма), особено од апстрактната лексика (аир, гајле, касмет, марифет, раат, саклет) и др.

Подоцнежни се заемките од англискиот јазик, од областа на: спортот, техниката, информатиката, економијата, културата и уметноста, храната, облеката (аут, нокаут, офсајд, сноуборд, блендер, миксер, лифт, бизнис, компјутер, сервер, лизинг, менаџмент, филм, цез, бургер, стек, цус, цинс и др.); од германскиот јазик, од областа на: техниката, општествениот живот и економијата, храната и др. (багер, винкла, лагер, шибер, шраф, штекер, агент, рента, формат, штембил, вафла, векна, виршла, штрудла и др.); од францускиот јазик, од областа на: општествениот живот, политиката и економијата, културата и уметноста, храната и пијалациите, модата, мебелот и сл. (баланс, берза, бланко, бранша, вирман, волонтер, досие, портал, актер, балада, басист, кадар, ложа, партер, сонет, багет, бисквит, десерт, котлет, омлет, суфле, букле, велур, корсет, палто, сатен, фланел, биро, витраж, драперија и др.); од италијанскиот јазик, од областа на: уметноста, музиката, архитектурата, општествениот живот и економијата (арија, дует, кантата, трио, сонет, банкина, бруто, нето, жирант, шпедиција).

Се обрнува внимание и на интернационализмите, зборовите со исто значење во многу јазици, кои главно, потекнуваат од старогрчкиот и од латинскиот јазик (на пример, историја, логика, телефон, философија, реформа и др.); на егзотизмите, позајмени зборови со кои се именуваат предмети и појави карактеристични за одделни култури, на пример, називи на јадења, растенија,

животни, облека и др. (гиро, лазања, њоки, суши, чизкејк, авокадо, папаја, панда, бурка, полка, сари, фереце итн.); на варваризмите, што се употребуваат најчесто во уметничката литература; како и на лексичките калки, кои претставуваат буквален превод, односно преземање на морфолошката и на семантичката содржина на туѓ збор или израз, на зборообразувачките, фразеолошките и семантичките калки.

Лексиката во македонскиот јазик според сферата на употреба (137–151) може да се подели на широкоупотребувана лексика и лексика со ограничена употреба: дијалектна лексика, дијалектизми (фонетски, граматички, зборообразувачки, лексички, речнички, семантички, фразеолошки), термилошка лексика (специјална лексика, професионализми, тесноспецијални и интердисциплинарни термини), професионална лексика, жаргон, односно говор на определена група говорители поврзани на професионален план или според некоја активност; сленг, односно говор што содржи определени неформални зборови и изрази на социјално поврзана група луѓе, обично во градска средина, арго, т.н. тајни јазици, вид кодирани јазици ограничени на една група говорители, со цел да не бидат разбрани надвор од групата.

Покрај разликувањето на лексиката на македонскиот јазик според формата (усна и писмена), се разгледува и стилското раслојување на лексиката во македонскиот јазик (153–167) на неутрална или општоупотребувана лексика во своите основни значења, без емоционално-експресивно значење и на лексика со ограничена употреба или стилски маркирана, обележана во зависност од функционалниот стил на кој му припаѓа: разговорен, уметничколитературен, публицистички, административен/официјално-деловен и научен стил. Разговорната лексика се употребува во секојдневната комуникација, опфаќа најчесто зборови со конкретно значење, но и дијалектни, сленговски, жаргонски зборови, а посебно место има и просторечието, додека книжната лексика се употребува, главно, во писмена форма, односно е карактеристична за: уметничколитературниот, публицистичкиот, административниот функционален стил, а ги опфаќа зборовите што означуваат апстрактни поими, термини, поетска лексика, егзотизми и др. Апстрактната лексика претставува слој од книжната лексика кој ги обединува зборовите што означуваат апстрактни поими (именки, придавки, глаголи и тоа изворни и позајмени), на пример: битие, духовност, атеизам, перципира итн. Вулгаризмите или опсцената лексика се погрдни зборови и изрази, карактеристични за разговорниот стил, додека еуфемизмите се зборови со кои се заменуваат грубите зборови и изрази со цел да се ублажи изразот.

Се проследуваат лексичките особености на разговорниот функционален стил (во кој спаѓаат, на пример, и: арчи, се заарни, зајре, намкор, чурук и др.), лексичките особености на уметничколитературниот функционален стил во кој доаѓа до израз и употребата на ретки зборови, неологизми, црковнословенизми, дијалектизми, како и широката употреба на емоционално-експресивната лексика. Поетската лексика е стилски маркирана, разнородна (на пример, лажец, чмај, убост, восторг и др.). Се разгледуваат и лексичките особености на другите функционални стилови, публицистичкиот, за кој е карактеристична употребата на општествено-политичката лексика, но и на фразеологизми-

те, разговорната лексика; административниот, во кој е застапена лексиката од областа на правото, администрацијата или т.н. канцеларизми, но и воената и др. Терминологија; а, исто така, и на научниот стил, со честа употреба на термилошка лексика, општонаучна, апстрактна лексика.

Лексиката со емоционална оценка се употребува за искажување субјективни и објективни, позитивни или негативни ставови на говорителот. Во рамките на експресивната лексика се разгледуваат: деминутивите, хипокористиците, аугментативите, пејоративите (169–173). Од иста основа се изведуваат повеќе зборови со различни наставки, а овој богат корпус зборови е најзастапен во разговорниот јазик, уметничката литература, во публицистиката.

Следното поглавје, Фразеологија (175–185), е посветено на фразеологијата, односно на структурата, значењето, потеклото, лексичко-семантичките врски, класификацијата, експресивно-стилските својства на фраземите, фразеолошките калки итн. Се укажува на местото на фразеологијата и на непосредната поврзаност со лексикологијата, со синтаксата и со зборообразувањето, на основната фразеолошка единица – фраземата (фразеологизмот), на слободните фразеолошки изрази наспроти затврдените фразеолошки изрази, кои не можат слободно да се менуваат (на пример, држи вода, од шупливо во празно). Се проследуваат видовите фразеолошки единици, затврдените изрази, кои се делат на: описни изрази со номинативна функција (градски парк), составни затврдени изрази и термини (момина солза, мајски бумбар, земјина кора), описни изрази со преосмислен член (меден месец, полага сметка), поздрави и желби (добровечер, за многу години). Фразеолошките изрази можат да бидат фразеологизми или фраземи (засука ракави, тврд орев, мртов пијан), затврдени споредби (гладен како куче, прост како грав), фразеологизирани конструкции или фразео-шеми (јунак над јунаците, од кука на кука), пословици, поговорки, цитати и крилатици (гладна кокошка, просо сонува).

Фразеолошките изрази според степенот на сраснатост на членовите се делат на: фразеолошки срастувања (бабини деветини), фразеолошки единства (лови во матно) и фразеолошки спојки (медна уста).

Структурата на фразеолошките изрази најчесто е затврдена и можат да се поделат две големи групи: фразеолошки изрази што според структурата одговараат на реченици (нема ни за лек, засука ракави), пословици, поговорки (брза кучка, слепи кучиња раѓа), благослови, клетви и сл.; фразеолошки изрази што според структурата одговараат на синтагми (мед и млеко).

Се истакнува дека според граматичкиот состав фразеолошките изрази содржат: придавка и именка (око соколово), две именки (лук и вода), две глаголски именки (земање-давање), две придавки (млад и зелен), два глагола (молчи-голчи), глагол и именка (накриви капа), два прилога (криво-лево). Според потеклото се izdelуваат фразеолошки изрази од словенско и од несловенско потекло, од западноевропските јазици, од латинскиот, германскиот, англискиот, италијанскиот, како и од турскиот јазик. Според експресивно-стилските карактеристики се izdelуваат стилски неутрални, дијалектни, жаргонски, разговорни, книжни фразеолошки изрази.

Меѓу фразеолошките изрази може да се воспостават семантички односи, полисемија, синонимија (на пример: да го дувнеш, ќе падне – коски и кожа –

му се бројат ребрата) и антонимија (губи глава – спаси глава, виде бел ден – не виде бел ден).

Во поглавјето Лексикографија (187–198) се следи развојот и се дефинираат задачите на лексикографијата, се опишуваат енциклопедиските и лингвистичките речници, се дефинира структурата на толковните речници, на речничката статија, како и лексикографската дефиниција.

Се разгледува поделбата на лингвистичките речници – според редоследот: азбучни или идеографски; според потеклото: лексикони на странски зборови, речници на определен слој зборови од некој јазик и сл.; според семантичките релации на зборовите: синонимни и антонимни, фразеолошки, ономастички речници, речници на семантички полиња и др.; според временскиот карактер: синхрониски и дијахрониски; според територијалниот критериум: дијалектни, регионални; според функционалниот критериум: термилошки или стручни, на професионализми и на жаргонска/сленговска/арготична лексика; според обемот: мали, средни, големи; според формата: печатени и електронски. Се izdelуваат и речниците на јазикот на одделни писатели, литературни видови, граматички речници (синтаксички, колокациски, ортографски), но и описни (дескриптивни), специјални, обратни речници, честотни итн.

Значаен прилог кон трудот е Регистарот на поими (199–207), кој ги содржи основните поими со страницата на која се застапени, обработени, односно образложени, што овозможува полесен увид и во употребената стручна терминологија, која, меѓу другото, произлегува и од содржините на наставно-образовните програми.

На крајот е даден преглед на референтната литература (209–224), која ги содржи позначајните библиографски единици, странски и домашни, како и дваесетина лексикографски изданија, што овозможуваат пристап до дополнителни согледувања на лексиколошките проблеми од различни аспекти.

Лексикологијата на македонскиот јазик има јасна и разбирлива структура, со систематизирани, научно засновани содржини, со разработка, објаснувања на соодветните поими, па топло им ја препорачуваме на студентите на високообразовните институции, но исто така и на наставниот кадар во средното образование за продабочување и проширување на знаењата. Соодветниот избор и разработка на содржините и нивното систематизирање по програмските подрачја поврзани со лексикологијата, придонесува да се поттикнуваат создајните процеси и способности на студентите/учениците, да се збогатува лексичкиот фонд, писменото и усно изразување, како и позитивниот однос кон домашната литература.